

TARTALOM

1. Értekezések

- KÁDÁR TAMÁS: Egy régi keletű genealógiai talány a 12. század végéről: Miskolc nembeli Domonkos bán rokonsága a magyar királyi családdal 49
- KÖRMENDI TAMÁS: Alíz hercegnő és Imre király. Megjegyzések a Kölni Királykrónika 1199-i tudósítása kapcsán 59

2. Kisebb cikkek, adattárak

- HEGYI GÉZA: Az erdélyi káptalan Árpád- és Anjou-kori archontológiája (1199–1387) 69

3. Nekrológ

- EVVA MARGIT (1934 – 2018) (ism. SOMOGYI GÁBOR) 95

TURUL

XCII. évfolyam

2019. 2. füzet

A Szerkesztőség címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4.

turul@mnl.gov.hu

Szerkesztőbizottság:

PANDULA ATTILA, REISZ T. CSABA, C. TÓTH NORBERT

Tördelés:

SZÉPKÖNYVEK

Nyomdai munkák:

Kódex Könyvgyártó Kft.

Felelős vezető: MAROSI ATTILA

ISSN 1216–7258

A megjelenést támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

archívum

Magyar Nemzeti Levéltár
Országos Levéltára

KÁDÁR TAMÁS

Egy régi keletű genealógiai talány a 12. század végéről: Miskolc nembeli Domonkos bán rokonsága a magyar királyi családdal

An enigma of old standing from the end of the 12th century: relationship with the Hungarian royal family of the Domonkos bán of the Miskolc kindred

The relationship between bán and court ispán Domonkos of the Miskolc kindred, and the Árpád dynasty has always kept the researchers' minds occupied. A charter with questionable credence, issued in 1194 in the name of Béla III holds the memory of the supposed kinship: within its text the magnate appears as the king's cognatus. The noun was used for the description of the kinship through blood and marriage, but in the Hungarian sources, it is more common to indicate the latter one. Later – false – charters name Count Bors, son of Ban Domonkos also the relative to the ruling house. Numerous opinions appeared in the matter of the family liaison, so it is encountered that one ancestor of the Ban could have been Béla I or maybe Géza I, or that the ruler's and the baron's grand- or great-grandmothers could have been sisters. However, Domonkos' ancestor could have been Count Bors as well, who appeared around 1130 as a ruler nominee. The article suggests a newer solution, namely that Domonkos would have married princess Alíz of Antiochia, the sister-in-law of Béla III, the sister of Queen Anna, and this should be the explanation of the questionable kinship.

Miskolc nembeli Domonkos királyi udvarbíró és szlavón-horvát-dalmát bán, valamint az Árpád-ház rokonsága régen felmerült, többször érintett, de máig megoldatlan kérdése genealógiai kutatásunknak.¹ Az oklevelet, amely Domonkos bán és a magyar uralkodócsalád – állítólagos – rokonságának emlékét megőrizte, Wenzel Gusztáv 1873-ban, az Árpádkori Új Okmánytár XI. kötetében adta ki, szövege azóta másutt nem jelent meg.² A III. Béla király (1172–1196) nevében kiállított, 1194-re keltezett, eredeti formában fennmaradt okmány a budai kamarai levéltárból, minden bizonnyal 1874 folyamán került a Magyar Országos Levéltár gyűjteményébe. Hitelességével kapcsolatban vitathatatlanul komoly aggályok merülnek

fel, Szentpétery Imre kétségtelen, az 1224 utáni években készült hamisítványnak minősítette.³ Eredeti vagy hamis volta ügyében, tekintve, hogy az oklevéltan régi és sokszor, számos koholt vagy interpolált oklevél révén igazolást nyert megállapítása szerint a nyilvánvalóan hamis kiadványok is gyakran tartalmaznak effektíve megtörtént jogcselekményi adatokat és tényszerű, a történeti valóságnak megfelelő információkat, szerencsére nem szükséges állást foglalnunk, e helyütt mindazonáltal megjegyezzük: a kiváló diplomatikus egyes kritikai észrevételeit, illetve érveit talán érdemes lenne újból, alaposabban megvizsgálni.

A források

A szóban forgó *privilegium* a király Domonkos bánnak tett – állítólagos – birtokadományát tartalmazza. A szöveg tanúsága szerint az uralkodó – a mondott fekvőség határait is leírva – az országnagyától elvett és a királyi öröknek adott Borcsa (Borcha) nevű, örökjogon bírt földjéért, csereképpen, a borso-di vár joghatósága alól kiemelt és annak birtokszervezetéből kihásított Pél (Pel) földet adta. Az oklevélben Domonkos neve háromszor szerepel; a textus, illetve elvben a király, ebből két ízben is – először a viszonylag rövid kiváltságlevél harmadik

¹ Wertner Mór: Az Árpádok családi története. Nagy-Becskerek, 1892. (Történeti nép- és földrajzi könyvtár 51.) 593–596.; Uő: Az árpádkori ország- és udvarbírák genealógiája (Comites curiales, comites seu iudices curiae vel aulae regiae, regis seu reginae.) *Turul*, 19 (1901) 1. sz. 12.; Uő: Az Árpádkori bánok. Meghatározások és helyreigazítások. *Századok*, 43 (1909) 5. sz. 384.; Karácsonyi János: A magyar nemzetségek története a XIV. század közepéig. Bp., 1995.² [Reprint] 820–821.

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 33.; Árpádkori új okmánytár. (Codex diplomaticus Arpadianus continuatus.) XI. (Közzé teszi Wenzel Gusztáv.) Bp., 1873. (Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály. 20.) 56–57. Az oklevél – tudomásunk szerint eddig szintén egyetlen – regesztája: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. (Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica.) I/1–II/1. (Szerk. Szentpétery Imre.) Bp., 1923–1943.; II/2–4. (Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Borsa Iván.) Bp., 1961., 1987. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 9., 13.; a továbbiakban: RA I/1–II/4.) RA I/1. 157. sz.

³ Szentpétery Imre: A borsmonostori apátság árpádkori oklevelei. Bp., 1916. 14.; RA I/1. 157. sz.

sorának közepén, majd a negyedik sor vége felé ismét – Béla a főurat kedvelt/szeretett/becsült atyafiának (*nostro dilecto cognato*) nevezi. (Harmadszor a méltóságsorban, a nádor után, így – kissé szokatlan módon – az udvarbíró megelőzve találkozunk nevével.) A rokonság kétszeri – a mindössze bő két soros, egy többszörösen összetett mondatból álló *narration* belül – egymáshoz igen közel eső említése alapján olybá tűnik, mintha az oklevél szövegezője – amennyiben hiteles iratról beszélünk, annak kibocsátója, a király, illetve kancelláriája, vagy, hamis volta esetén, a hamisító, illetőleg megbízója – hangsúlyozni kívánta volna az uralkodó és az országnagy rokoni kapcsolatát. Ez – benyomásunk megalapozott és helytálló volta esetén – a rokonság és egyben az okmány tartalmi hitelességének tekintetében is releváns, mindenképp megfontolást igénylő tényező lehet, mivel igen kevésbé valószínű, hogy azon esetben, ha csakugyan, mint Szentpétery gondolta, hamisítványról van szó, az irat készítője vállalta volna, hogy egy legkevésbé sem szokványos, ráadásul a jogbiztosításra nézvést teljeséggel indifferens és, tényszerűségében könnyen ellenőrizhető, következőképpen a lelepleződés kockázatát jelentős mértékben növelő momentumot foglaljon a szövegbe. A III. Béla és a Miskolc nembeli előkelő közötti rokonság problémájának vonatkozásában tehát oklevélünk eredetiségének kérdése aligha perdöntő, és még az irat hamis volta esetén is számottevő a valószínűsége, hogy az uralkodó és Domonkos bán tényleg családi kapcsolatban állt egymással. A már amúgy is homályos képet azonban tovább bonyolítja, hogy ismeretes három további olyan, részint minden bizonnyal hamis, részint eredetiségében némiképp megkérdőjelezhető oklevél is – ezekből kettőt az *intitulatio* szerint II. András, egyet pedig (IV.) Béla királyfi adott ki –, amelyekben Domonkos fia, Bors ispán szintén mint az adott uralkodó rokona szerepel.⁴ Ezen okmányokban II. András és Béla trónörökös, illetve nevükben a hamisítványok készítője a Borssal fennálló családi kötelekük megjelölésére, csakúgy miként III. Béla Domonkos bánt illetően – a nem melleleg nem csupán a vér szerinti, hanem az érintett felek között közeli családtagjaik, elsősorban gyermekeik vagy testvéreik házasságkötése (néha csupán eljegyzése) által létrejött rokonság megnevezésére szolgáló – *cognatus* szót használja. Annak kapcsán, hogy okleveleink Domonkost és – máskülönben egyetlen ismert – fiát, Borsot egyaránt az „aktuális” uralkodó rokonának mondják, viszont hitelesnek ítéltető (és Szentpétery által alapos vizsgálat eredményképp annak minősített) kiadványban csak az utóbbi és II. András rokoni kapcsolatának maradt nyoma, esetleg felmerülhet, hogy az 1194. évi keltezésű adománylevelbe a Bors javára 1225-ben kiállított királyi *privilegium* közlésének hatására került be Domonkos bán és III. Béla rokonságának említése. A koholmány készítője – főként, ha évtizedekkel az érintett személyek elhunytá után fogott neki a munkának – úgy gondolkodott, ha Bors ispán rokonságban állt II. Andrással, az feltehetőleg

⁴ 1225: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. I. (Bearbeitet von Hans Wagner.) Graz–Köln, 1955. (a továbbiakban: UB I.) 103–107., 1230 körül (hamis): UB I. 126–127., 1228/1231 (hamis, IV. Béla): UB I. 131–132.

elmondható volt apáikról is. Bár ez a lehetőség sem zárható ki, meglátásunk szerint mégis valamelyest nagyobb a valószínűsége, hogy függetlenül az 1194-ra keltezett adománylevel eredeti vagy hamis voltától, mind Borsot, mind pedig az apját az Árpád-dinasztia, közelebbről III. Béla, II. András és Imre királyok rokonaiként tarthatjuk számon.

Domonkos pályafutása

A fentebbi, igen nagyszámú és komoly bizonytalansági tényezőtől bonyolított okleveles forrásadatok áttekintése után ideje ismertetnünk azt is, amit Domonkos életéről és pályafutásáról többé-kevésbé biztosan tudunk. Bárónk életideje egy szűk, egy fél évtizedet felölelő, alkalmasint csak III. Béla országlása második felére korlátozódó időszakban adatolható.⁵ Domonkossal első ízben a király 1188. május 6-án kibocsátott kiváltságlevelének tanúnévsorában találkozunk, ekkor – a szakirodalom hagyományos vélekedése szerint – már az udvarispáni tisztséget viselte.⁶ Az alapján, hogy első okleveles felbukkanásakor mindjárt az ország második országnagyi hivatalának számító bárói *dignitast* töltötte be, gyanítható, hogy közéleti-politikai pályája jóval korábban, talán még III. István uralkodása idején indult és több vármegye élén is állt, mielőtt – valamikor az 1186-os év és 1188 tavasza között – az udvarispáni méltóságba emelkedett. A hivatalban 1193-ig mutatható ki, emellett, legkésőbb az előző év folyamán a bodrogi ispánságot is elnyerte.⁷ *Banatus*át a hivatkozott, állítólag 1194-ben kelt oklevélén és egy saját, évszám nélküli diplomán kívül csak két hamis kiadvány említi. Ezek közül a korábbra datált *privilegium* kiadási éveként 1193-at jelölték meg, amit tehát nincs ellentétben kétségtelen archontológiai adatainkkal. A másik irat állítólagos kelte, 1195, báni méltóságviselése tekintetében szintén elfogadható, de mivel hivatalbeli utóda csak 1198. március végén tűnik fel először, elképzelhető, hogy egy ideig ő ült a báni székekben 1195 után is.

Domonkos közelebbről nem ismert időpontban, vélhetően jóval az 1190-es évek eleje előtt fogadalmat tett, hogy elzárándokol a Szentföldre Krisztus sírjához, esküjét azonban nem teljesítette. Főként emiatt, fogadalmának megváltása végett, részben pedig vélelmezhetően azzal a céllal, hogy halála után a saját és családtagjai, valamint leszármazottai nyughelyéül szolgáljon, alapította 1195 előtt Sopron vármegye délnyugati sarkában, Locsmánd és Kőszeg között az eredetileg – utána

⁵ Domonkos bán pályaképe ld. Wertner M.: Az Árpádok családi i. m. 593–594.; *Uő*: Az árpádkori ország- és udvarbírák i. m. 12.; *Uő*: Az Árpádkori bánok i. m. 384.; *Karácsonyi J.*: A magyar nemzetségek i. m. 821.

⁶ Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. (Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae.) II–VI. (Sabrao i uredio T[ad]ija Smičiklas.) Zagreb, 1904–1908. (a továbbiakban: CDCr. II–VI.) II. 225–226., regesztája: RA 147. sz.; *Zsoldos Attila*: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. Bp., 2011. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.) 27. Az oklevélben szereplő Domonkost egyszerűen – ispánsága közelebbi megnevezése nélkül – *comes*nek címezik, ráadásul csak a zalai és nyitrai ispán után tüntetik fel, ezért véleményünk szerint felmerül a kérdés, hogy valóban az udvarispán hiányos említéséről, illetve, hogy csakugyan a mi Domonkosunkról van-e szó.

⁷ RA I/1. 152., 154. sz.; *Zsoldos A.*: Archontológia i. m. 27., 141.

– Domonkos monostorának nevezett, Szűz Mária tiszteltére felszentelt ciszterci apátságot. Esküje alól a pápától és III. Béla királytól kért és kapott feloldozást, amelynek értelmében 1194–1195 táján gazdagon, többek között 300 márka készpénzzel és nyolc környékbeli birtokkal adományozta meg – a monostor benépesítésére és felépítésére az országba hívott – heiligenkreuzi szerzeteseket.⁸ Az oklevél a korabeli gyakorlat szerint megemlíti, hogy az adományozásra felesége és fia beleegyezésével került sor, így tehát tudjuk, és ezen információk igen fontosak számunkra, hogy az irat lejegyzésekor házasságban élt, és fia – alkalmasint Bors, vagy annak később elhunyt, ismeretlen bátyja – már jogképes, azaz felnőtt korú volt. Domonkos neje egyébként a II. András uralkodása alatt készült iratokban is felbukkan, de nevét sajnos azok sem közlik, és származásával kapcsolatban sem árulnak el semmit.⁹

A szerfelett bőkezű *donatio* alighanem már önmagában is megmutatja, hogy Domonkos gyorsan magasba ívelő országnagyi karrierje mellett birtokvagyonra alapján is a világi elit legfelsőbb körébe tartozott. Uradalmi, falvai és földjei vélhetően legkevesebb hat megye, Vas, Sopron, Moson, Komárom területén, valamint Gömörben és a Miskolc nemzetség ősi fészkeül szolgáló Borsodban feküdtek, élete vége felé, számos magánadomány után is, gyaníthatóan közel 20 értékes birtoktest volt a kezén.¹⁰

1195 utáni sorsa és halálának időpontja nemkülönben problematikus kérdés. Egy teljesen keltezetlen, *intitulatio*ja alapján 1196–1202 közé datálható oklevelében Imre király, legalábbis látszólag, mint élő személyt említi. Az okmány keltét kiadásai 1200 tájára helyezik.¹¹ Domonkost a király azonban bánnak is nevezi, így tehát a főúr életben voltát és báni hivatalviselését illetően három lehetőség is felmerül:

1., Domonkos – az említett királyi parancslevél keltekor – még élt, és ő töltötte be a báni méltóságot; 2., élt, de már más ült a báni székben – az oklevélből pedig *banatus*ával kapcsolatban valamilyen okból kimaradt az „egykori/volt” szó; 3., már elhunyt ekkorra, néhai – valamint báni méltóságviselése ebből értelemszerűen szintén véget ért – voltára azonban, lévén különösebb relevanciával nem bírt, ráadásul köztudomású dolognak számított – mint az egyébként elég gyakran előfordul okleveles anyagban más esetekben is – nem utaltak. Iván királyi vitéz ugyancsak keltezetlen, bizonyosan 1206–1219, ezen belül talán 1206 és 1210 között készült magánoklevelében Domonkost melleleg szintén élő személyként, és mint bánt említi, ami minden valószínűség szerint azonban itt is leginkább annak tudható be, hogy – ugyan-ezen gyakorlati okból kifolyólag – egyszerűen elhagyták neve mellől a néhai melléknevet.¹² Domonkos III. Ince pápa egyik 1207. február 26-án a kethelyi (más néven borsmonostori; ma Klostermarienbergr néven Mannersdorf an der Rabnitz; Répcekehely része, Burgenland, Ausztria) Boldogságos Szűz Mária ciszterci apátság javára kiadott bullájában ugyanis

– igaz csak nevének kezdőbetűjével említve, de kétségkívül vele azonosíthatóan –, elhunytként szerepel, halálának *ante quem*-je tehát, figyelembe véve, hogy a hír akkoriban legkevesebb körülbelül négy hét alatt juthatott Rómába, január végére tehető.¹³

Elhunytá időpontjának meghatározásánál rendelkezésünkre áll még egy forrásadat. Megbízhatósága szintén kérdéses, de már csak amiatt is érdemes kitérnünk rá, mert a kutatás eddig figyelmen kívül hagyta. Jelesül: 1225. évi megerősítő *privilegium*ában II. András király – ellentétben a magánoklevelében azt csak általánosságban, „pápa” megnevezéssel említett Domonkossal – „Ince pápa” (*dominus Innocentius papa*) személyében nevesíti is azon egyházfőt, aki bárót feloldozta a szentföldi zarándoklat teljesítésére tett fogadalma alól. A szóban forgó pápa azonosítása, illetve ebből következően, mint azt látni fogjuk, az információ hitelt érdemlő volt azonban korántsem olyan egyértelmű, mint azt elsőre, önkéntelenül gondolnánk. III. Ince tudniillik, aki kézenfekvő módon, elvben egyedüliként merülhet fel a kérdés kapcsán, 1198 februárjában, azaz 22 hónappal III. Béla király halála (1196. április 23.) után foglalta el Szent Péter székét, ugyanakkor a bán kiadványának vonatkozó mondata olyan értelmetlenül feltételez, hogy a király beleegyezésére és az egyházfő engedélyére kisebb időkülönbséggel került sor.¹⁴ Az is elképzelhető természetesen, hogy Domonkos előbb, 1192–1195 táján uralkodója jóváhagyását kérte az ügyben, majd annak birtokában – ezen rekonstrukciós elmélet szerint – már III. Béla elhunytát követően fordult a Szentszékhez kérelmével, amit aztán III. Ince teljesített számára. Gondolatkísérletünk helytállósága esetén tehát Domonkos 1198 tavaszán még élt, és citált oklevelét legkorábban azon hetekben, legkésőbb pedig 1207. januárban foglalták írásba. Egy másik, a fenti problémakör tekintetében mindenképp releváns, ha nem épp perdöntő adatunk alapján ugyanakkor kizárhatjuk, hogy az 1225-ben kelt királyi oklevél információtöbblete – miszerint Domonkos (III.) Ince pápától nyert kánoni feloldozást fogadalma alól – megfelel a valóságnak.¹⁵ Kiadványában – szerencsénkre – a báró tudniillik azt is elmondja, hogy adományait „H” heiligenkreuzi apátnak és az ottani szerzeteseknek adta át, H kezdőbetűs nevű előljáró pedig csak egy ismeretes a 12. század utolsó harmadában az említett monostor élén: Henrik, akinek apáti működése 1149 és 1185 közöttre tehető.¹⁶ 1186-ban már utóda irányította

⁸ UB I. 29., hiányos tartalmi kivonata: *Szentpétery I.*: A borsmonostori i. m. 109–110.

⁹ UB I. 103–107., 126–127.

¹⁰ *Karácsonyi J.*: A magyar nemzetségek i. m. 822–823.

¹¹ UB I. 37.; RA I/1. 191. sz.

¹² UB I. 75–76.

¹³ UB I. 48.

¹⁴ III. Incét – eredeti nevén Lothario dConti di Segni bíborost – 1198. jan. 8-án választották meg, és febr. 22-én iktatatták be egyházfői hivatalába. *Thomas Frenz*: Papst Innozenz III. – Weichensteller der Geschichte Europas? (Einführung.) In: Papst Innozenz III. Weichensteller der Geschichte Europas. Interdisziplinäre Ringvorlesung an der Universität Passau. (Herausgegeben von Thomas Frenz.) Stuttgart, 2000. 7.

¹⁵ A kérdéses „Ince pápa” kilétének meghatározásakor még hipotetikus szóba jöhet III. Ince ellenpápa személyét kétséget kizáróan elvethetjük, lévén mindössze négy hónapos, névleges egyházfői működését (1179. szept. 29.–1180. jan.) csak Rómában ismerték el, és Magyarországon alkalmasint nem is tudtak megválasztásáról.

¹⁶ *Malachias Koll*: Das Stift Heiligenkreuz in Oesterreich W. U. W. W. mit den dazu gehörigen Pfarreyen und Besitzungen. Wien, 1834. 139.; *Urkunden des Cistercienser-Stiftes Heiligenkreuz im Wiener Walde. I.* (Herausgegeben

a kolostort, így tehát II. András 1225-ben kelt oklevelének értesülése bizonyosan téves: III. Ince nem lehet az a pápa, aki Domonkos folyamodványát helybenhagyta, és – mivel a *supplicatio* vélhetően azt is tartalmazta –, felmentette a fogadalom nem teljesítésének következményei alól. Újabb kérdés, hogy Domonkos oklevelének Henrik apátra vonatkozó kijelentése és az okirat kelte között van-e bármiféle összefüggés. Minthogy az előkelő bánnak címezi magát, a diploma készültét 1194–1198 közé lenne legindokoltabb helyezni, akkor viszont már régen nem Henrik volt az apát Heiligenkreuzban. Az ellentmondás – bár korántsem maradéktalanul megnyugtató módon – feloldható; lehetséges ugyanis, hogy Domonkos csak sok évvel később, Henrik utódának apátsága idején állítatott ki oklevelet *donatio*járól. Mindazonáltal ez esetben a két esemény, a főúr nagylelkű adománytetele és az annak keretében átadott javak hivatalos okiratban való megerősítése között gyanút keltően nagy, akár egy évtizedet is meghaladó időkülönbséget kell feltételeznünk. A dolog önmagában is feltűnő, annál is inkább, mert az is magyarázatra szorulna, hogy a Magyarországra költözött ciszterci barátok –, akik számára fontosabb ügyeik, különösen pedig jogaik és vagyontárgyaik írásba foglaltatása evidencia és régi, bevett gyakorlat volt –, miért vártak ilyen sok ideig kapott adományaik oklevelben való megerősítésével. Noha vitathatatlanul jóval kisebb a valószínűsége, meglátásunk szerint kategorikusan azt sem zárhatjuk ki – és amennyiben a felvetés helytálló, az kiküszöbölné az adományozás megtörténte és Domonkos oklevelének kiadása közötti amúgy legalább nyolc-kilenc évnnyi időkülönbséget –, hogy az országnagy korábban, az 1170-es évek legvégén, vagy 1184–1185 folyamán is viselte a báni méltóságot, és a monostor alapítása akkor ment végbe.

Kinek a rokona? Az eddigi megoldási javaslatok

Domonkos életútjának és a borsmonostori apátság megalapításának talán kicsit hosszúra nyúlt bemutatása után ideje rátérnünk fő témánkra, a báró és az uralkodóház 12. század végén élt tagjai, illetve konkrétan III. Béla rokonságának kérdésére. A genealógiai talányra elsőként Wertner Mór figyelte fel.¹⁷ A kiváló, főként épp a származástan segédtudományában jeleskedett történész több munkájában is érintette a problémát, de a rokoni kapcsolat konstatálásán túl eredményre nem jutott, és feltételes megoldási javaslatot sem fogalmazott meg. Egy 1901-ben megjelent tanulmányában ugyanakkor úgy vélekedett, hogy a királyi család és az előkelő között „sógorsági összeköttetés” állt fenn, azaz Domonkos az Árpádoknak nem vér szerinti rokona lehetett, hanem házasság révén került velük atyafiságba.¹⁸ E megállapítását minden bizonnyal a *cognatus* szó szűkített jelentéstartalmára alapozta; érdemes megismételnünk: a kora középkorban a

szót inkább, de azért messze nem kizárólagosan a házassági rokoni körbe tartozó személyek (após, anyós, sógor, sógornő, esetleg nász, nászasszony és azok legközelebbi vérrokonai) vonatkozásában használták.¹⁹

Kis Bálint az Árpád-dinasztia és a magyar világi elit családi kapcsolatairól 1895-ben közzé tett feldolgozásában még részletesebben járta körül a kérdést.²⁰ A rokonság mibenlétét illetően is tovább ment, sőt, két alternatívát is felvetett. Egyfelől – számolva a bán az Árpádoktól való kézenfekvő és nagyon is lehetséges nőági leszármazásának eshetőségével – elképzelhetőnek tartotta, hogy Domonkos és III. Béla sokadfokú unokatestvérek voltak, és a távoli rokonság a főúr vonatkozásában Hont-Pázmány nembeli Lampert ispán és egy magyar hercegnő, I. Béla leánya (?) talán az 1080-as évek dereka tájára datálható frigyére, illetve a báró egy, az abból született felmenőjére vezethető vissza.²¹ Kis másrészt felhívta a figyelmet arra, hogy a rokoni kapocs eredete elvileg egy külsőországbeli – mindenekelőtt orosz, szerb vagy görög – közös elődük nemkülönben lehetett, olyképpen, hogy leányait, valamint, kiegészítve a gondolatmenetet: esetleg leányát és egy közeli – oldalági – vérségi hozzátartozóját (például unokahúgát) III. Béla, illetőleg a Miskolc nemzetségbeli báró valamely egyenes ági felmenője vette nőül, azaz a két nő a király és Domonkos nagy-, netán dédanyjai voltak. Ezt, miként a kutató vélte, közvetve Bors ispán hitvesének esetleges bizánci vagy balkáni származása, és ezen úrnő apjának, tehát Bors apósának, a rejtélyes kilétű Velek hercegnek a személye is alátámasztani látszik.²² Megítélésünk szerint mindkét megoldási javaslat érdemes a behatóbb vizsgálatra, de az első felvetés jóval kisebb valószínűséggel bír, Domonkos I. Bélától vagy annak valamely egyenes ági fiutódától – Lampert révén – való leszármazása ugyanis nem bizonyítható és szerfelett kétséges is. A probléma tekintetében jóformán mellékes, hogy Lampert ispán Árpád-házbeli nejeinek melyik királyunk volt az atyja – a családtörténeti kutatás I. Béla mellett, kronológiai-nemzedékrendi megfontolások alapján I. Géza szülőségét valószínűsíti, de véleményünk szerint az előkelő apósaként I. László király szintúgy számba jöhet.²³ A fontosabb, sőt a döntő kérdés tudniillik az, hogy vajon a hercegnő és Lampert egybekelése után minden bizonnyal legalább száz évvel később lejegyzett oklevél készítője, az akkori uralkodó, III. Béla, vagy akár maga Domonkos bán egyáltalán mekkora valószínűséggel tudhatta, hogy a báró egy néhai magyar királyt tisztelhet ősei között, és amennyiben arról csakugyan tudomással bírt, egy ennyire távoli,

von Johann Nepomuk Weis.) Wien, 1856. (Oesterreichische Geschichts-Quellen XI.) 7., 13. (No 5., 10.)

¹⁷ Wertner M.: Az Árpádok családi i. m. 593–596.

¹⁸ Wertner M.: Az árpádok orszá- és udvarbírák i. m. 12. Ld. még: *Uő*: Az Árpádok bánok. Meghatározások és helyreigazítások. *Századok*, 43 (1909) 5. sz. 384.

¹⁹ Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae. Vol. II. C. (Fasc. 1-3.) (Ad edendum praeparavit Iván Boronkai.) Bp., 1991. 167–168.

²⁰ Kis Bálint, *baczka-madarasi*: Az Árpádok királyi vére Magyarország családaiiban. 57 nemzedék-rendi táblával. Bp., 1895. 6–8.

²¹ Kis B.: Az Árpádok királyi i. m. 7.

²² Kis B.: Az Árpádok királyi i. m. 7. Velek *dux* kilétére: *Kádár Tamás*: Az uralkodóházzal vérrokonai kapcsolatban nem álló világi előkelők hercegi titulusa és címhasználat a kora középkori Magyarországon. *Turul*, 91 (2018) 4. sz. 126–128.

²³ *Vajay Szabolcs*: I. Géza király családja. *Turul*, 79 (2006) 1–2. sz. 32–39., itt: 33–34. A korábbi, az ismeretlen nevű hercegnőt I. Béla leányaként meghatározó véleményekre: Wertner M.: Az Árpádok i. m. 169–174., főként 169–172.; *Karácsonyi J.*: A magyar nemzetségek i. m. 637.

vélhetően legkevesebb harmadízi rokonság – sokkal inkább ködös emléke, mintsem köztudomású ténye – jelentett-e olyan momentumot, amelyet érdemesnek találtak rá, hogy a *privilegium* szövegében – kétszer is – megemlítsék. Nem erősíti a feltevést az sem, hogy Domonkos szüleiről semmit sem tudunk, következésképp, források hiányában Lampert-től, illetve királyi születésű házastársától való leszármazása igazolhatatlan teória csupán, és alkalmasint az is marad. Ha az udvarispán és későbbi bán, valamint III. Béla mégis vér szerinti rokonok voltak, közös felmenőjüket feltételezhetően egy hozzájuk közelebb eső generáció tagjai, nagy-, vagy esetleg dédszüleik körében kell keresnünk.

A rokoni kapcsolat eredetül szolgáló előd – ebben már maradéktalanul egyetérthetünk Kis Bálinttal – természetesen lehetett egy nem magyar etnikumú fejedelmi személy is, és a vizsgált rokonság mibenléte abban állt, hogy ezen férfi, vagy, kisebb valószínűséggel, de teljesen nem kizárhatóan nő leánygyermekai voltak Béla király és kedvelt főembere nagy-, vagy dédszülei. A felmerülő megoldási eshetőségek tárgyalását kezdjük ezen alternatívával. III. Béla édesanyjának, Eufrozina királynénak női családtagjai aligha jöhetnek számításba, ugyanis bár hat nővérét is ismerjük, nincs tudomásunk ugyanis róla, hogy bármelyikük egyáltalán járt volna Magyarországon. Ilona szerb hercegnő, II. Béla hitvese, illetve II. Géza király anyja és családja ugyanakkor már igen nagy valószínűséggel vetődik fel: egyrészt mert az 1120-as évek végén a magyar–szerb politikai kapcsolatok szerfelett megélnékültek, és a két ország uralkodói, illetve hatalmi elitjeik tagjai évtizedekig rendkívül jó, meg-megújuló szövetségi kapcsolatot ápoltak egymással, másfelől alkalmasint szükségtelen részleteznünk azon rendkívüli, jóformán egyedülálló jelentőségű szerepet, amelyet a királyné fivére, a nádori és a báni hivatalokba emelkedett, és a két tisztséget ráadásul egyidejűleg viselt Belus/Beloš ugyanezen időben, II. Béla, majd főként II. Géza mellett, mintegy másfél évtizeden át a magyar kormányzatban betöltött.²⁴ A két uralkodócsalád és udvar közötti szoros összeköttetés megmutatkozott abban is, hogy 1134-ben Belus és Ilona testvérét, Máriát – I. Soběslav cseh fejedelem megkeresése nyomán – a magyar király közreműködésével jegyezték el II. Konrád znojmoi herceggel.²⁵ Belus bán személye kapcsán egy újabb elvi eshetőséggel gyarapíthatjuk a III. Béla és Domonkos állítólagos rokonsága eredetét illetően felmerülő alternatívák körét: jelesül azt is elképzelhetőnek tartjuk, hogy az maga a szerb származású nádor volt, mivel egyik leányát talán báni méltóságbeli utóda vette feleségül, vagy – és ebben az esetben Domonkos

verrokonosságban állt mindkét dinasztiával – a főurat Belus leánya hozta világra. Nézetünk szerint az utóbbi lehetőség sem vethető el, a korrendi megfontolások legalábbis – mint-hogy Belus valószínűleg 1105–1115 táján született – nem mondanak ellent annak.

Tárgyunk vizsgálata során nem feledkezhetünk meg az uralkodása legutolsó éveiben II. István ellen szervezett udvari összeesküvés egyik rejtélyes főszereplőjének a személyéről sem. A pártütő mozgalomról a 14. századi krónikakompozíció 158. fejezete számol be, amely szerint az Istvánnal elégedetlen főurak egy csoportja, dacára annak, hogy az ország előkelői – elvileg közös, egybehangzó akarattal – nem sokkal korábban a saját fiúgyermek születéséről már lemondott uralkodó örökösül annak unokaöccsét, Zsófia hercegnő Saul nevű fiát jelölték ki és fogadták el, amikor István ismét, súlyos, egyenesen közeli halálával fenyegető betegségbe esett, két társukat, bizonyos Bors ispánt és Ivánt királlyá választották.²⁶ II. István azonban csakhamar visszanyerte az egészségét, és menten, kemény kézzel felszámolta a szervezkedést: Ivánt lefejeztette, Borsot pedig – azzal együtt, hogy utódait mindörökre és egyetemlegesen kitiltotta a királyi udvarból – a Bizánci Birodalomba száműzte. A puccskísérlet nevesített vezetői, vagy valójában – mivel a krónika elbeszélése alapján ezen lehetőség sem zárható ki: a mozgalom közelebről nem ismert valódi irányítói által felhasznált, majd cserben hagyott, balszerencsés – áldozatai megbüntetésében mutatkozó különbségtétel mindenképp szembeötlő: komolyabban szóba jöhető eshetőségnek tűnik nevezetesen, hogy Bors azért részesült összehasonlíthatatlanul kegyesebb, az életét megkímélő elbírálásban, mert a király atyafiságához tartozott, mi több, esetleg azzal vér szerinti rokonságban is állt. Gyanút ébreszt a számkivetésre ítélt Bors ispán Domonkos bán nagyjából száz esztendővel később élt fiáival megegyező neve is, így, együtt, határozottan csábító a gondolat tehát, hogy az 1129 dereka táján királlyá választott Bors Domonkos bánnak egyenes ági felmenője, közelebről talán apja vagy nagyapja volt. Ezen megoldási javaslat Vajay Szabolcs nevéhez fűződik, aki úgy vélte, hogy a II. István ellen fellázadt, vagy túlbuzgó hívei és előkelőtársai által trónkövetelőként fellépített Bors I. Géza és második, bizánci származású hitvese – forrásainkban nem szereplő – leánya, valamint egy Miskolc nembeli, talán szintén Bors nevű nagybirtokos gyermekeként született, azaz II. István és II. Béla királlyal egyaránt elsőfokú unokatestvéri rokonságban állt. A feltevés helytállóságát azonban két figyelmen kívül nem hagyható, sőt meglátásunk szerint számottevő relevanciával bíró körülmény is megkérdőjelezni látszik. Egyfelől legkevésbé sem támogatja azt, sőt, sokkal inkább kétségeket támaszt vele kapcsolatban, hogy míg a krónikaszerkesztmény Saul és II. István rokoni összeköttetésének mibenlétét, jelesül – édesanyját is megnevezve – a herceg leányági leszármazotti voltát részletesebben rögzíti, addig Borsra nézvést e tekintetben semmit sem

²⁴ Makk Ferenc: Megjegyzések II. Béla történetéhez. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*. 40 (1972) 45.; Farkas Csaba: A basileus unokahúga. *Fons*, 23 (2016) 1. sz. 90–92., 111–116. Beloš nádor és bán pályarajzára ld. Makk Ferenc: Belus. (Szócikk.) In: Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). (Főszerk. Kristó Gyula.) Bp., 1994. (a továbbiakban: KMTL) 96.; Szabados György: Belos bán. In: Szürke eminenciások a magyar történelemben. (Szerk. Szentpéteri József.) H. n. [Bp.], 2003. 8–9.

²⁵ Prágai Kozma: A csehek krónikája és folytatásai. (Fordította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Somogyi Andrea.) In: Írott források az 1116–1205 közötti magyar történelemlről. (Az előszót írta, a szövegeket válogatta, a kötetet szerkesztette Thoroczkay Gábor.) Szeged, 2018. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 28., a továbbiakban: ÍF 1116) 20.

²⁶ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*. In: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I. (Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery.) Bp., 1937. (a továbbiakban: SRH I.) 444.

áru el, a királyi házzal való esetleges rokonságára, csakúgy mint egyébként a királytársául választott Iván úr esetében, még csak utalást sem tesz.²⁷ Másrésztől mintegy önkéntelenül merül fel és nem megválaszolható a kérdés, hogy utódai miként tudták elérni az őket elvileg kollektíven és „örökletesen” sújtó büntetés, az udvarból való kitiltásuk visszavonását, tetejébe – emberi számítás szerint – talán már a II. István halála után a főhatalmat és trónt megszerzett, következésképp ellenlábás II. Béla, vagy annak fia, II. Géza uralkodása alatt, ugyanis mint azt láttuk, Domonkos legkésőbb 1180-as évektől az ország világi elitjének legfelsőbb köréhez tartozott, és ispáni, valamint nagybárai tisztségeket töltött be. Mindezek fényében magunk úgy gondoljuk, Domonkos bán és a nemzeti dinasztia rokonságának eredete lehet a fenti, Vajay-féle elmélet is, de valószínűsége alighanem csekélyebb az egyéb, tárgyalt magyarzatokéhoz képest.

Jóllehet meggyőződésünk szerint okkal tulajdoníthatunk jelentőséget neki, eddig csupán rövidebben és más aspektusból ejtettünk szót arról, hogy okleveleink konkrétan milyen szavakat, illetve birtokos jelzős szintagmákat használnak a rokonság megnevezésére. Mint tudjuk, mind a négy okiratban a *cognatus* szó szerepel, ami talán nem pusztán véletlen, és többletinformációt is rejthet. Ha ugyanis Domonkos és III. Béla unokatestvérek lettek volna, joggal várhatnánk, hogy az oklevélben ne az általános, talán megkockáztathatjuk: kissé semmitmondó „rokonunk/atyafink” szerkezet álljon, ami azonfelül, hogy nem épp szabatos szövegezés, a vélelmezett vérrokonság vonatkozásában is jobbára növeli, mintsem oszlatja a bizonytalanságot. Ugyanez elmondható abban az esetben is, ha az uralkodó és a bán között közelebbi házassági rokonság volt: ilyenformán csaknem biztosan kizárhatjuk, hogy Domonkos a király veje, netán nőtestvérenek férje, azaz sógora lett volna. Az idevonható okleveles analógiák ugyanis, bár jóformán elhanyagolható számúak, az 1190-es évektől időben jelentősen távol esnek, és felettébb szórványosak is, végtére mégis inkább arra mutatnak, hogy az Árpád-házi uralkodók, illetve nevükben a központi kormányzati írásszerv munkatársai, amennyiben az adott kiadványban megemlégték a király, vagy esetleg annak egyik előde valamely – viszonylag – közelebbi házassági férfi- vagy nőrokonát (após-anyós, sógor-sógornő, vő-meny), úgy a családi kapcsolatra nem a tágabb jelentésű *cognatus* szóval, vagy egyéb más azonos/hasonló értelmű főnévvel utaltak, hanem annak mibenlétét konkrétan jelölték meg (*socer-socrus, gener-nurus, stb.*).²⁸ A kérdés vizsgálatánál felhasználható azon okleveles

²⁷ Bors és Iván királyválasztásának ténye ugyanakkor tagadhatatlanul azt sejteti, hogy mégiscsak rokonság, és inkább vér szerinti rokoni kapcsolat kötötte őket az Árpád-házhoz. Kiválasztásuk vagy saját kezdeményezésből eredő trónigényük szempontjából mindenesetre – amennyiben valóban I. Béla leszármazottainak mondhatták magukat – a korabeli közgondolkodás szerint a vérségi kötelék nagyon komoly súllyal eshetett latba. Az 1129 táján kiobbant főúri pártütések történetére ld. *Kádár Tamás*: Saul herceg, Bors ispán és Iván úr. Megjegyzések, észrevételek a II. István király uralkodása vége körüli trónküzdelmek történetéhez. *Századok*, 151 (2017) 4. sz. 787–808.

²⁸ A néhány forrásadat a következő: I. László vejének, Jaroszlav orosz hercegnek (1091): ld. *Baumgarten Ferenc*: A saint-gillesi apátság összeköttetései Magyarországgal. Diplomatikai tanulmány. *Századok*, 40 [1906] 5.

adatok, amelyek esetében az okmány szövege világosan közli a rokonság mibenlétét is, ugyanakkor sajnos kivétel nélkül az adott király egy-egy fejedelmi születésű, tehát valamelyik térségünkbeli dinasztiaiból származott rokonával kapcsolatosak, így jó okunk van gyanítani, hogy a magyar kancellária, tekintettel az érintett személyek – zömében egyébként maguk is uralkodók vagy azok házastársai – rendkívül magas közjogi-társadalmi rangjára, külön figyelmet fordított a családi összeköttetés pontos megnevezésére. Következésképp a szóban forgó adatok Domonkos vagy más magyarországi előkelő és az Árpádok közötti rokonság e tekintetbeni összevetésére, főként pedig határozott kijelentés megfogalmazására aligha, vagy csak igen korlátozottan felelnek meg.

Egy új megoldási alternatíva: Antiochiai Alíz?

Mindezek után térjünk rá annak a megvizsgálására, hogy a korábbi genealógiai szakirodalom fenti javaslatain kívül az Árpád-ház szertágazó családfáján és kiterjedt rokonságában találunk-e még olyan személyt, aki révén Domonkos bán és udvarbíró, valamint fiát esetleg – egyelőre hipotetikusan – III. Bélához kapcsolhatnánk. Amennyiben alábbi feltevésünk helytálló, nem is feltétlenül szükséges a korábbi nemzedékek, Béla apai és anyai felmenői körében keresgelnünk, a király kortársai között mindjárt akad is egy alaposabb megfontolásra érdemes jelölt, aki épp az annak

sz. 403–406., regesztája: RA I/1. 24. sz.), V. István nápolyi, bizánci, lengyel, orosz, bolgár és szerb férfitrokonainak, sógorainak, vejeinek (1271: Árpád-kori új okmánytár. [Codex diplomaticus Arpadianus continuatus.] III. [Közzé teszi Wenzel Gusztáv.] Pest, 1862. [Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály. 8.] 247–255., kivonata: RA II/1. 2094. sz.), valamint IV. László király apósának, I. Károly nápolyi uralkodónak az említése (1279: CDCr. VI. 329–330., regesztája: RA II/2–3. 2974. sz.). Végezetül, de nem utolsósorban III. András második apósának, I. Albert osztrák és stájer herceg, német király magyarországi okleveles említései is ide vonhatók, akit András – egy kivételt leszámítva, amikor konkrétan is apósának mondja –, mindannyiszor legkedvesebb atyjának nevezi okleveleiben, nyilvánvalóan a *socer* szó használata helyett, megkülönböztetett tisztelete jeléül (1296: A Pécz nemzetség apponyi ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrzött oklevelei. I. [Szerk. Kammerer Ernő.] Bp., 1906. 30–33., kivonata: RA II/4. 4088. sz., 1297: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. VI/2. [Studio et opera Georgii Fejér.] Buda, 1830. 75–79., regesztája: RA II/4. 4144. sz., 71–72., regesztája: 4145. sz., 1298: 124–125., kivonata: RA II/4. 4176. sz., 1299: Árpád-kori új okmánytár. [Codex diplomaticus Arpadianus continuatus.] V. [Közzé teszi Wenzel Gusztáv.] Pest, 1864. [Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály. 10.] 204–206., regesztája: 4211. sz., RA II/4. 221–222. [4243. sz.]). Ugyanakkor, 13. századi okleveleink között, nézetünket legalábbis látszólag megcáfoló ellenpéldákat is találunk (ld. é. n. [1214]: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. III/1. [Studio et opera Georgii Fejér.] Buda, 1829. 163–166., tartalmi kivonata: RA I/1. 294. sz.; 1289: CDCr. VI. 653–654., regesztája: RA II/2–3. 3520. sz.). Az első irat II. András III. Incéhez intézett, csak a pápa átírásában és feltehetőleg rövidített formában fennmaradt levele, amelynek – tehát korántsem melleleg módon – valószínűleg hiányos szövegében a király nemhogy nem utal a kalocsai érsekkel fennálló, közeli rokonságára, de – talán, hogy így is éreztesse az iránti nagy neheztlenségét – néven se nevezi a metropolitát. Ami pedig IV. László hivatkozott, 1289. évi oklevelét illeti, könnyen elképzelhető, hogy az oklevél szövegezője, minthogy II. Károly, a magyar uralkodó sógora mellett az előbbi fiait is említi, egyszerűbbnek látta László nápolyi atyafiságát egybevéve, a *cognatos nostros* szerkezettel jelölni.

elhunytát követő években tűnik fel forrásainkban, illetve akit egy német kútfőnk Béla király végakarata kapcsán említ. Az egykorú és a magyar történesek tekintetében általában elég jól értesült Kölni Királykrónika tudósítása szerint: „Bela rex Ungariae vitam decedens duos reliquit filios, Hemmeradum et Andream. Quorum priori regnum dedit et filiam principis Antiochiae, alteri quedam castella et predia magna atque ad peregrationem Iherosolimitanam, quam ipse voverat, peragendam infinitam pecuniam.” Forrásunk idézett mondatával a szöveg szó szerint értelmezése esetén két problémánk is van; a közlések tárgyunkkal való, nézetünk szerint szoros összefüggésére az alábbiakban mutatunk rá. Egyrészt a *do* ige szinte értelmezhetetlen mind a Magyar Királyság, mind pedig az antiochiai hercegnő vonatkozásában: a trónt, az országot és az uralkodói főhatalmat az atyjuk (esetleg nagyatyjuk, bátyjuk vagy unokafivérük) helyét elfoglaló-átvevő utódok az elődtől nem megkapni, hanem megörökölni szokták, és, ez aligha szorul bizonygatásra, még akkor sem beszélhetünk egy ország feletti uralom mintegy adományként való átadásáról-átvételéről, amennyiben az utód személyéről – valamely kivételes okból – az előző uralkodó hozott döntést. Másrészt, az antiochiai hercegnő kapcsán a *do* használatá úgyszintén különös, tekintve, a krónika fenti információja azt jelentené, hogy III. Béla a sógornője felett egyfajta rendelkezési joggal bírt. Alíz hercegnő, mert minden bizonnyal Anna királyné hűgáról lehet szó, kétségkívül Magyarországon, valószínűleg a királyi udvarban élt, legkésőbb 1194–1195 tája óta, akkoriban azonban már bőven felnőtt korú volt, sőt, legkevesebb a 20-es éveinek második felében járt, ezért úgy gondoljuk, hogy a Kölni Királykrónika ezen, a király Alíz személye felett gyakorolt mintegy *pater familias*-i hatalmát sugalló értesülésének nem adhatunk hitelt.²⁹ A közlés helytállóságát egyenesen cáfolni látszik azon tény, hogy Imre király

²⁹ A genealógiai szakirodalomban felmerült olyan vélemény, miszerint Alíz Rajnald fejedelem második, Stephanie de Milly nablusi és transzjordániai úrnővel kötött házasságának gyümölcse (<https://fmg.ac/Projects/MedLands/MODENA,%20FERRARA.htm#ObizzoIEdstedied1193A>; hozzáférés: 2019. máj. 17.), azaz Anna királynénak féltestvére volt, forrásaink alapján azonban ezt bizton kizárhatjuk: egyfelől Albericus Trium Fontium – tévesen, vagy másik (eredeti?) nevén Alaidénak nevezve – Konstancia fejedelemné és Rajnald harmadik leányaként említi: „De qua domna [Constantia, principissa Antiochiae] tres genuit filias, quarum primam habuit imperator Constantinopolitanus Manuel, et ex ea genuit Alexium, de quo premissus; secundam Agnetem nomine duxit rex Bela predictus de Hungaria, et genuit Haymericum et Andream fratres et reges et duas reginas, Comnstantiam de Boemia, et Margaretam de Grecia. Tertiam principis Raynoldi filiam, nomine Alaydem, duxit marchisius Eystensis in Italia.” (Chronica Albrici monachi Trium Fontium. In: Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum. Scriptorum. XXIII. [Edidit Georgius Heinricus Pertz.] Hannover, 1874. 849–850.), másfelől Bernardus Thesaurarius tudósítása szerint Rajnald és Stephanie életközössége gyermektelen maradt (Bernardi Thesaurarii Liber de acquisitione Terras Sanctae ab anno MXCV usque ad annum circiter MCCXXX. In: Rerum Italicarum Scriptores. VII. [Collegit, ordinavit et et preafationibus auxit Ludovicus Antonius Muratorius.] Milánó, 1725. [a továbbiakban: Bernardi Thesaurarii Liber] 770.), vagy talán hozzátehetjük: legalábbis abból az apát túlélő utód nem született. Megfontolandó továbbá az is, hogy Anna királyné és apja 1170 utáni kapcsolatáról semmit sem tudunk, és sokkal valószínűbbnek tartható, hogy a királyné hűga Anna életében, azaz 1185 előtt jött Magyarországra.

Konstancia aragóniai hercegnővel lépett házasságra, ráadásul a frigy megkötésére az újabb kutatási eredmények szerint még jóval 1196 októbere előtt, legvalószínűbben július–augusztus folyamán, de végtére az sem kizárható, hogy talán még III. Béla életében került sor.³⁰ Imre és Konstancia egybekelése alkalmasint már 1195–1196 fordulóján letárgyalt és elboronált ügy volt a két udvar között, valamint a házasság előkészítésében – ha nem épp ő maga kezdeményzte azt – III. Béla is tevékeny szerepet vállalt, de az is ellene szól német kútfőnk a király idősebb fia és sógornője tervezett nászára vonatkozó állításának, hogy Alíz és Imre olyan közeli, jelesül másodfokú vérrokonságban állt egymással, amelyre a felmentés kieszközlése szinte teljeséggel lehetetlen feladat lett volna.³¹

Kristó Gyula felfigyelt a Kölni Királykrónika inkriminált közlésére, és az ellentmondást azon feltételezéssel magyarázta, hogy a szövegbe Konstancia hazája, Aragónia neve helyett elírás folytán, azaz tévesen került az *Antiochia* szó.³² A forrásrészlet újabb fordításának közreadója, Körmendi Tamás – alkalmasint a nagy tekintélyű előd vélekedésének hatására – szövegromlás eredményének gondolta az ellentmondást. Mindkét indoklásjavaslat önmagában is megkérdőjelezhető, szerfelett valószínűtlen felvetés, amelyet, nem túlzás: romba dönt azon tény, hogy kútfőnk fejedelemnek (*princeps*), nem pedig királynak nevezi a hercegnő atyját. Aragónia ilyenformán, lévén uralkodói 1035 óta – folyamatosan – királyi címet viseltek, szóba sem jöhet, Antiochia ellenben, főként azzal együtt, hogy a fejedelmi titulus meglehetősen ritkának számított a keresztény világhoz tartozó középkori államok uralkodói körében, tökéletesen beleillik a képbe. Ezen túl könnyen belátható: már az „Aragónia” országnév „Antiochiá”-vá romlása is elég bajosan képzelhető el, az viszont, hogy a – Kristó, illetve Körmendi vélekedésből elvileg következő – *rex* főnév helyett bármilyen okból a *princeps* szó került volna citált textusba, jóformán képtelenségnek tűnik. Egy korabeli másik forrásunk tanúsága szerint mindazonáltal legalábbis gyaníthatjuk, hogy III. Bélát valóban komolyan foglalkoztatta Magyarországra költözött sógornője sorsa, és – ha nem is éppen Imrével való összeházasítása és így jövendő királynévá tétele révén – gondoskodott, vagy mindenesetre gondoskodni kívánt Alíz hercegnő fejedelmi származásához méltó státuszáról, egzisztenciájáról és jövőjéről. III. Ince pápa 1198. június 16-án kelt brevéjében Alíz kérésére megerősítette őt Imre

³⁰ *Anderle Ádám*: Aragóniai Konstancia a spanyol történetírásban. *Világtörténet*, 16 (1994) 1., tavasz-nyár, 33.; *Szabados György*: Imre király házassága, aranybullája. *Századok*, 136 (2002) 2. sz. 341–344.; *Kádár Tamás*: A külföldi uralkodóházak tagjai, a külhoni hűbéres fejedelmek, valamint egyházi főméltóságok és a pápai legátusok tartózkodásai Magyarországon 1000–1205 között. In: *Történeti tanulmányok*. XXVI. (Szerk. Bárány Attila–Novák Ádám–Szakács János.) Debrecen, 2018. 79.

³¹ Schier Pál Sixtus és Wertner Mór azt a véleményt képviselte, hogy Alíz édesanyja nem Konstancia volt, hanem Rajnald későbbi házasságainak egyikéből született, illetve, hogy a hercegnőt kisgyermekként, 1185 előtt Magyarországra hozták és – III. Béla akaratából – eljegyezték Imre trónörökösével (*Wertner M.*: *Az Árpádok családi i. m.* 368.).

³² III. Béla emlékezete. (A szöveganyagot válogatta, fordította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Kristó Gyula–Makk Ferenc.) H. n. [Bp.], 1981. (Bibliotheca Historica.) 23., 195.: 496. jegyz.; Kölni Királykrónika. (Fordította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Körmendi Tamás.) In: *ÍF* 1116, 489.: 2623. jegyz.

királytól kapott adományai: jelesül évi 400 márka járadék élvezetében, valamint 100 háznép szolgálta, egy Tornai nevű, és további négy – fájaldalmunkra ismeretlen – falu birtokában, illetve azokra nézvést szentszéki védelmet ígért neki.³³ Imre ezen tételeken túl arra is kötelezte magát, hogy a 400 márka mellett, ugyancsak évente, rangjához illő ruházatot, és a talányos megfogalmazás szerint: „minden egyebet” is – vélhetően amire annak szüksége lehet – biztosít nagynénjének. Imre és öccse, András herceg anyai nagynénje a jelek szerint tehát Béla halálát követően is Magyarországon maradt. Azt – nemkülönben sajnálatos módon – legfeljebb csak találgatni tudjuk, hogy mióta tartózkodott hazánkban, mivel forrásaink gyermek- és fiatalkora tekintetében semmit sem árulnak el, egy igen tág időintervallummal kell számolnunk. Alighanem már 1172 derekán vagy második felében magyar földre érkezett, amikor Béla kilenc év után – feltehetőleg oldalán hitvesével – Bizáncból hazatért, és elfoglalta elődei megüresedett trónját. Aliz néhány évvel korábban, talán édesanyjuk, Konstancia fejedelemné 1168–1169-re tehető elhunytá után költözhetett Bizáncba, ahol féltestvérük, Mária – I. Mánuel baszileiosz házastársaként – a császárnéi trónon ült.³⁴ A hercegnő legkésőbb minden bizonnyal 1182 dereka táján, Mária császárné bukása és meggyilkolása, illetve Andronikosz Komnénosz erőszakos hatalomátvétele után jött, vagy inkább menekült Magyarországra.³⁵ Végül soron egy évtizeddel későbbi idetelepülését sem zárhatjuk ki, úgy látjuk azonban, hogy arra nagy valószínűség szerint még magyar királynévá lett nővére, Anna életében, azaz 1184 vége előtt került sor.³⁶

Amennyiben az imént írtakban igazunk van, az 1190-es évek első felében Aliz úrnő már legkevesebb 10 esztendeje Magyarországon élt. Minthogy ahhoz szinte kétség sem fér, hogy Châtillon Rajnald (Renald) és Konstancia antiochiai fejedelemné házasságából, nem pedig a hírhedt burgundiai kereszties kalandorlovag második, Stephanie de Milly nablusi úrnővel kötött frigyéből született, világra jöttét 1156–1160 közé helyezhetjük, következésképp III. Béla halálakor legalább 36 éves volt.³⁷ Ez szintén ellene szól, hogy a halálára

készülő uralkodó Aliz hercegnőt össze kívánta volna házasítani a nála mellel 10–13 évvel fiatalabb Imrével. Hogy a hercegnő 1198 tavaszán már felnőtt korú volt, két momentum is alátámasztja. Egyfelől egy 10–13 éves, vagy még fiatalabb, még nem jogképes leányt Imre aligha részeltetett volna ilyen bőkezű adományban, másrészt a pápai oklevél elárulja, hogy maga fordult a Szentszékhez a *donatio* védelmét kérve, ez ugyancsak önálló jogi cselekvőképességét, következőképp felnőttkorúságát sejteti, III. Ince pedig – emberi számítás szerint – tudomással bírván életkoráról, „*mulier*”-nek, azaz asszonynak nevezi brevéjében.³⁸

A hercegnő végül – talán három évtized múltán – második hazájából is elköltözött: 1204 elején ugyanis az északi itáliai Esteben férjhez ment Azzo volt ferrarai podestához, az estei őgrófság reménybeli örököséhez.³⁹ Aliz – tudomásunk szerinti – első házasságkötésének rendkívül kései, 40-es évei közepére tehető volta, valamint az, hogy azt megelőzően talán három évtizedig felnőtt nőként úgy élt Magyarországon – mert pozitív, az ellenkezőjét bizonyító források hiányában egyelőre ezt kell vélnünk –, hogy nem kötötték be a fejét, egy meglehetősen szokatlan, sőt túlzás nélkül valószínűtlennek mondható életpályát feltételezne esetében. Hozzátehetjük ehhez még azt is, hogy Azzo minden bizonnyal annak reményében vezette oltárhoz a kor fogalmai szerint a matróna kor határán lévő hercegnőt, hogy az még gyermekeket szülhet neki, és talán emiatt informálódott is jövődöbélje előéletéről. Egy 42–45 év felett még pártában lévő nő házastársul választása, még ha az olyan előkelő származással és rokonsággal is büszkélkedhetett, mint Aliz, komoly kockázatokat rejtett reprodukciós szempontból, és az alighanem az olasz férjjelölt számára is fontos tényező lehetett, lévén az idő szerint, jöllehet kétszer is megnősült, csak két kiskorú gyereke – egy fiú és egy leány – volt.⁴⁰ Egész más lenne ugyanakkor a helyzet, ha III. Béla sógornője Magyarországon már házasságra lépett, és főként, ha abból utódok is születtek volna. Szintén megfontolandó adalék, hogy Aliz Itáliában 1204 és 1212 között legalább két ízben is szült, és mindkét ismert gyermeke egészségesen jött a világra, valamint túl is élte a csecsemőkort, ami – figyelembe véve a megtermékenyülési képességgel kapcsolatos biológiai törvényszerűségeket – megint csak azt látszik valószínűsíteni, hogy már korábban, magyarországi élete során is lehettek terhességei.⁴¹ A fenti adatok, valamint Domonkos bánnal kapcsolatos ismereteink alapján véleményünk szerint felvethető, és – a lehetőségekhez mérten – behatóbb vizsgálatra érdemes, hogy Béla király vajon nem sógornője révén állt-e rokonságban Miskolc

³³ Delle antichità estensi ed italiane. I. (Trattato di Lodovico Antonio Muratori.) Modena, 1717. (a továbbiakban: DAEI I.) 379.

³⁴ *Steven Runciman*: A kereszties hadjáratok története. (Ford. Bánki Vera-Nagy Mónika Zsuzsanna.) Bp., 1999. 2002. 540.; *Dénes György*: III. Béla király végrendelete. Aliz antiochiai hercegnő Torna birtokosa. In: *Történet – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Veres László tiszteletére.* (Szerk. Gyulai Éva–Viga Gyula.) Miskolc, 2010. 337–346., itt: 338. Konstancia fejedelemné életére: *Alan V. Murray*: Constance, Princess of Antioch (1130–1164): ancestry, marriages and family. In: *Anglo-Norman Studies. XXXVIII. Proceedings of the Battle Conference 2015.* (Edited by Elisabeth Van Houts.) Woodbridge, 2016. 81–95.

³⁵ *Georg Ostrogorsky*: A bizánci állam története. (Ford. Magyar István Lénárd–Németh Ferdinánd–Prohászka Péter.) Bp., 2003. 340–341.; *Dénes Gy.*: III. Béla király i. m. 338–339.

³⁶ Anna királyné életére, felmenőire és rokonságára: *Városov Gyula*: Antiochiai Anna magyar királyné származása és családi viszonyai. *Századok*, 20 (1886) 10. sz. 867–885.; *Forster Gyula*: Anna királyné és családja. In: III. Béla király emlékezete. (Szerk. Forster Gyula.) Bp., 1900. 28–56. (néhány bizonyosan téves közléssel).

³⁷ *Bernardi Thesaurarii Liber 770*. Rajnald felettébb kalandos és tragikus véget ért életére ld. *Gustave Schlumberger*: Renaud de Châtillon, Prince d'Antioche, seigneur de la terre d'Outre-Jourdain. Paris, 1898.

³⁸ *Wertner M.*: Az Árpádok családi i. m. 369.

³⁹ DAEI I. 379–380.; *Dénes Gy.*: III. Béla király i. m. 340. Azzo Este őgrófjainak sorában – 1209-ben történt trónra léptekor – a VI-os sorszámmot kapta.

⁴⁰ <https://fmg.ac/Projects/MedLands/MODENA,%20FERRARA.htm#ObizzoIEstedied1193A>; (hozzáférés: 2019. máj. 17.) Az estei őgrófi család korabeli történetére: *Luciano Chiappini*: Gli Estensi. Mille anni di storia. Ferrara, 2001. 29–31.

⁴¹ <https://fmg.ac/Projects/MedLands/MODENA,%20FERRARA.htm#ObizzoIEstedied1193A>; (hozzáférés: 2019. máj. 17.)

nembeli országnagyával, pontosabban: elképzelhető-e, hogy Domonkos bán nőül vette Alíz hercegnőt.

Elöljáróban leszögezhetjük, hogy az Árpád-házi uralkodóink és a belföldi főúri elit közötti családi kapcsolatokra találunk néhány példát a korban: a közvélekedéssel ellentétben több magyar hercegnő is hazai nagybirtokosokhoz, tehát atyjuk (esetleg nagybátyjuk) egy-egy alattvalójához ment férjhez.⁴² Az időben legközelebbi példa épp a 12. század legvégéről ismeretes: Margit, vélhetőleg II. Géza vagy III. István király leánya, bizonyos András somogyi ispán felesége volt, és – ez sem mellékes információ – valószínűleg megözvegyülvén egy Magyarországra költözött, és 1205-ben a szlavón báni, valamint somogyi ispáni tisztséget elnyert, azaz magyar főúrrá lett, Mercurius/Mérk nevű morva előkelőnek nyújtotta a kezét.⁴³ Mivel András ispán alkalmasint nemkülönben viselte néhány évvel korábban a báni hivatalt, tehát ha úgy tetszik: Mérk Margittal együtt annak előző férje tisztségeit is megörökölte, szerfelett csábító a gondolat, hogy a királyi hercegnő két említett hitvesén kívül esetleg még egy korabeli szlavón bán, Domonkos is közeli, jelesül házassági rokonságban állt III. Béla királlyal, illetve családtagjaival.⁴⁴

Domonkos és Alíz hercegnő feltételezett életközösségére sajnos csupán egyetlen egy, rendkívül halvány és több tekintetben is kétséges nyom látszik mutatni: a III. Ince oklevelében, talán legjelentősebb lévén, egyedülként megnevezett falu neve, illetőleg – ugyancsak vitatható azonosítása szerinti – vélelmezett fekvése. Tornai/Tornaj nevű birtokról vagy faluról nem tudunk Magyarországon a középkor későbbi századaiban sem, így itt alighanem tényleg elírás történetelt, ami, tekintve, hogy az oklevelet egy külföldi, a szentszéki kancellárián dolgozó *scriptor* készítette, nem is lenne meglepő. Kevés a valószínűsége, de nem lehetetlen az sem, hogy az eredetiben fennmaradt brévet nyomtatásban elsőként közreadó Muratori nézte-olvasta félre a helynevet. Az iratban szereplő névalakhoz az észak-somogyi Torvaj áll talán a legközelebb, ez a falu azonban – egyértelműen identifikálhatóan – először csak 1265-ben tűnik fel hazai forrásokban, ami természetesen még nem zárna ki az azonosítás helyességét, nagyobb probléma viszont, hogy akkor és 1302-ben történt újabb említéseik is „Torwoy”, illetve „Touroy” alakban írták a nevet.⁴⁵ A másik szóba jöhető lehetőség a Torna/Tarna földrajzi, illetve településnév elírása vagy alakromlása; amennyiben Imre király valóban egy Torna nevű falut adományozott a másik négy faluval együtt Alíznek, elvben legkevesebb négy opcióval számolhatunk, Magyarországon tudniillik ennyi Torna/Tarna nevű település vagy birtok bizonyosan létezett a középkorban. Az északkeleti országrészben három is: egy-egy

Ung, Ugocsa megyében és a Borsodból kiszakadt, épp az ottani falu, későbbi virágzó mezőváros után nevet nyert tornai királyi magánuradalom, illetve ispánság területén, valamint további egy Veszprém vármegyében feküdt.⁴⁶ Az említett négy Torna/Tarna közül csak a Veszprém megyei adatolható az Árpád-korban, Torna megye névadó települése azonban szintén bizonyosan létezett korszakunkban, sőt kezdetei alighanem még a szent istváni államalapításig nyúlnak vissza. Nyáry Albert egy 1868-ban megjelent munkája nyomán a kutatás „Tornai”-t – egyöntetűen és mintegy hagyományosan – az utóbbi, közelebbiről a Gömör–Tornai-karszthoz (más néven Gömöri-mészfennsík) tartozó Szádelői-mészfennsík déli szegélyén, a Bódva felső folyása mentén, az attól északra található településsel azonosítja (ma Turňa nad Bodvou, a Kassai kerületben, Szlovákiában).⁴⁷ Amennyiben a kérdéses helynév valóban a Bódva-közeli Tornát takarja – amely azonosítás elfogadására egyébiránt magunk is hajlunk –, Imre nagynénjének tett értékes *donatio*ja a tornai királyi erdőuradalom Borsod megyétől való – talán már a század derekán, második felében megkezdődött – különválásának és önálló ispánsággá alakulásának meghatározó állomása lehetett.⁴⁸ Alíz feltételezett itteni birtokszerezése ugyanakkor önkéntlenül is eszünkbe juttatja, hogy a Miskolc nemzetség ősi, bizonyos mértékig a honfoglalást követő években, de legkésőbb a 10. század első felében elnyert törzsbirtokai szintén Borsodban, igaz valamivel délebbre, zömében annak szívében, Miskolcon és környékén, valamint a Bükkalján és a megye már síksági, a Tiszáig elnyúló részein feküdtek.⁴⁹ A *genus* kétségkívül nem csupán Borsod vármegye, de az egész északkeleti országrész legelőkelőbb és igen tekintélyes földvagyonnal rendelkező nemzetségének számított, Domonkos és felmenői pedig a jelek szerint még a rokonság többi tagja közül is messze kiemelkedtek. Borsodi érdekeltségeik legértékesebb darabjának tartós birtoklására egy későbbi oklevelünk, IV. Béla egy 1243. június 5-én kelt *privilegiuma* derít fényt: a király más jelentős felvidéki fekvőségekkel egyetemben a tornai uradalom nyugati, Pelsőc és Csetnek körül elterülő, óriási kiterjedésű részét, benne összesen hét faluval az azt korábban tulajdonló Bors ispán törvényes örökös nélküli elhunytát követően – adományozta el Ákos nembeli Máté fiainak, Detrik és Fülöp ispánoknak, a Bebek család őseinek.⁵⁰ Az oklevélből azt is megtudjuk, hogy a hatalmas pelsőci birtoktestet a tornai *praedium*ból szakította

⁴² Wertner M.: Az Árpádok családi i. m. passim; Kis B.: Az Árpádok királyi i. m. 4–21.; Vajay Sz.: I. Géza családja i. m. 33–35.

⁴³ Neumann Tibor: Egy „morva herceg” és egy Árpád-házi hercegnő leszármazottai. (A Gyánúr-fiak eredete és rövid története.) *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 130 (2009) 15–20.

⁴⁴ András és Mérk *banatus*ára, illetve előbbinek a somogyi és vasi ispán Andrással való azonosítására: Zsoldos A.: Archontológia i. m. 42–43., 192.

⁴⁵ 1265: Hazai oklevéltár 1234–1536. (Szerk. Nagy Imre–Deák Farkas–Nagy Gyula.) Bp., 1879. 43–44. (43.); 1302: Anjoukori okmánytár. (Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis.) I. (Szerk. Nagy Imre.) Bp., 1878. 43–45. (44.); Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár 86 892.

⁴⁶ Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. I–III. Bp., 1890–1897. I. 237., 399., 435.; III. 257.

⁴⁷ Nyáry Albert: A modenai kir. levéltár magyar történelmi szempontból. *Századok*, 2 (1868) 4. sz. 245.; Dénes György: A Bódvaszilasi-medence 700 éves története. Miskolc, 1983. (Borsodi kismonográfiák 16.) 33.; *Uő*: III. Béla végrendelete i. m. 342.; Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–II. Bp., 1963–1987. (a továbbiakban: ÁMTF I–II.) I. 45.; Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Bp., 1988. (Nemzet és emlékezet.) 389.; *Uő*: Torna (szócikk). In: KMTL 681.; Zsoldos Attila: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. Bp., 2005. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.) 163.; *Uő*: Archontológia i. m. 213.

⁴⁸ A tornai erdőuradalom, majd ispánság korai történetére: ÁMTF I. 45–47.; Kristó Gy.: A vármegyék kialakulása i. m. 389–390.

⁴⁹ Karácsonyi J.: A magyar nemzetségek i. m. 820–822, 827.; Szendrei János: A Miskolc nemzetség. *Turul*, 2 (1884) 3. sz. 96–105.

⁵⁰ Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. XI. (Studio et opera Georgii Fejér.) Buda, 1844. 400–407.; ÁMTF II. 490–491., 532.

ki és adományozta Domonkosnak IV. Béla valamely meg nem nevezett előde; minden valószínűség szerint III. Béla király; és az uradalom törvényes öröklés útján, tehát valamikor 1195 után került Bors kezére, aki azt haláláig – vélhetően háborítatlanul és teljes egészében – tulajdonolta. Ennek ismeretében úgy látjuk, megkockáztatható a feltételezés: Domonkos bán pelsőci-csetneki birtoklása, valamint Torna és a gyaníthatóan annak tartozékait képező négy ismeretlen falu Anna királyné nőtestvérének való adományozása összefügghet. Alíz hercegnő azért kapta épp Tornát adományul Imre királytól, mert férje, az egykori udvarbíró és bán a vidék egyik legnagyobb birtokosa volt, és Domonkos szóban forgó uradalma Torna közvetlen szomszédságában terült el, a *donatio* ilyenformán a két, korábban együvé tartozó birtoktest egyesítéseként is értelmezhető lenne.

Vizsgálódásunk végén arra az eddig megválaszolatlan kérdésre is ki kell térnünk, hogy miként értsük a Kölni Királykrónika azon homályos megfogalmazását, miszerint (III.) Béla király az ország, illetve az a feletti – kizárólagos – főhatalom mellett az antiochiai hercegnőt is Imrére hagyta. Alighanem igazat adhatunk Dénes Györgynek, aki úgy értelmezte forrásunk e szavait, hogy szó sem volt kettejük tervezett egybekeléséről, a király valójában nem a hercegnő személyét, hanem az arról való méltó gondoskodás feladatát, mintegy kötelezettségként hagyta idősebb fiára, amit azután az, mint III. Ince brévéjéből tudjuk, becsülettel teljesített is.⁵¹ Ez esetben azonban adódik egy újabb, szintén nem figyelmen kívül hagyható kérdés: jelesül, hogy miért kellett volna Imrének már régen nagykorú, sőt férjezett, feltevésünk szerint az ország egyik legbefolyásosabb és legvagyonosabb bárójához feleségül ment, és annak talán utódokat is szült nagynénjéről gondoskodnia, aki házassága révén nemhogy drága ruhanevekben, de bizonyára általában, semmiben sem szenvedett

hiányt. Könnyen lehetséges azonban – mi több, forrásainkból való épp ekkoriban, az 1190-es évek közepén észlelhető végleges eltűnése okán joggal gyanítható –, hogy Domonkos bán III. Béla uralkodása utolsó éveiben meghalt, és az özvegyen maradt Alíz a kivételes értékű örökség miatt talán ellentétbe, vagy akár jogvitába keveredett férje rokonságával, Béla, illetve Imre király pedig – nyilván kérésére – ily módon nyújtott neki támogatást, ezzel egyben nem csupán a származásához méltó egzisztenciát, de újbóli frigyre lépése esetére igen vonzó hozományt is biztosítva számára. Ha teóriánk első eleme helytálló, azaz Domonkos tényleg 1195 folyamán hunyt el, az másfelől tetszetős, ámde ismét csak merőben hipotetikus magyarázatot kínálna azon kérdésre is, hogy a főúr által az annak megalapításakor a kethelyi ciszterci monostornak juttatott birtok- és egyéb adományokat miért csak jóval később, 1195-ben foglalták írásba. Nos, ez talán azért történt így, mert a bán súlyos, gyógyíthatatlanak látszó betegségbe esett, és talán már a halálra készülvén intézkedett az oklevél utólagos kiállításáról, amit másfelől, ugyanezen okból, jól felfogott érdekük lévén, az apátság szerzetesei is kezdeményezhettek.

Az elmondottakat összegezve magunk úgy véljük: az inkább többé, mintsem kevésbé bizonyosnak tartható, hogy Rajnald antiochiai fejedelem leánya, Alíz hercegnő – III. Béla király uralkodása második felében, alkalmasint a király támogatásával vagy akár indítványára – házasságra lépett új hazájában, és az nemkülönben szerfelett valószínűnek ítéltető, hogy kezét egy magyar, a kormányzati és udvari elitez tartozó nagybirtokos előkelő nyerte el. A királlyal való állítólagos rokonsága és az egyéb, fent részletezett körülmények tükrében e báró leginkább Miskolc nembeli Domonkos lehetett, azonban egyértelmű bizonyítékunk, amely akár alátámasztaná, akár ellenkezőleg, megcáfolná vélelmezett házasságukat, nem áll rendelkezésünkre, és aligha fog előkerülni.

⁵¹ Dénes Gy.: III. Béla király i. m. 340.

KÖRMENDI TAMÁS
Alíz hercegnő és Imre király
Megjegyzések a Kölni Királykrónika 1199-i tudósítása kapcsán

Princess Alice and King Emeric. Some Remarks on the Kölner Königschronik's Account of 1109

The paper is in the first place an attempt to discuss or re-discuss some aspects of the Kölner Königschronik's account on a mysterious princess, the „daughter of the prince of Antioch”, whom king Béla III of Hungary would have wished to marry to his son Emeric — and in the second place, to react on Tamás Kádár's theory about the possible marriage between this princess and a Hungarian nobleman, Dominic of the Miskolc *genus*. The princess in the Königschronik could be most probably identified with princess Alice, the daughter of Raymond Châtillon; or with queen Constance, the actual consort of Emeric — in the latter case, of course, the Königschronik's account should be regarded as erroneous. After a critical analysis of the Königschronik's each and every account on Hungarian history between 1145 and 1199 (that is to say, from the period, the events of which are represented in a seemingly independent narrative in the German chronicle), and after considering the exact meaning of the expression *princeps* and the correct interpretation of the verb *dare* in the text, we try to draw a conclusion and to give a more credible interpretation of this short but very problematic passage in the Königschronik.

Nagy érdeklődéssel vettem kézbe Kádár Tamás legújabb tanulmányát,¹ amely részint korábbi véleményem újragondolására, részint vitára indított a Kölni Királykrónika egyébként is értelmezési nehézségekkel terhelt magyar vonatkozású híradásával kapcsolatban Imre király és András herceg trónviszályáról. Mivel dolgozatában Kádár többek között az én közelmúltbeli megállapításaimat is vitatja, arról természetesen szó sem lehetett, hogy a Turul részéről szerkesztőként én gondoljak a közleményt: az látszott a leginkább célravezető megoldásnak, ha ezt a munkát Rác György főszerkesztőnk vállalja magára, én pedig önálló írásban reagálok a Kádár tanulmányában foglaltakra. Azt pedig bízunk az olvasóra, hogy melyikünk álláspontját ítéli meggyőzőbbnek.

Vitapartnerem szerint Miskolc nembéli Domonkos királyi udvarbíró (1188–1193), bodrogi ispán (1192–1193), majd szlavóniai bán (1195 k.)² felesége Châtillon Rajnald antiochiai fejedelem Magyarországon élő leánya, Alíz hercegnő lehetett, akinek vázlatos életrajzát is megkísérli felrajzolni.³ Álláspontját összesen hat forrásszöveg tanúságtételére alapozza:

- 1) a Kölni Királykrónika azon 1199-hez tett bejegyzésére, amely szerint III. Béla király nemcsak az országát hagyta örökül az idősebb fiára, Imrére, hanem állítólag az antiochiai fejedelem leányáról való gondoskodás terhét is (a problémás forrásrészlet értelmezésére alább terjedelmesebben is kitérek);⁴
- 2) III. Ince pápa 1198. június 16-án kelt brévéjére, amely szerint Imre király valamikor ezt megelőzően öt falut (köztük a szentszéki iratban Tornai-nak nevezett helyet), száz háznép szolgát adományozott Alíz hercegnőnek, továbbá évi 400 márka ezüstöt, rangjához illő ruházatot és az oklevélben nem részletezett, egyéb szükséges holmikat;⁵
- 3) egy gyanús hitelű oklevélre, amelyet mindenesetre III. Béla nevében állítottak ki 1194-i évszám alatt, és amely kétszer is az uralkodó rokonaként (*nostro dilecto cognato*) említi Domonkos bánt;⁶

¹ Kádár Tamás: Egy régi keletű genealógiai talány a 12. század végéről: Miskolc nembéli Domonkos bán rokonsága a magyar királyi családdal. *Turul*, 92 (2019) 49–58.

² Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. Bp., 2011. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.) 27., 42.

³ Vö. Kádár Tamás: A külföldi uralkodóházak tagjai, a külhoni hűbéres fejedelmek, valamint egyházi főméltóságok és a pápai legátusok tartózkodásai Magyarországon 1000–1205 között. *Történeti Tanulmányok*, 26 (2018) 73–74.

⁴ Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi. I–LXXVIII. Hanoverae–Lipsiae, 1871–2007. (A továbbiakban: MGH SS rer. Germ.) XVIII. 168. (Ed. Georg Waitz)

⁵ Ludovico Antonio Muratori: Antichità Estensi. I–II. Modena 1717–1740. I. 379.

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (A továbbiakban: DL.) 33.; Árpád-kori újkönyvtár. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I–XII. Pest–Bp., 1860–1874. XI. 56–57.; Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. (Szerk. Szentpétery Imre – Borsa Iván.) I–II. Bp., 1923–1987. (A továbbiakban: RA.) 157. sz. – Kritikájára l. még Szentpétery Imre: A borsmonostori apátság Árpád-kori oklevelei. Bp., 1916. 14–15. Kádár az oklevéllel kapcsolatban szokatlanul mondja, hogy a méltóságosban

- 4) II. András király 1225-i oklevelére, amely ugyancsak az uralkodó rokonának (*noster cognatus*) mondja Domonkos bán fiát: Bors ispánt;⁷
- 5) egy II. András király nevében, évszám nélkül, valószínűleg 1230 táján koholt hamisítványra, amelyben az előbb említett Bors ispán megint mint az uralkodó rokona (*noster cognatus*) szerepel;⁸
- 6) egy Béla ifjabb király nevében, szintén évszám nélkül összerótt, valószínűleg megint csak 1230 körül összeállított hamis oklevélre, amelyben Bors ismét az uralkodó rokonaként (*noster cognatus*) bukkan fel.⁹

Mivel a hamisító aligha kockáztatta volna a biztos lelepleződést azzal, hogy az általa koholt oklevélben teljesen feleslegesen a királyi család atyafiságához tartozónak hazudja akár Domonkos bán, akár Bors ispánt, a fenti dokumentumok témánkhoz vonható adatait Kádár hitelesnek fogadja el.¹⁰ A felsorolt kútfők anyagából kiindulva, merész ívű következ-

a bán neve megelőzi az udvarbíróét (helyesebben a királyi udvarispánét). III. Béla kancelláriájának ezzel szemben mindössze kettő olyan hiteles kiadványát ismerjük, amelynek méltóságsorában az udvarispánt és a bán is megemlítik: ezek egyikében az előbbi (RA 131. sz.), másikukban az utóbbi (RA 138. sz.) méltóság betöltőjének neve szerepel előbb (III. Béla oklevelének jegyzékét l. *Veres Kristóf György*: A magyar királyi kancellária oklevelés gyakorlata 1172 és 1235 között. *Turul*, 92 [2019] 23. Mivel maradéktalanul egyetérthetünk Kádárral abban, hogy a Domonkos bán részére szóló, 1195-i dátum alatt koholt falsumot minden bizonnyal szintén hiteles minta alapján szerkesztették, amelynek méltóságsorában ezek szerint megint csak az udvarispán neve került hátrébb, a szokatlannak mondott megoldásra valójában több példa akad III. Béla korából, mint az ellenkezőjére – már ha összesen három oklevél tanúságát bármilyen szempontból reprezentatív mintának tekinthetjük. Megjegyzendő: a heiligenkreuzi apátság szintén III. Béla nevére 1195-i évszám alatt hamisított irat szintén előbb hozza méltóságsorában a bán nevét, mint az udvarispánét (DL 36.; *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*. (Bearb. Hans Wagner – Irntraut Lindeck-Pozza – Erich Reiter – Leonhard Prickler.) I–V. Graz–Köln–Wien, 1955–1999. [A továbbiakban: UBB.] I. 28–29.), csakhogy ezt az oklevelet minden bizonnyal ugyanazon hiteles eredeti alapján rótták össze, mint a Domonkos részére szóló falsumot (RA 159. sz.; *Szentpétery I.*: A borsmonostori apátság i. m. 10–15.).

⁷ DL 86815.; UBB I. 102–109.; RA 420. sz. – Hitelességére l. *Szentpétery I.*: A borsmonostori apátság i. m. 67–82.; vö. *Hans Wagner*: *Urkundenfälschungen im Burgenland und der angrenzenden Gebieten Westungarns bis zum Ende der Regierungszeit König Bélas IV. Burgenländische Forschungen*, 23 (1953) 39–41.

⁸ DL 124.; UBB I. 125–127.; RA 469. sz. – Kritikájára ld. *Szentpétery I.*: A borsmonostori apátság i. m. 84–95.; *H. Wagner*: *Urkundenfälschungen* i. m. 40–41.

⁹ DL 779.; UBB I. 131–132.; RA 607. sz. – Kritikájára ld. *Szentpétery I.*: A borsmonostori apátság i. m. 85–87., 90–95.; *H. Wagner*: *Urkundenfälschungen* i. m. 54.

¹⁰ *Kádár T.*: Egy régi keletű i. m. 50. – Más kérdés, hogy a két keltezett oklevél tanúsága esetünkben sajnos a fentiek ellenére is értéktelen. *Szentpétery Imre* ugyanis már régen bebizonyította, hogy a fentebb 6. pontban említett, Béla ifjabb király nevében szóló falsumot éppen az 5. pontban szereplő, II. András nevére koholt hamisítvány alapján készítették, míg ez utóbbi mintája II. Andrásnak az a hiteles oklevele volt, amelyet a 4. pontban lajstromoztam (*Szentpétery I.*: A borsmonostori apátság i. m. 84–95.): a fenti listán 4–6. sorszámokkal jelzett dokumentumok tehát egymás felhasználásával keletkeztek, és a keltezettlen hamisítványok csupán azt az adatot visszhangozzák Bors ispán és az Árpádok rokonságáról, amely 1225-i hiteles ősforrásában is ránk maradt.

tetésekre építve rekonstruálja Alíz hercegnő életpályáját.¹¹ Az antiochiai fejedelem leánya 1156–1160 körül született,¹² és talán már 1172-ben vagy 1182 közepén, de valószínűleg még nővére, Anna magyar királyné 1184-i halála előtt, vagy legkésőbb 1194/1195 táján Magyarországra települhetett. Sorsa az 1190-es évek közepén alighanem erősen foglalkoztathatta III. Béla királyt, mert a Kölni Királykrónika tudósítása szerint — legalábbis Kádár értelmezésében — halála esetére idősebb fiára és örökösére, Imrére hagyta az ekkorra már ifjúkora delélőjén határozottan túljutó hercegnő feletti gondoskodás kötelezettségét,¹³ sőt az új uralkodó talán a III. Ince pápa 1198-i brévéjében említett adományt is azért tette nagynénje javára, mert elhunyt atyja ezt feladatul róttá rá. A szentszéki irat az Alíznek juttatott javakkal kapcsolatban egyetlen településnevet említ: bizonyos Tornai nevezetű helységet, amelyet leginkább a Bódva melletti Tornával azonosíthatunk.¹⁴ Mivel pedig a Miskolc nemzetség szintén ebben az országrészben rendelkezett kiterjedt földekkel (sőt maga Bors ispán egy 1243-i oklevél tanúsága szerint a közelben fekvő Pelsőc és Csetnek vidékén birtokolt),¹⁵ az adomány lehetséges magyarázataként Kádár felveti, hogy Alíz asszony esetleg a férje vagysiszintén III. Ince pápa brévéje halvány alapot nyújtaná ahhoz a feltételezéshez, hogy az antiochiai fejedelem leánya valóban Miskolc nembeli Domonkos ispán hitvese lett volna. Ha azonban Alíz az egyik legvagyonosabb magyarországi nemzetség tekintélyes tagjához ment férjhez, mi szükség volt arra, hogy a király gondoskodjék számára ruháról és egyebekről, miképpen azt a pápai oklevél állítja? Kádár szerint mindennek az lehet a magyarázata, hogy a forrásainkból az 1190-es évek közepén eltűnő Domonkos bán 1195-ben meghalhatott,¹⁷ özvegye és az örökösök között pedig talán per

¹¹ *Kádár T.*: Egy régi keletű i. m. 55–58.; vö. *Wertner Mór*: Az Árpádok családi története. Nagybecskerek 1892. (Történeti nép- és földrajzi könyvtár 51.) 368–370.

¹² Troisfontaines-i Alberik és Bernardus Thesaurarius műveinek tanúbizonysága alapján: *Kádár T.*: Egy régi keletű i. m. 56.; vö. *Uő*: A külföldi uralkodóházak i. m. 73: 182. jz.

¹³ *Dénes György*: III. Béla király végrendelete. Alíz antiochiai hercegnő Torna birtokosa. In: *Történet – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Veres László tiszteletére*. (Szerk. Gyulai Éva-Viga Gyula.) Miskolc, 2010. 340. – Dénes és Kádár egyaránt elveti azt a lehetőséget, hogy a Kölni Királykrónika szóban forgó mondatának vezérigéje (*dedit*) '[férjhez] ad' értelemben szerepelne a forrás szövegében. Kádár ezt egyebek mellett azért is zárja ki, mert Anderle Ádám, Szabados György és a saját munkáira hivatkozva azt állítja, hogy Imre és Konstancia aragóniai királyleány házasságkötésére mindenképpen 1196 októberénél korábban, sőt talán már III. Béla életében sor került. A jelzett helyeken azonban minden szerző – ideértve Kádárt magát is – egyértelműen az idős magyar király 1196 áprilisában bekövetkezett halálánál későbbre teszi a menyegző időpontját (*Anderle Ádám*: Aragóniai Konstancia a spanyol történetírásban. *Világtörténet*, 16 [1994: tavasz-nyár] 33.; *Szabados György*: Imre király házassága, aranybullája. *Századok*, 136 [2002] 341–344.; *Kádár T.*: A külföldi uralkodóházak i. m. 79.).

¹⁴ *Nyáry Albert*: A modenai kir. levéltár magyar történelmi szempontból. *Századok*, 2 (1868) 245.; *Zsoldos A.*: Archontológia i. m. 213.

¹⁵ DL 260.; RA 774. sz.

¹⁶ *Kádár T.*: Egy régi keletű i. m. 57–58.

¹⁷ Kádár gondolatmenete szerint mindezer abból következtethetnénk, hogy Domonkos bánnak a heiligenkreuzi ciszterciak javára a király előtt tett

támadt volna:¹⁸ amikor tehát Imre király adományt tett nagynénje javára, azzal segített rokonának fenntartania fejedelmi származásához és uralkodói rokonságához méltó életszínvonalát.¹⁹ Ennek a bátran megrajzolt, első ránézésre imponálóan részletes koncepciónak azonban sajnos komoly fogyatékossága, hogy mindössze két konkrét forrásadaton nyugszik: az 1198-i pápai oklevél azon nem túlságosan informatív részletén, hogy Imre király egybek mellett Tornai (vagy Torna) faluban is birtokadományt juttatott Alíz hercegnőnek, illetve a Kölni Királykrónika bizonytalan értelmezésű megjegyzésén, amely szerint III. Béla az országa mellett az antiochiai fejedelem leányát is az idősebb fiának „adta” (*dedit*).

Kádár Tamás fentebb ismertett álláspontjának argumentációjában különleges szerep jut a Kölni Királykrónika (*Chronica regia Coloniensis, Annales Colonienses maximi*) egyik 1199-hez tett híradásának, amely valójában a III. Béla két fia: Imre király és András herceg között 1197–1203 között háromszor is kiújuló belviszály²⁰ 1200-ig tartó szakaszának történetét foglalja össze. Kútfőnk témánkhoz vonható mondata magyar fordításban ekképpen hangzik: „Béla, Magyarország királya életét letéve két fiat hagyott hátra, Imrét és Andrást: közülük az előbbinek a királyságát adta és Antiochia fejedelmének leányát, a másiknak némely erősségeket és nagy birtokokat, főképpen pedig végtelen sok pénzt egy jeruzsálemi zarándoklatra, amelyre még maga tett fogadalmat.”²¹

A kútfőt magát Kádár a magyar eseményekről többnyire jól értesült forrásnak tekinti. Az antiochiai fejedelem leányát említő szöveghellyel kapcsolatban elveti azt a részint

adományát csak „jóval később, 1195-ben” rögzítették oklevélben, ami arra utalna, hogy a bán ekkortájt halálos betegségbe eshetett, és szükségesnek látta az írás tanúbizonyosságával megerősíteni korábbi intézkedését. Az iratban viszont egyetlen szó sem esik arról, hogy Domonkos bán valóban jóval korábban tett volna adományt a heiligenkreuzi ciszterciek javára (DL 36.; UBB I. 28–29.; RA 159. sz.), ráadásul a szóban forgó oklevél hamis, ami mind a pontos keltezésével, mind pedig a rendelkezéseivel kapcsolatban komoly kételyeket ébreszt (*Erdélyi László: Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései IV. Történelmi Szemle, 4 [1915] 338.; Szentpétery I.: A borsmonostori apátság i. m. 10–15.; H. Wagner: Urkundenfälschungen i. m. 36–37., 56.*)

¹⁸ Kádár T.: Egy régi keletű i. m. 58.

¹⁹ Nem világos azonban: ha Domonkos bán már 1195-ben meghalt, özvegye pedig állítólag jogvitába keveredett a Miskolc nemzetség tagjaival (amire egyébként semmiféle forrásunk nincsen), akkor ugyanezen özvegy miatt éppen a vele perben és haragban álló Miskolcok birtokainak tőzsomszédságában kért volna magának ingatlanokat az 1196 tavaszán trónra lépő Imre királytól. Hasonlóképpen további magyarázatra szorulna, hogy ilyen körülmények között miért azonosíthatnánk Torna lokalizációja alapján Alíz férjét a Miskolc nemzetség tagjaként: ha ugyanis Imre birtokadományának időpontjában a Torna környékén is birtokló Domonkos bán már nem élt, akkor az egyetlen olyan szál is megszakad, amellyel Kádár megpróbálta összekötni Alíz hercegnő és a Miskolc nembeli előkelő személyét.

²⁰ Pauler Gy.: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. I–II. Bp., 1899. II. 13–33.; Szabados György: Imre és András. *Századok*, 133. (1999) 85–111.

²¹ *Bela rex Ungarie vita decedens duos reliquit filios: quorum priori regnum dedit et filiam principis Antiochie, alteri quedam castella et predia magna atque ad peregrinationem Iherosolitanam, quam ipse voverat, peragendam infinitam pecuniam* – MGH SS rer. Germ. XVIII. 168.; Kölni Királykrónika. In: Írott források az 1116–1205 közötti magyar történelemről. (Szerk. Thoroczkay Gábor.) Szeged, 2018. (Szegei középkortörténeti könyvtár 28.) (A továbbiakban: ÍF 1116–1205.) 489. (Ford., bev., jegyz. Körmendi Tamás).

Kristó Gyula és Makk Ferenc által,²² részint újabban általam is osztott vélekedést,²³ amely szerint ezen a helyen az Imre király házastársaként ténylegesen azonosítható Konstancia aragóniai királyleányra vonatkozó adat torzult volna paeográfiai tévesztés vagy egyéb szövegromlás folytán jóváthetetlen mértékben. Perdöntő érvként veszi figyelembe ebben a tekintetben, hogy a forrás a hercegnő apjának uralkodói címét a ’fejedelem’ (*principis*) szóval adja vissza — mivel argumentációja szerint ez csakis az antiochiai állapotoknak felel meg, míg az aragóniai uralkodók a ’király’ (*rex*) titulust használták korszakunkban: ez az észrevétele saját magabiztos értékelése szerint, „nem túlzás: romba dönti” mindazokat a feltételezéseket, amelyeket Kristó Gyula, Makk Ferenc és nyomukban jómagam fogalmaztunk meg.²⁴ Kádár problémásnak látja ugyanakkor kútfőnk azon szófordulatát, amely szerint Béla a hercegnőt az idősebbik fiának „adta” (*dedit*). Álláspontja szerint házasságról vagy akár házassági tervekről ezen a helyen szó történeti okokból sem lehet, hiszen Imre legkésőbb 1196 októberében feleségül vette a már említett Konstanciát,²⁵ ami arra utal, hogy az aragóniai királyleánnyal kötött frigy diplomáciai előkészületeinek valószínűleg még III. Béla király 1196 áprilisának végén bekövetkezett halála előtt meg kellett kezdődniük. Ilyen körülmények között pedig az idős magyar uralkodó aligha kívánhatta a végakaratóban Imre és a nála amúgy Kádár számításai szerint legalább tizenkét esztendővel idősebb Alíz hercegnő nászát.²⁶ Arról nem is beszélve, hogy Imre és Alíz elsőfokú unokatestvérek lévén, az egyház jóváhagyását sem lett volna könnyű megszerezni.²⁷ Kádár tehát Dénes Györggyel egyetértve a problémás *dedit* igét akképpen értelmezi, hogy III. Béla csupán az Alízról való gondoskodás feladatát hagyta örökösére.²⁸

Dolgozatomban előbb a Kölni Királykrónika magyar vonatkozású passzusainak forrásértékét igyekszem mérlegre tenni, hogy megítélhessük: valóban jól értesült és hiteles forrással van-e dolgunk, amelyre érdemes építenünk például Alíz hercegnő életpályájának rekonstrukciójában is? Ezt követően a *princeps* szó tágabb értelemben vett jelentését vizsgálom, és arra a kérdésre keresem a választ: az antiochiai fejedelem említő szófordulat vajon csakugyan kizár-e minden más értelmezést? Majd a vitatott forrásrészlet állítmányát vonom górcső alá: tényleg elképzelhető a *dedit* igének a Dénes György és Kádár Tamás által javasolt fordítása? Végül a konklúzióban arról szólok majd, hogy mindezen vizsgálódások után kútfőnk témánkba vágó híradásának milyen interpretációt látom lehetségesnek, és ezek közül melyiket gondolom a legvalószínűbbnek.

²² III. Béla emlékezete. Vál., ford., bev., jegyz.: Kristó Gyula–Makk Ferenc. H. n. [Bp.] 1981. (Bibliotheca Historica) 195.: 496. jegyz.

²³ ÍF 1116–1205. 489.

²⁴ Kádár T.: Egy régi keletű i. m. 55.

²⁵ Szabados Gy.: Imre király házassága i. m. 341–344. – vö. 12. jegyz.

²⁶ Hozzátehetjük: a trónörökösöt egy nincstelen és hazájából elűdőzött fejedelemleányhoz kényszeríteni politikai szempontból sem lett volna motívált döntés.

²⁷ Vö. Thoroczkay Gábor: Barabás Gábor, A pápaság és Magyarország a 13. század első felében. [Könyvismertetés.] *Századok*, 150 (2016) 507.

²⁸ Kádár T.: Egy régi keletű i. m. 58.

I. A Kölni Királykrónika magyar adatainak forrásértéke

Kútfönket bizvást nevezhetjük a középkori kölni történetírás egyik legjelentősebb emlékének: nemcsak a 12. század második felének német historiájára vonatkozó adatainak bősége miatt, de tudatos szerkesztése és választékos stílusa révén is megkülönböztetett hely illeti meg az érseki városban keletkezett források között. 1106-ig főképpen Michelsbergi Frutolf és Aurai Ekkehard krónikáinak²⁹ híradásait veszi át (még hozzá az Ekkehard nevéhez között ún. II. redakcióból), majd 1144-ig minden jel szerint az elveszett Paderborni Évkönyv³⁰ anyagát másolja, 1145-től azonban saját fogalmazatúnak tűnő passzusokat hoz.³¹ Az alapszöveg a jelenlegi ismereteink szerint 1197 körül készülhetett el, ám ennek szerzője utóbb 1202 környékén az 1198-i és 1199-i eseményekről szóló tudósításokkal is kiegészítette munkáját.³² Egyetlen folytatása az 1202–1220

²⁹ A két kútfő valójában egy: az 1103-ban elhunyt Frutolf michelsbergi bencés által összeállított, a teremtéstől eredetileg 1099-ig ívelő világhronikát – amely önálló fogalmazatú részeket csak nagyjából 1070-től tartalmaz – ugyanis az 1125-ben még élőként említett Ekkehard aurai apát (korábban maga is a michelsbergi monostor szerzetese) folytatta először 1106-ig. Az újabb kutatások szerint valószínűleg ugyanó lehetett, aki egy következő redakciós fázisban egyfelől ezt a munkát Nagy Károly korától kiegészítette Gembloux-i Sigebert krónikájának adataival, másfelől továbbírta 1113-ig (*Hartmut Hoffmann*: Bamberger Handschriften des 10. und des 11. Jahrhunderts. Hannover, 1995. [Schriften der Monumenta Germaniae Historica 39.] 55–62.; vö. *Irene Schmale-Ott*: Die Rezension C der Weltchronik Ekkehards. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 12 [1956] 363–387.): az így keletkezett művet korábban egy ideig mint a Névtelen Császárkrónikáját (Anonymi chronicon imperatorum) tartotta számon a kutatás. Ekkehard ezt követően még kétszer bővítette művét: előbb 1116/1117 fordulójáig, majd 1125-ig. L. *Wilhelm Wattenbach* – *Robert Holtzmann* – *Franz-Josef Schmale*: Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Der Zeit der Sachsen und Salier. I–III. Köln–Wien, 1967–1971. III. 149–155.; *Thoroczkay Gábor*. In: Írott források az 1050–1116 között magyar történelemről. (Szerk. Makk Ferenc – Thoroczkay Gábor.) Szeged, 2006. (Szegei középkortörténeti könyvtár 22.) 268–269.; *Kirstin Pfeiffer*: Ekkehard of Aura. In: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*. (Ed. Graeme Dunphy.) I–II. Leiden 2010. (A továbbiakban: ECM.) I. 568–569.; *Uő.*: Frutolf of Michelsberg. In: ECM I. 651.; Ekkehardus Uraugiensis. In: *Geschichtsquellen des deutschen Mittelalters* (a továbbiakban: GDM) (www.geschichtsquellen.de/repPers_118688529.html – hozzáférés: 2019. nov. 18.); Frutolfus. In: GDM (www.geschichtsquellen.de/repPers_118693905.html – hozzáférés: 2019. nov. 18.).

³⁰ A vitatott genezisű munka feltételezhetően 744-től 1144-ig ívelő alapszövegének rekonstrukciójára a folytatások elemzése nyomán nyílt leheletőség. Keletkezési helyeként a Paderborntól nem messze fekvő Corvey-i bencés apátság is felmerült. L. *Franz-Josef Schmale*: „Paderborner” oder „Corveyer” Annalen? *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 30 (1974) 505–526.; *Klaus Nass*: Die Reichschronik des Annalista Saxo und die sächsische Geschichtsschreibung im 12. Jahrhundert. Hannover, 1996. (Schriften der Monumenta Germaniae Historica 41.) 209–226.; *Annales Patherbrunnenses*. In: GDM (www.geschichtsquellen.de/repOpus_00351.html – hozzáférés: 2019. nov. 18.).

³¹ *Wilhelm Wattenbach* – *Franz-Josef Schmale*: Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Vom Tode Kaiser Heinrichs V. bis zum Ende des Interregnum. I. Darmstadt, 1976. 107.

³² Kútfőnk önálló szövegállományát korábban két különálló redakciós fázisra bontották: az elsőbe az 1145–1175 közötti évek anyagát sorolták, míg a másodikba az 1175–1199 közötti éveket – mégpedig annak alapján, hogy a legkorábbi fennmaradt kézirat 1175-nél megszakad (*Georg Waitz*: In: MGH SS rer. Germ. XVIII. x.). Ma már azonban egyfelől valószínűbbnek látszik, hogy ez a manuscriptum utólag csonkult meg, másfelől a filológiai kutatás

közötti évek anyagát tartalmazza, az eredeti munka határozottan császárpárti nézőpontjához képest igencsak eltérő, erősen kritikus szemlélettel ábrázolva az eseményeket.³³ Kilenc fennmaradt kéziratát két recenzióba és összesen négy kézirati családba szokás sorolni: az I. recenzióhoz csupán az A jelű család három kódexe tartozik, míg a II. recenzióhoz a B, C és D jelű családok egyaránt két-két *manuscriptuma*.³⁴

Az antiochiai fejedelem leányát említő forráshely szűkebb szöveggörnyezete, vagyis a Kölni Királykrónika anyagában 1199-nél szereplő magyar vonatkozású részlet egyébként is furcsa és egyenetlen tartamú feljegyzés. Az Imre király és András herceg testvérháborújáról szóló, részben irodalmi közhelyekből építkező tudósítás viszonylag bőséges (ám helyenként pontatlan) adatokat tartalmaz a testvérek konfliktusának 1196–1200 közötti eseményeiről, aprólékos és maradéktalanul hihető részleteket közöl 1200-i békekötésük tartalmáról (ugyanakkor éppen a megállapodás politikai részleteire nem tér ki), végül hallgatással mellőzi a belviszály későbbi eseményeit (így például András herceg 1203-i fogságba vetését). Véleményem szerint ezekre az aránytalanságokra talán az a feltételezés nyújthat némi magyarázatot, amely szerint a Kölni Királykrónika vonatkozó passzusának szerzőjét egy olyan egyházi személy tájékoztathatta az eseményekről, aki 1200-ban a fivérék közötti békeszerződés létrejöttén munkálkodó Konrád mainzi érsek kíséretében maga is Magyarországon járt.³⁵

Kádár Tamás megállapítása szerint a Kölni Királykrónika a magyar eseményekkel kapcsolatban többnyire jól értesült³⁶ — jómagam ezzel szemben a közelmúltban arra próbáltam felhívni a figyelmet, hogy kútfőnknek az Árpádok országáról szóló híradásai gyakran megbízhatatlanok.³⁷ Álláspontomat most azzal igyekszem alátámasztani, hogy

arra is rámutatott, hogy a szöveg legalább 1197-ig egységes szerkesztési elveket követ, ennél fogva aligha állhat eltérő időpontokban keletkezett szakaszokból (*W. Wattenbach* – *F.-J. Schmale*: Deutschlands Geschichtsquellen i. m. 107.). Legújabbban tartalmi motívumok alapján felmerült annak lehetősége is, hogy a Kölni Királykrónikát valójában nem is a Rajna-menti érseki városban, hanem a közeli Siegburg bencés apátságában állították volna össze, és hogy az eredetileg csupán 1174-ig tartó alapszöveget az első folytató 1175–1186, a második 1187–1199, a harmadik pedig 1200–1220 közötti adatokkal bővítette volna (*Manfred Groten*: Klosterliche Geschichtsschreibung: Siegburg und die Kölner Königschronik. *Rheinische Vierteljahrsblätter*, 61 [1997] 50–78.) – ez a felvetés azonban utóbb meggyőző cáfolatban részesült (*Carl August Lückert*: Chronica regia Coloniensis und Chronica Sancti Pantaleonis als Zeugnisse der mittelalterlichen Kölner Historiographie. In: Spätmittelalterliche städtische Geschichtsschreibung in Köln und im Reich. Die „Koelhoffische” Chronik und ihr historisches Umfeld. [Hrsg. Georg Mölich – Uwe Neddermeyer – Wolfgang Schmitz.] Köln, 2001. [Veröffentlichungen des Kölnischen Geschichtsvereins 43.] 57–67.)

³³ A Kölni Királykrónika keletkezésére és redakciós fázisaira a már felsoroltakon kívül L. *W. Wattenbach* – *F.-J. Schmale*: Deutschlands Geschichtsquellen i. m. 105–109.; *Jürgen Wolf*: Chronica regia Coloniensis. In: EMC. I. 404–405.; *Körmendi T.*: Az 1196–1235 közötti i. m. 115–121.; *Chronica regia Coloniensis*. In: GDM (www.geschichtsquellen.de/repOpus_01041.html – hozzáférés: 2019. nov. 18.).

³⁴ *Georg Waitz*: In: MGH SS rer. Germ. XVIII. v–ix.

³⁵ *Körmendi Tamás*: A Kölni Királykrónika Imre és András trónviszályának történetére vonatkozó passzusáról. *Kút*, 3 (2004) 13–17.; *Uő.*: Az 1196–1235 közötti magyar történelem nyugati elbeszélő forrásainak kritikája. Bp., 2019. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések) 119.

³⁶ *Kádár T.*: Egy régi keletű i. m. 55.

³⁷ ÍF 1116–1205. 484.

az alábbiakban tételesen bemutatom és kritika alá vonom mindazon magyar vonatkozású részleteket, amelyek a Kölni Királykrónika anyagának 1145–1199 közötti passzusaiban maradtak ránk — vagyis abban a szövegegységben, amelynek feljegyzései a kritikai irodalom fentebb ismertetett álláspontja szerint egyfelől jobbra az ismeretlen krónikás saját művének tekinthetők, másfelől ugyanahhoz a redakciós fázishoz tartoznak, mint az antiochiai fejedelem leányáról szóló híradás. Amennyiben ezek az 1145–1199 közötti magyar vonatkozású részletek általánosságban nem állják ki a forráskritika próbáját, úgy álláspontom szerint a velük egyazon szövegegységbe tartozó 1199-i bejegyzés hitelében is okkal kételkedhetünk.

A Kölni Királykrónika vizsgált szövegegységében összesen hat olyan tudósítás található, amely a korabeli magyar történelemre vonatkozó adatokat tartalmaz:

- 1) 1160-nál néhány szavas eltéréssel az I. recenzió anyagában, illetve a II. recenzió B és C jelű kézirati családjainak kódexeiben is arról olvashatunk, hogy István, „a magyar király fivére” (*frater regis Ungarie*) a Parma városa mellett tartott birodalmi tanács alkalmával megpróbálta rábírní I. (Barbarossa) Frigyes német-római császárt: évi adó fejében segítse őt trónra Magyarországon.³⁸ Ennek a feljegyzésnek az értelmezés több okból is nehézségekbe ütközik. Az állítólagos 1160-i parmai tanácskozásról semmilyen más forrásunk nem tudósít, arról viszont annál inkább rendelkezünk hitelt érdemlő korabeli adatokkal, hogy 1164-ben a császár valóban a mondott városban tárgyalta meg birodalmának ügyeit az előkelőkkel. Sőt azt is tudjuk, hogy II. Barisone arboreai bíró (a későbbi szardíniai király) követe — aki a Kölni Királykrónika szerint szintén az 1160-i tanácskozás alkalmával jelent meg a császár színe előtt³⁹ — valójában ugyancsak 1164-ben járt I. Frigyes udvarában.⁴⁰ Mindennek alapján Pauler Gyula és újabban Varga Gábor is arra következtetett, hogy kútfőnk híradásában a dátum hibás, és István herceg inkább 1164-ben kérhette I. Frigyes támogatását.⁴¹ Más vélemény szerint azonban a krónikaszerző tévedésből kapcsolhatta össze az 1164-i birodalmi tanácsra és a trónkövetelő felbukkanására vonatkozó, egymástól független adatokat: hiszen a szöveg Istvánt a magyar király fivérének mondja, ám őt csak az 1162-ben elhunyt II. Gézához fűzte testvéri kapcsolat, míg az 1164-ben uralkodó III. Istvánnak a nagybátyja volt.⁴² Makk Ferenc ezért inkább 1160 végére vagy 1161 elejére tette István herceg sikertelen

látogatását a császári udvarban.⁴³ A polémiait ezen a helyen eldönteni már csak azért sem lehet célunk, mert bármelyik feltételezést csakis újabb források előkerülése erősíthetné vagy cáfolhatná meg. Azt azonban érdemes leszögeznünk: a Kölni Királykrónika 1160-i magyar vonatkozású híradása mindenképpen romlott szövegű és ekképpen bizonytalan értelmezésű passzus.⁴⁴

- 2) 1161-nél az I. recenzió A jelű kézirati családjába tartozó kódexek arról tudósítanak, hogy a magyarok és a bizánciak öt esztendőre szóló békét kötöttek.⁴⁵ Ezt az értesülést a kutatás helytállóan ismeri el,⁴⁶ csak hogy kútfőnk szövegébe bizonyosan utólagos betoldásként került, amelynek forrása Kölni Burchard császári jegyző Miklós siegburgi apáthoz intézett, dátum nélkül fennmaradt, de bizonyosan 1161. december 25. után kelt levele.⁴⁷ Ez a passzus tehát részint önállótlansága miatt, részint interpoláció-jellegéből adódóan alkalmatlan arra, hogy tanúságából kiindulva az alapszöveg magyar vonatkozású híradásainak szavahihetőségére következtessünk.
- 3) 1188-nál mindkét recenzióban szerepel a néven nem nevezett mainzi érsek (valójában a Rajna-menti egyháztartomány élén 1161–1165 és 1183–1200 között szolgáló Konrád) magyarországi követjárásáról szóló, önálló fogalmazatúnak ismert tudósítás.⁴⁸ Noha ezt a értesülést más kútfő adata nem igazolja, történeti szempontból mégis tökéletesen hihető, hogy a következő évben indított keresztes hadjárat előkészületekért I. Frigyes valóban az egyik magas rangú diplomatáját küldte a haderő felvonulási útja mentén fekvő Magyarországra — miként forrásunk fogalmaz — „a Bulgáriába vezető utak miatt, és hogy élelemről gondoskodják a keresztesek seregei számára.”⁴⁹ Ezt a híradást tehát hitelesnek fogadhatjuk el.⁵⁰
- 4) Ugyancsak 1188-nál található mindkét recenzió anyagában az a passzus, amely szerint a mondott évben „Frigyes, a császár fia, Svábsország hercege Béla magyar király leányát veszi feleségül.”⁵¹ Ez a részlet a rövidsége ellenére két szempontból is szerfelett problémás.

³⁸ MGH SS rer. Germ. 104.; ÍF 1116–1205. 486.

³⁹ MGH SS rer. Germ. XVIII. 104.

⁴⁰ *Maximilian Lehmann*: De annalibus qui vocantur Colonienses Maximi quaestiones criticae. Berolini 1867. 39.; vö. *Sandro Petrucci*: Storia politica e istituzionale della Sardegna medioevale (secoli XI–XIV). In: Storia dei Sardi e della Sardegna. A cura di Massimo Giudetti. I–IV. Milano, 1988. II. 122.

⁴¹ *Pauler Gy.*: A magyar nemzet i. m. I. 300., 498: 505. jz.; *Gábor Varga*: Ungarn und das Reich vom 10. bis zum 13. Jahrhundert. Das Herrscherhaus der Árpáden zwischen Anlehnung und Emanzipation. München, 2003. (Studia Hungarica) 203.

⁴² *Hans von Kap-Herr*: Die abendländische Politik Kaiser Manuels mit besonderer Rücksicht auf Deutschland. Strassburg 1881. 79–80: 5. jz.

⁴³ *Makk Ferenc*: Megjegyzések II. Géza történetéhez. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 62 (1978) 17: 95. jz.

⁴⁴ Vö. ÍF 1116–1205. 486: 2602. jz.

⁴⁵ MGH SS rer. Germ. 108.; ÍF 1116–1205. 487.

⁴⁶ *Pauler Gy.*: A magyar nemzet i. m. I. 294.; *Makk F.*: Megjegyzések i. m. 20–21.; *Uő.*: Magyar külpolitika (896–1196). Szeged, 1996.² (Szegedi középkortörténeti könyvtár 2.) 196.

⁴⁷ MGH SS rer. Germ. 108.; vö. *Ferdinand Güterbock*: Le lettere del notaro imperiale Burcardo intorno alla politica del Barbarossa nello scisma ed alla distruzione di Milano. *Bullettino dell'Istituto storico italiano per il medio evo*, 61 (1949) 57.

⁴⁸ MGH SS rer. Germ. 139.; ÍF 1116–1205. 487.

⁴⁹ *pro Bulgaria exenda ad stratas et pro victualibus providendis exercitibus signatorum* – MGH SS rer. Germ. 139.; ÍF 1116–1205. 487.

⁵⁰ *G. Varga*: Ungarn und das Reich i. m. 213. – Kádár Tamás adattárából (amely címe szerint egyebek mellett a külhoni egyházi főméltóságok 1000–1205 között Magyarországon teljesített követjárásaira vonatkozó értesüléseinket lajstromozza) ennek a küldetésnek az adatai sajnálatos módon hiányoznak, l. *Kádár T.*: A külföldi uralkodóházak i. m. 75.

⁵¹ *Fridericus, filius imperatoris, dux Suevie filiam Bele Ungari regis ducit uxorem* – MGH SS rer. Germ. 140.; ÍF 1116–1205. 487.

Egyfelől mert a diplomáciai házasság előkészületeire — amelyeket a Kölni Királykrónika híradásai alapján sehogy sem azonosíthatunk Konrád mainzi érseknek az előző pontban tárgyalt, kútfőnkben egyértelműen és kizárólag a keresztes háború logisztikai előkészületeihez kapcsolódó küldetésével — valójában minden jel szerint egy évvel később került sor. Nemcsak a Reinhardsbrunni Krónika teszi az erről szóló tudósítást 1189-hez,⁵² de más szavakkal maga a Kölni Királykrónika is elismertli ugyanezt a hírt a keresztes hadak magyarországi átvonulásáról szóló, terjedelmesebb bejegyzésének I. Frigyes császár és III. Béla király 1189-i személyes találkozásjáról szóló részletében.⁵³ Másfelől semmi nyoma sincsen egyebütt annak, hogy Frigyes sváb herceg és III. Béla magyar király vélhetően Konstancia hercegnővel azonosítható⁵⁴ leánya között valóban házasság kötött volna, ahogy azt a Kölni Királykrónika szóhasználata (*uxorem... ducit*) kétséget kizáróan állítja. A szakirodalom ennek megfelelően nem is beteljesült friggyel, hanem csupán házassági tervekkel számol, amelyeket azonban Frigyes herceg elhunytá 1190-ben meghíúsított.⁵⁵ A sváb herceg és a magyar király lány állítólagos házasságáról szóló forrás hely tehát megbukik a kritikai vizsgálaton: az eljegyzésről szóló eredeti híradás ugyanis két ponton is súlyos és értelmezési problémákat támasztó módon torzult.

- 5) 1189-nél a Kölni Királykrónika mindkét recenziója részletes és önállóan tűnő beszámolót közöl I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár keresztes hadának átvonulásáról:⁵⁶ ez a tudósítás tökéletes összhangban áll a hadjárat történetének más, megbízható forrásaiban olvasható híradásokkal,⁵⁷ így természetesen hitelesnek tekinthetjük.⁵⁸

⁵² Monumenta Germaniae historica. Scriptores. I–XXXIX. Hanoverae–Lipsiae, 1826–2009. (A továbbiakban: MGH SS.) XXX/1. 543. (Ed. Oswald Holder-Egger)

⁵³ MGH SS rer. Germ. 144.

⁵⁴ Rudolf Veronika: Árpád-házi Konstancia, a csehek királynéja. In: Magister historiae III. Válogatott tanulmányok a 2016-ban és 2017-ben megrendezett, középkorral foglalkozó, mesterszakos hallgatói konferenciák előadásából. (Szerk. Borbás Benjámin – Kozák-Kigyóssy Szabolcs László.) Bp. 2019. (ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola. Tanulmányok – konferenciák 14.) 124.

⁵⁵ Makk F.: Magyar külpolitika i. m. 216–217.; G. Varga: Ungarn und das Reich i. m. 214.

⁵⁶ MGH SS rer. Germ. 144.; ÍF 1116–1205. 487–489.

⁵⁷ Pl. Lübecki Arnold *Chronica Slavorum*-a: MGH SS XXI. 171. (Ed. Johann Martin Lappenberg); Sankt-Blasien-i Ottó krónikája: MGH SS rer. Germ. XLVII. 46. (Ed. Adolf Hofmeister); Reinhardsbrunni Krónika: MGH SS XXX/1. 543.; *Historia de expeditione Friderici imperatoris*: Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova series. I–XXIV/2. Berlin–Hannover, 1922–2009. (A továbbiakban: MGH SS rer. Germ. NS.) V. 25–27. (Ed. Anton Chroust); *Gesta Federici I imperatoris in expeditione sacra*: MGH SS rer. Germ. XXVII. 78–80. (Ed. Oswald Holder-Egger); *Epistola de morte Friderici imperatoris*: MGH SS rer. Germ. NS V. 173. (Ed. Anton Chroust); *Historia peregrinorum*: MGH SS rer. Germ. NS V. 127., 130–131. (Ed. Anton Chroust); valamint a Zwettli, ill. a Klosterneuburgi Évkönyv: MGH SS IX. 544., 633. (Ed. Wilhelm Wattenbach).

⁵⁸ Pauler Gy.: A magyar nemzet i. m. II. 1–3.; Makk F.: Magyar külpolitika i. m. 216.; Steven Runciman: A keresztes hadjáratok története. (Ford. Bánki

- 6) 1199-nél — mint arról dolgozatom bevezetőjében már szó esett — kútfőnk III. Béla fiának testvérháborújáról ad hírt: az Imre számára kedvező kimenetelű ütközetről szóló részletig (amelyet a kutatás a rádi csatára szokott vonatkoztatni),⁵⁹ az „... annak oldaláról sokakat levágva és foglyul ejtve” (*... occisis ex eius parte multis et captis*) szavakkal bezárólag a két redakció tökéletesen egybevágó szöveget hoz, csupán az ellenségeskedést legalábbis egy időre lezáró 1200-i békekötésről tudósítanak eltérőképpen. Ha most figyelmen kívül is hagyjuk az antiochiai fejedelem leányát említő, vitatott értelmezésű szófordulatot, a viszonylag terjedelmes és számos ponton közhelyszerűnek tűnő irodalmi toposzokból⁶⁰ építkező bejegyzés még így is legalább egy további helyen bizonyosan romlott adatot hagyott ránk: András magyar királyfi és VI. Lipót osztrák-stájer herceg kapcsolatáról szólva ugyanis megemlíti, hogy az előbbi az utóbbinak „a leányát korábban [nőül] vette” (*cuius filiam duxerat*).⁶¹ A későbbi II. Andrásnak összesen három hitveséről tudunk: közülük Gertrúd apja IV. Berthold merániai herceg, Jolántaé Pierre Courtenay konstantinápolyi latin császár, Beatrixé pedig Aldebrandino estei őgróf volt⁶² — osztrák herceg tehát itt nem akad az apósok között. Amennyiben önmagában a Kölni Királykrónika szövegéből indulnánk ki, akkor persze elméletileg megengedhetnénk azt a feltételezést is, hogy András herceg még a Gertrúddal kötött házassága előtt élt rövid ideig frigyben Lipót egy ismeretlen (és korán elhalt) leányával, és hogy ennek a násznak semmilyen forrásban nem maradt nyoma. Ezt a hipotézist adott esetben még az is gyámolítaná, hogy magát Gertrúdot legkorábban csak 1203-ban említik András feleségként.⁶³ Am ezt az elméleti feltételezést legalábbis nagyon elbizonytalanítja két körülmény. Egyfelől elle ne mond az András és Lipót között fennálló közeli rokonság: mindketten II. Géza magyar király unokái lévén — hiszen az osztrák herceg édesanyja Ilona magyar királyleány volt,⁶⁴ a magyar királyfi apja pedig ennek fivére — elsőfokú unokatestvérnek számítottak, így aztán nehezen kaphattak volna szentszéki engedélyt egy olyan házassághoz, amelynek alkalmával András a tulajdon másodunokahúgát vette volna nőül. Másfelől az effajta spekulációknak igencsak útjában áll

Vera – Nagy Mónika Zsuzsanna.) Bp., 2002. 650–651.; G. Varga: Ungarn und das Reich i. m. 213–215.

⁵⁹ Szabados Gy.: Imre és András i. m. 106.

⁶⁰ Pl. ilyen a javait a fiai között felosztó atya motívuma, a könnyen szerzett örökséget könnyű szívvel eltékozló fiú biblikus előképekre visszavezethető típusa vagy a rossz tanácsadókra hallgató ifjú karaktere – sőt talán efféle közhelynek tekinthető a korabeli kölni történetírásban a Királykrónika anyagában másutt, az eltérő szerzőhöz köthető I. folytatásban is felbukkanó okfejtés, amely a magyar király bármiféle katonai sikerét az országban élő németek segítségének tulajdonítja (MGH SS rer. Germ. XVIII. 186.)

⁶¹ MGH SS rer. Germ. XVIII. 168.

⁶² Wertner M.: Az Árpádok i. m. 417–418., 421., 426.

⁶³ Admonti Évkönyv: MGH SS IX. 590. (Ed. Wilhelm Wattenbach).

⁶⁴ Wertner M.: Az Árpádok i. m. 350.

Lipót herceg dátum nélkül fennmaradt, véleményem szerint 1205 nyarára keltezhető⁶⁵ levele, amelyben az osztrák uralkodó Sváb Fülöp német király segítségét kéri az időközben Magyarországon egyeduralomra jutó Andrással szemben. Az irat szövegét Signai Boncompagno mester 1215-ben befejezett, *Rhetorica Antiqua* néven ismert szónoklattani traktátusa őrizte meg, és benne Lipót igen keserű szavakkal ecseteli csalódását barátjában: „Az egész birodalom számára nyilvánvaló, hogyan fogta el és bőrtönözte be ok nélkül [Imre], a magyarok királya a fivérét, A[ndrást]. Az isteni bosszú ezért a királyt egy évnyi idő múltán gyors halállal pusztította el. Elhunytá után így az ország előkelői A[ndrást] koronázzák meg, és a királyné — a gáncsoskodó hitvese — hozzám menekül Ausztriába korábban megkoronázott, kicsiny fiacskájával [ti. a gyermek III. Lászlóval – K. T.], aki kicsiny idő múltán betöltötte végnapját. Most pedig A[ndrás] szerte egész Magyarországon, Pannóniában, Dalmáciában, Horvátországban, Rámában és Szerbiában általános parancsba adta, hogy a királyné miatt, akit befogadtam, minden egyes ember tartozzék ellenem feyvert fogni, és hercegségeimet minden módon pusztítani. Nem segít rajtam a vérokonság köteléke, amely őt hozzám köti, nem emlékszik a szolgálatokra, amelyeket azon időben tettem neki, amikor fivére kivette őt a királyságból, és földemet miatta nagyobb részt tönkretette. Gonosszal akar nekem megfizetni a jóért, de remélem, hogy birodalmi segítséggel fogja magát keményen szemközt találni.”⁶⁶ A szenvedélyes hangú panaszáradatban az osztrák herceg szemmel láthatóan mindent elősorol, amit csak ellenfele szemére vethet — olyasminek azonban még sincs nyoma a levélben, hogy András herceg a tulajdon egykori apósára emelt volna kezét. A fentiek alapján magam tehát úgy gondolom:

⁶⁵ *Körmendi Tamás*: A „varasdi jelenet” kritikája. Megjegyzés Imre király és András herceg trónviszályának történetéhez. In: Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetem tanár 60. születésnapjára. (Szerk. Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András.) Bp., 2012. 505.

⁶⁶ *Toti est imperio manifestum, qualiter H rex Ungarorum fratrem suum A cepit et incarceraverit absque causa. Quare divina ultio ipsum regem post unius anni spatium subitanea fecit morte perire. Unde post illius decessum A a regni principibus coronatur, et regina, supplantatoris uxor ad me fugit in Austria cum parvulo coronato, qui post parvum temporis spatium diem clausit extremum. Nunc autem rex A per universum Ungariam, Pannoniam, Dalmatiam, Chroatiam, Stramecham [!] atque Serviam generalem fecit edictum, ut omnes et singuli occasione regine, quam recepi, contra me debeant arma movere et ducatus meos undique devastare. Non prodest michi consanguineitatis vinculum, quo michi est astrictus, non recordatur servitii, quod sibi contuli eo tempore, quo frater suus eum de regno reicit, et terram meam propter illum pro maiori parte destruxit. Volenti [sc. Andree – K. T.] demum retribuere michi mala pro bonis spero per imperiale suffragium sibi viriliter obviare – Szóvák Kornél: Boncompagnus. Adalék a XIII. század eleji magyar történet külföldi forrásaihoz. In: „Quasi liber et pictura”. Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára. (Szerk. Kovács Göngyi.) Bp. 2004. 507.; ÍF 1116–1205. 493. – Mint látható, a levél szövege nem a sógorságot (is) jelentő ’cognatio’, hanem az elsősorban vérokonságra vonatkozó ’consanguineitas’ kifejezést használja a két herceg rokonságának megjelölésére (Jan Frederik Niermeyer: Mediae Latinitatis lexicon minus. Leiden, 1984. 196., 252.).*

a Kölni Királykrónika szóban forgó híradását joggal minősíthetjük valóság tartalom nélküli fikciónak. Ha pedig mindebben igazam van, az egyszersmind azt is jelenti, hogy az amúgy is közhelyesnek tűnő motívumokból építkező 1199-i tudósításban — vagyis az antiochiai fejedelem leányára vonatkozó adattal azonos bejegyzésben, annak közvetlen szövegkörnyezetében — egyértelműen alaptalan és koholt információ is kimutatható. Ez természetesen igencsak megkérdőjelezi a vonatkozó passzus forrásértékét.

Szemlénk végére érkezve foglaljuk össze annak tanulságait! Az eredetileg görcső alá vont hat feljegyzés közül az 1161-i adatsor bizonyosan más forrás anyagából került kútfőnkbe, ráadásul alighanem a szerkesztést követő utólagos interpoláció eredményeként, ennél fogva alkalmatlan arra, hogy belőle az 1197 után keletkezett, majd 1202 körül az eredeti szerző által kiegészített krónikaszcveg önálló fogalmazatú részeinek hitelességére következtessünk. A maradék öt magyar vonatkozású passzus közül az 1160-i bejegyzés romlott szövegének bizonyult; az 1188-i híradások közül az első maradéktalanul hitelesnek tűnik; az 1188-i második tudósítás megint csak torzult; az 1189-i beszámoló — amely egyébként messze a legterjedelmesebb és leginkább adatgazdag a vizsgált passzusok közül — ismét hiteles; az 1199-i adatsor viszont nem egyszerűen szövegromlás nyomait mutatja, hanem légből kapottnak tűnő információt is hordoz. Mindez azt jelenti, hogy az öt értékelhető feljegyzés közül mindössze kettő mondható minden elemében hihetőnek, további kettő szövegromlástól terhelt (ami azt jelenti, hogy esetükben valószínűleg hiteles adatok torzultak értelemzavaró mértékben), egy passzusban pedig egyenesen fiktív adat is kimutatható — ráadásul éppen az antiochiai fejedelem leányát is említő 1199-i híradás anyagában.

Forráskritikai vizsgálatom kiindulási pontját az az állítás jelentette, hogy amennyiben a Kölni Királykrónika anyagának 1145–1199 közötti, önálló fogalmazatú, magyar vonatkozású feljegyzései a kritikai vizsgálaton megbuknak, úgy nincsen különösebb okunk megbízható forrásrészletként tekinteni az 1199-i híradásra sem. Csakugyan fenntartások nélkül hihetünk tehát a fentiek alapján a Kölni Királykrónika magyar vonatkozású passzusainak? Csakugyan érdemes kulcsforrásként komoly bizonyítási terhet helyezni arra a kútfőre, amelynek témánkba vágó feljegyzései ennyire gyenge eredményeket mutatnak a kritikai vizsgálat alkalmával?

II. A ’princeps’ szó jelentése a Kölni Királykrónikában

Kádár Tamás az 1199-i krónikahely „antiochiai fejedelem leányát” (*filiam principis Antiochie*) említő szófordulatát minden más értelmezést kizárva egyértelműen Châtillon Rajmund antiochiai fejedelem gyermekére, az 1198-ban bizonyíthatóan Magyarországon tartózkodó Alízra vonatkoztatja: konkrétan is elveti Kristó Gyula és Makk Ferenc, illetve jómagam fentebb már idézett javaslatát, amely szerint itt esetleg az Imre király aragóniai hitvesével kapcsolatos adat torzult feljegyzéséről lehetne szó. Vitapartnerem kizárja a szöveg

paleográfiai okokkal magyarázható torzulásának lehetőségét, emellett pedig önmagában is perdöntő bizonyítéknak tekintti, hogy a hercegnő apját a Kölni Királykrónika a 'fejedelem' jelentésű *princeps* szóval jelöli meg. Mivel a 12. század végén az uralkodó Aragóniában királyi címet viselt, míg Antiochiában valóban fejedelmi titulust, a két szegedi professzor általam is átvett álláspontját „önmagában is megkérdőjelezhető” és „szerfelett valószínűtlen” feltételezésnek nevezi — „amelyet, nem túlzás: romba dönt” az argumentációja.⁶⁷

Mielőtt jómagam mindennek ellenére mégis megpróbálnék az alternatív értelmezés lehetősége mellett érvelni, először is sietek előrebocsátani, hogy korábbi álláspontomat részben felülvizsgálva immár én is kételkedem abban, hogy a szóban forgó szöveghely biztosan az aragóniai királyleányra vonatkozna. Arról azonban továbbra is meg vagyok győződve, hogy ezt a megoldást kategorikusan kizárni sem lehet — és különösen nem a *princeps* szó középkori jelentéstartománya alapján. Ez a kifejezés ugyanis közismert módon nem csupán konkrét fejedelmi címként volt használatos korszakunkban, hanem általánosabb értelemben bármiféle uralkodó, herceg sőt főember megjelölésére.⁶⁸ Az alábbiakban inkább elkerülném a meddő vitát azzal a konkrét argumentumokkal valószínűleg nem eldönthető kérdéssel kapcsolatban, hogy az *Aragonie* országnév torzulhatott-e forrásunkban *Antiochie* alakra. Helyette inkább azt próbálom bemutatni, hogy milyen jelentésekben bukkan fel a *princeps* szó a Kölni Királykrónikában és azon belül az 1199-i bejegyzésével azonos szerző művének tekintett 1145–1199 közötti szövegtestben.

A *principes* kifejezés többes számban tucatjával fordul elő kútfőnk önálló fogalmazatának tekinthető anyagában. Jelentése ilyenkor '[birodalmi] fejedelmek', illetve kevésbé definiált jelentéstartománnyal egyszerűen 'elölkelők' vagy 'uralkodók'.⁶⁹ Magában az 1199-i bejegyzésben kútfőnk egyenesen „Magyarország minden előkelőjét” (*omniumque principum Ungariae*) említi — ezen a helyen nyilván bajosan lehetne a *princeps* szó konkrét uralkodói címként használatos 'fejedelem' jelentését érvényesíteni.⁷⁰ A *princeps* szó egyes számú alakjai ezzel szemben mindössze két helyen szerepelnek a Királykrónika ugyanezen szövegegységében. 1146-nál az I. recenzió valamennyi kódexében és a II. recenzió B és C kézirati családjaiban is szereplő passzus „Ottó palotagróf fiát, Ottó fejedelmet”⁷¹ (vagyis Salmi Ottó lotharingiai palotagróf hasonló nevű gyermekét, a rheinecki gróft) illeti ezzel a méltóságnévvel: ebben az esetben tehát a vizsgált kifejezés leginkább '[birodalmi] fejedelmek' értelemben állhat. 1160-nál az I. recenzió anyaga és a II. recenzió B és C kézirati családjai eltérő fogalmazattal ugyan, de egyaránt bizonyos „hatalmas és igen gazdag” szardíniai *princeps* követeként említenek

egy néven nem nevezett püspököt,⁷² aki ténylegesen vélhetően nem is a jelzett évben, hanem csak 1164-ben járhatott I. Frigyes császár udvarában.⁷³ A minket érdeklő kulcsszó értelmezése ez utóbbi forráshely esetében már valamivel több feltérítést okoz: a II. Barisone arboreai despotával azonosítható⁷⁴ előkelő pontos státuszának meghatározásával ugyanis a krónikásnak is láthatóan meggyűlt a baja. Ezért is folyamodhatott olyan közhelyekhez, mint az utóbb egyébként Barbarossa kegyéből 1164-ben szardíniai királlyá koronázott⁷⁵ podesta hatalmának és gazdagságának méltatása. Barisone titulusa a korabeli emléktanyagban — kérészéletű királyságának időszakát leszámítva 1164/1165 fordulóján — rendre csupán „bíró” (*iudex*).⁷⁶ Ha tehát kútfőnk szövege mégis a *princeps Sardinie* kifejezéssel utal rá, akkor ennek a szóösszetételnek a jelentése az adott helyen aligha lehet más, mint „Szardínia uralkodója”. Mindez egyértelműen bizonyítja, hogy a Kölni Királykrónika szerzője a *princeps* szót igenis használta annak kevésbé definiált jelentéstartományával is — méghozzá adott esetben konkrét uralkodóra és konkrét országra vonatkoztatva, területnévvel együtt.

A szardíniai podestára vonatkozó krónikahely analógiájára elvileg megengedhetjük azt a feltételezést is, hogy az antiochiai fejedelmet említő megjegyzésben a *princeps* szó esetleg szintén nem politikai és jogi szempontból egyértelműen definiált fejedelmi címként, hanem az általánosabb 'uralkodó' jelentéssel szerepel. Mivel a Kölni Királykrónikának eredeti kézírata nem maradt fenn, a szövegromlás lehetőségével mindenképpen számolnunk kell. Amennyiben pedig az Imre király házasságára vonatkozó eredeti szövegrészlet Konstancia királyleányra a hipotetikus „Aragónia uralkodójának leánya” (*filiam principis Aragonie*) kifejezéssel utalt volna, úgy egy későbbi másoló tollán — aki adott esetben tisztában lehetett azzal, hogy Aragóniában királyok uralkodnak, míg Antiochiában valóban fejedelmek — ez a passzus tipikus banalizáció folytán máris könnyen torzulhatott „Antiochia uralkodójának/fejedelmének leánya” (*filiam principis Antiochie*) alakra. Mint azt fentebb már említettem, és mint arra dolgozatom összegzésében is még ki fogok térni, természetesen nem ez az egyetlen értelmezési lehetőség, sőt ma már én sem ezt tartom a legvalószínűbb megoldásnak. Ugyanakkor egyértelműen elvetni sem lehet ezt a feltételezést, hiszen az esetleges banalizáció menete logikusan levezethető. Ne felejtjük el azt sem, hogy ugyanezen 1199-i híradásba — mint arról fentebb részletesen is szóltam — éppenséggel András herceg házasságáról (vagyis egy diplomáciai szempontból cseppet sem lényegtelen momentumról) is hibásnak tűnő adat került.

⁶⁷ Kádár T.: Egy régi keletű i. m. 55.

⁶⁸ J. F. Niermeyer: *Lexicon minus* i. m. 849–850.

⁶⁹ '[Birodalmi] fejedelmek' értelemben: pl. MGH SS rer. Germ. XVIII. 94., 132., 162.; 'előkelők' értelemben: pl. MGH SS rer. Germ. XVIII. 120., 124., 154.; 'uralkodók' értelemben: pl. MGH SS rer. Germ. XVIII. 82. (Ludowicus rex Francorum et plures alii principum).

⁷⁰ MGH SS rer. Germ. XVIII. 169.

⁷¹ *Ottonem principem, filium Ottonis palatini* – MGH SS rer. Germ. 81.

⁷² Rec. I, codd. A: *quidam episcopus Sardinie legationem ad imperatorem a principe Sardinie viro potenti et ditissimo afferens*; Rec II, codd. B, C: *quidam episcopus legatus principis Sardinie viri potentis et ditissimi* – MGH SS rer. Germ. 104.

⁷³ M. Lehmann: *De annalibus* i. m. 39.; vö. S. Petrucci: *Storia politica* i. m. 122.

⁷⁴ Francesco Artizzu: Barisone d'Arborea. In: *Dizionario biografico degli Italiani*. I–XCIV. Roma, 1960–2019. VI. 387–389.; S. Petrucci: *Storia politica* i. m. 122.

⁷⁵ F. Artizzu: Barisone i. m. 388.; S. Petrucci: *Storia politica* i. m. 124.

⁷⁶ Giuseppe Seche: L'incoronazione di Barisone a „re di Sardegna” in due fonti contemporanee: gli „Annales” genovesi e gli „Annales” pisani. *Rivista dell'Instituto di storia dell'Europa mediterranea*, 4 (2010) 73–93.

Csakugyan bizonyosak lehetünk mindezek után abban, hogy forrásunk a vizsgált helyen kizárólag az antiochiai fejedelmre és annak leányára utalhat? Csakugyan „romba dönti” — hogy most Kádár Tamás szóhasználatával éljek — az Imre király aragóniai származású hitvesére vonatkozó értelmezést egy banalizációval is magyarázható adat a magyar híreiben bizonyíthatóan pontatlan Kölni Királykrónika amúgy is hibás adatot tartalmazó 1199-i feljegyzésében?

III. A vizsgált szövegrészlet állítmányának problémája

Kádár Tamás szerint az antiochiai fejedelem leányát említő mondat más szempontból sem problémamentes, állítmánya ugyanis nehezen értelmezhető. A vonatkozó krónikahely szerint halála közeledtét érezvén III. Béla nemcsak az országát, de a hercegnőt is idősebb fiának „adta” (*dedit*). Ez az igeválasztás vitapartnerem szerint egyfelől azt sugallná, hogy a forrás a magyar uralkodónak valamiféle rendelkezési jogot tulajdonítana a fejedelemleány fölött, másfelől — amennyiben a krónikás a vezérigét ’[férjhez] ad’ jelentésben használja — elvileg megengedné azt a feltételezést, hogy itt mégis csak Imre és a rejtélyes hercegnő házasságkötéséről lenne szó. Kádár az első lehetőséget arra hivatkozva zárja ki, hogy Antiochiai Alíz ekkoriban már felnőtt korú volt,⁷⁷ a másodikat pedig azon kronológiai és kánonjogi megfontolások alapján, amelyekről Imre és Konstancia házasságkötésének időpontja kapcsán fentebb már szó esett. Kádár mindennek alapján Dénes György álláspontját fogadja el, és a szóban forgó részletet úgy magyarázza, hogy III. Béla a sógornójét valójában nem „adta” a fiának, hanem ez utóbbira „hagyta” az előbbiről való gondoskodás kötelezettségét.⁷⁸

Noha dolgozatom bevezetőjében már idéztem, talán ezen a helyen is érdemes felidéznünk kútfőnk vitatott passzusának szövegét: „Béla, Magyarország királya életét letéve két fiat hagyott hátra, Imrét és András: közülük az előbbinek a királyságát adta és Antiochia fejedelmének leányát, a másiknak némely erősségeket és nagy birtokokat, főképpen pedig végtelen sok pénzt...”⁷⁹ A vezérige problémája ugyanis ebben

⁷⁷ A királynak a dinasztia férjezetlen nőtagjaival, ill. az udvarában tartózkodó és védelmét élvező nőrokonokkal szembeni kötelezettségeit és jogait, valamint fölöttük érvényesülő hatalmának jogi kereteit feltárni önálló értekezés témája lehetne, ha ugyan elegendő releváns forrással rendelkezni ehhez. Azt mindenesre érdemes leszögezni, hogy ami keveset a kérdéstről tudni lehet, annak alapján éppenséggel nem úgy tűnik, hogy nőknek rendszerűen komoly beleszólásuk lett volna sorsuk kereteinek alakításába (l. ehhez két másik társadalmi regisztert vizsgáló munkának a nők jogképességét érintő eredményeit: *Zsoldos Attila: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában.* Bp., 2005. [Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.] 179.; *Kormos Eszter: Nők jogai az Árpád-korban. Studia Iuvenum Iurisperitorum*, 5 [2010] 12–13.), ráadásul ez a gondolkodásmód a római jog logikájától sem volt idegen (*Szabó Mária: Tutela mulierum. A nők feletti gyámság intézménye a köztársaság utolsó és a principátus első két századában Gaius Intitutióinak tükrében. Sic Itur ad Astra*, 58 [2008] 119–148.).

⁷⁸ *Kádár T.*: Egy régi keletű i. m. 58.

⁷⁹ *Bela rex Ungarie vita decedens duos reliquit filios: quorum priori regnum dedit et filiam principis Antiochie, alteri quedam castella et predia magna atque ad peregrinationem Iherosolitanam, quam ipse voverat, peragendam infinitam pecuniam* – MGH SS rer. Germ. XVIII. 168.

az esetben egyfelől sajnos nem fejthető meg a szöveghely filológiai és stilisztikai szempontú elemzése nélkül, másfelől ismét lexikai kérdéseket vet fel.

A szónoklattan az ún. detrakciós (elhagyásos) alakzatok között tartja számon a *zeugma* eszközét: többek között azt nevezik így, amikor a szerző két párhuzamos kéttagú szerkezet egyik tagját tudatosan elhagyja, és így annak szerepét a másik kéttagú szerkezet azonos funkciójú tagja (az ún. hídelem) veszi át a mondatban.⁸⁰ Az olyan zeugmát pedig, amelyben a hídelem az egyik vagy a másik taghoz nem illik maradéktalanul, a rétorika *syllépsis* néven ismeri.⁸¹ Esetünkben a kéttagú (állítmányból és tárgyból álló) szerkezetek: „a királyságát adta és Antiochia fejedelmének leányát” (*dedit regnum suum et filiam principis Antiochie*), ill. „némely erősségeket és nagy birtokokat, főképpen pedig végtelen sok pénzt [adott]” (*quedam castella et predia magna atque... infinitam pecuniam [dedit]*). A *syllépsis* itt úgy jön létre, hogy az értelmileg a második tagmondathoz tartozó állítmányt (*dedit*) a krónikás áttette az első tagmondatba, ahová viszont ez az állítmány nem illeszkedik tökéletesen. A szerző ezzel a tudatosan alkalmazott rétorikai alakzattal készakarva feszültséget teremtett a szövegben: ezzel egyfelől kiemelte III. Béla állítólagos testamentumával kapcsolatos mondanivalóját, másfelől előkészítette a következő mondatban érkező katarzist — hogy ti. az idős király mennyi mindent adott az ifjabb fiának is, ám emez rúttul visszaélt atyja nagylelkűségével, és belviszályba taszította az országot.

A *zeugma* minden fajtája — így természetesen a *syllépsis* is — szigorúan csak páros szerkezetek esetében működik. Az elemzett részlettel kapcsolatban ez azt jelenti, hogy az első tagmondat állítmányának vagy meg kell egyeznie a második tagmondatéval, vagy pedig hézagmentesen kell illeszkednie az első tagmondat két tárgya közül ahhoz, amelyet problémamentesen tudunk értelmezni: a „királyságát” (*regnum suum*) kifejezéshez. Mivel tudjuk, hogy III. Béla valóban Imrét tekintette az örökösének (hiszen még a saját életében megkoronáztatta őt), a *regnum suum* tárgyat leginkább egy ’örökül hagy’ (pl. *legavit*) jelentésű igével tudjuk értelmesen kiegészíteni. Egy ilyen állítmány viszont — és itt kapcsolódik először ez a meglehetősen terjedelmesre sikerült stilisztikai eszme-futtatásom a fentebb már jelzett lexikai problémához — értelmezhetetlenné tenné az első tagmondat másik tárgyát, az antiochiai fejedelemleányra vonatkozó megjegyzést. A *legare* és rokonértelmű párjai ugyanis ismereteink szerint csak dologra vonatkozhatnak, személyre nem:⁸² örökül hagyni csak valamit, nem pedig valakit lehet. A vitás szövegrészlet értelmezéséhez tehát mindenképpen a *dedit* állítmányt kell felhasználnunk.

Vajon tényleg semmiképpen sem hozható összhangba az ’adni’ alapjelentésű *dare* ige a hercegnőt említő tárggyal?

⁸⁰ *Heinrich Lausberg: Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft.* Stuttgart, 1990. 692–708. §; *Pethő József: Zeugma.* In: Rétorikai lexikon. (Főszerk. Adamik Tamás, szerk. A. Jászó Anna.) Bp., 2010. 97–98.

⁸¹ *H. Lausberg: Handbuch i. m. 701–706. §; Pethő József: Átfogás.* In: Rétorikai lexikon i. m. Bp., 2010. 1297.

⁸² *Thesaurus linguae Latinae. I–X. Leipzig–Stuttgart, 1900–1995.* (A továbbiakban: TLL.) VII/2. coll. 1114–1118.

Dehogynem — hiszen a középkori latinság is ismerte a klasszikus nyelvallapotban kialakult *in matrimonium / in coniugium dare* (a. m. 'férjhez adni') vagy az *uxorem dare* (a. m. 'feleségül adni') kifejezéseket.⁸³ Szerepelnek a Kölni Királykrónika anyagában is. Az előbbi szófordulat az 1145–1199 közötti bejegyzéseket tartalmazó szöveg egységben ugyan nem fordul elő, csak az ennél korábbi bejegyzéseket sorjázó önállóan passzusokban, a krónikás azonban nyilvánvalóan tisztában volt a jelentésével, ha egyszer maga is számos alkalommal kimásolta Frutolf és Ekkehard krónikájából.⁸⁴ Az *uxorem dare* összetétel (pontosabban annak ragozott alakja) viszont már az 1145–1199 közötti anyagban is előfordul.⁸⁵ Az általunk görcső alá vont, tudatosan kialakított syllépsisszel szerkesztett mondatban ugyanennek a kifejezésnek az elliptikus (vagyis az állapothatározót elhagyó) változata szerepel. Hogy az elliptikus szerkesztés gyakorlata nem állhatott távol kútfőnk szerzőjétől, azt éppen az 1199-i híradás egy másik részlete bizonyítja: amikor ugyanis arról esik szó, hogy András magyar királyfi állítólag feleségül vette volna az osztrák herceg leányát, az *uxorem ducere* (a. m. 'feleségül venni') kifejezésből az állapothatározó ugyanígy elmarad (*cuius filiam duxerat*).⁸⁶ Csakugyan „értelmezhetetlen” tehát — ahogy Kádár fogalmazott — a szövegbe valójában stilisztikai és lexikai megfontolások alapján is beilleszthető *do* ige használata a Kölni Királykrónika témánkba vágó passzusában? Csakugyan lehetséges a vizsgált forráshelyet úgy értelmeznünk, hogy ott (a *do* ige adatolható jelentéseivel összhangba nem hozható módon) tulajdonképpen az antiochiai fejedelem leánya feletti gondoskodás terhének átruházásáról esnek szó?

IV. Összegzés

A fentiek figyelembevételével magam továbbra erősen kételkedem a Kölni Királykrónika magyar vonatkozású híreinek forrásértékében, és szerfelett kockázatosnak látom ezeket a passzusokat bizonyító erejű forrásként használni a történeti rekonstrukció során. A *princeps* főnév — amelyet Kádár Tamás kizárólagosan uralkodói címként értelmez, és amelynek a jelenléte a szövegben szerinte önmagában is perdöntő érvet jelentene arra nézvést, hogy az emlegetett hercegnőt csakis az antiochiai fejedelem leányával azonosíthatjuk — véleményem szerint valójában más értelmezéseket sem zár ki. Sőt az általam korábban javasolt megoldást, amely ugyanezen megjegyzést Konstancia aragóniai hercegnőre, Imre király hitvesére vonatkoztatná, továbbra is lehetségesnek látom, mert ésszerűen levezethetőnek gondolom a szöveg közönséges

banalizációjából. Azt azonban készséggel elismerem, hogy az „antiochiai fejedelem leányát” (*filiam principis Antiochie*) említő szófordulat ennek ellenére nagyobb valószínűséggel utalhat Alíz hercegnőre, mint Konstancia királyleányra, hiszen a szövegben mégis csak együtt szerepel Antiochia mint területnév és uralkodójának korrekt titulusa. A *do* igével kapcsolatban — amely alapjelentésében Kádár szerint értelmezhetlenné tenné a vizsgált szövegrészletet — már teljesen más a helyzet: ez az adott helyen stilisztikailag motivált, lexikailag pedig érthető. Nem értek egyet tehát Dénes György és Kádár Tamás azon álláspontjával, amely szerint forrásunk helyes értelmezése az lenne, hogy III. Béla tulajdonképpen feladatul hagyta volna idősebb fiára az antiochiai fejedelemleány sorsának eligazításával kapcsolatos kötelezettségeit: a vitatott értelmezésű mondat állítmányának ugyanis nem létezik olyan jelentése, amely alátámasztaná ezt a vélekedést.

Magam tehát úgy vélem, hogy a Kölni Királykrónika vitatott passzusának kétféle értelmezésével számolhatunk. Elméletileg lehetséges, hogy az autográf kéziratban ránk nem maradt kútfő anyagában eredetileg nem az antiochiai fejedelem, hanem az aragóniai uralkodó (*princeps*) leányáról volt szó.⁸⁷ Ezt a feltételezést elsősorban az gyámolítja, hogy a mondat vezérigjét (*dedit*) a legkönnyebben 'férjhez ad' jelentéssel tudjuk értelmezni, ennél fogva azt sem zárhatjuk ki, hogy a krónikás ezen a helyen valóban Imre király és más forrásokból is jól ismert felesége, Konstancia házasságkötésének hírért rögzítette. A hipotetikus „Aragónia uralkodójának leánya” (*filiam principis Aragonie*) szófordulat utolsó tagját, az országnevet ezek után talán egy tudálékos másoló banalizálhatta, aki Imre hitvesének a nevét már nem ismerte, azzal azonban tisztában volt, hogy „fejedelmek” valójában az antiochiai, nem pedig az aragóniai állam élén álltak. Wertner Mór,⁸⁸ Thoroczkay Gábor⁸⁹ és Kádár Tamás eredményeit is figyelembe véve azonban valószínűbbnek látom, hogy a Kölni Királykrónika vizsgált híradásában két adat kontaminálódott meglehetősen szerencsétlen módon: az Antiochiai Alíz magyarországi tartózkodására, illetve az Imre király házasságkötésére vonatkozó értesületek. Ebbe az értelmezésbe ugyanis egyfelől hibátlanul beilleszthető a *do* ige használata a vitatott passzus állítmányaként, másfelől talán még egyszerűbb magyarázatot jelent, mint a fentebb ismertetett banalizációs folyamat. Alíz hercegnő magyarországi jelenlétéről azonban Kádár Tamás fantáziadús elképzelései ellenére sajnos mindössze annyit tudhatunk egyértelmű forrásadatok alapján teljes bizonyossággal, hogy III. Ince pápa brévéjének tanúsága szerint valamikor 1198. július 16. előtt komoly adományban részesült Imre király kegyéből.

⁸³ TLL V/1. col. 1693.

⁸⁴ Pl. MGH SS rer. Germ. XVIII. 24., 37., 63.

⁸⁵ Pl. MGH SS rer. Germ. XVIII. 157.

⁸⁶ Pl. MGH SS rer. Germ. XVIII. 168

⁸⁷ III. Béla emlékezete i. m. 195.: 496. jegyz. (Kristó Gyula – Makk Ferenc)

⁸⁸ Wertner M.: Az Árpádok i. m. 368.

⁸⁹ Thoroczkay G.: Barabás Gábor i. m. 507.

HEGYI GÉZA

Az erdélyi káptalan Árpád- és Anjou-kori archontológiája (1199–1387)*

The archontology of the Transylvanian chapter in the Árpád and Anjou era (1199–1387)

By editing the Transylvanian charters, the archontology of dignitaries, officers and members of the chapter should be the basic tool. Because until now it has not been existed, this article would like to fill this gap, for now just until the end of the 14th century. In the Transylvanian chapter, there were only two dignitaries beside the provost: the cantor and the custos. The lector's officer did not exist in Transylvania although in the 1270s an attempt was made to introduce it. In this compilation after dignitaries are coming archdeacons, deans, schoolmasters and notaries by date, and at last by the simple canons are presented in alphabetical order according to their first name. The lower clergy of the chapter closes the line.

1. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának digitalizált középkori anyaga 2009–2010-ben szabadon hozzáférhetővé vált a világhálón, és ennek hatására – az oklevélközlések mellett – megélnkültek az archontológiai segédletek, különösen pedig az egyes egyházi intézmények tagsági listáinak összeállítására irányuló kutatások. Elsősorban C. Tóth Norbert, de más szakemberek sok időt, kitartást, kombinációs készséget és kritikai vénát igénylő munkájának köszönhetően is immár korszerű archontológiával rendelkezünk a pécsi,¹ nyitrai,² bácsi, kalocsai, hájszentlőrinci, titeli,³ pozsegai⁴ káptalanok esetében a középkor egészére, más testületeknél pedig a késő középkor hosszabb-rövidebb szakaszaira vagy egyes méltóságokra (Székesfehérvár: 1301–1526,⁵ Vác: 1378–1526,⁶

Eger: 1387–1526,⁷ Várad: 1440–1526,⁸ Esztergom: 1451–1460,⁹ Buda, Győr, Pozsony: 1458–1526¹⁰, Veszprém: prépostok¹¹).

A kanonoki testületek középkori tagságának feltárásában mindaddig mostoha sors jutott az erdélyi (gyulafehérvári) székeskáptalannak. Pedig a 18. század végén még egyike volt azon egyházi testületeknek, ahol a születőfélben levő tudományos történetírás érdeklődése – Batthyány Ignác püspök és Szeredai Antal prépost forrásközlő tevékenysége¹² révén – az adott intézmény múltja felé fordult. Ennek kései lecsapódása volt az a latin nyelvű archontológiai összeállítás, amely első ízben az egyházmegye 1838. évi sematizmusában jelent meg, és amely az erdélyi püspökök, káptalani méltóságviselők, főesperesek és vikáriusok listáját tartalmazta.¹³ Ez a melléklet a maga korában elsőrangúnak számított: szerzője,

* A szerző az Erdélyi Múzeum Egyesület Kutatóintézetének (Kolozsvár) munkatársa. A tanulmány elkészítését az NKFIH K 119430. sz. pályázata és az MTA Domus Hungarica Program támogatta.

¹ Koszta László: A pécsi székeskáptalan hiteleshelyi tevékenysége (1214–1353). Pécs, 1994. (Tanulmányok Pécs történetéből 4.); Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs történetéből 17.)

² C. Tóth Norbert: A nyitrai székeskáptalan archontológiája 1111–1526. Archontologia Nitrianskej sidelnej kapituly 1111–1526. Bp., 2019. (Subsidia ad historiam medii aevii Hungariae inquirendam 10.)

³ C. Tóth Norbert: Bács-kalocsai archontológia (a rövidített címek feloldását ld. a tanulmány végén!).

⁴ Koszta László: A pozsegai társaskáptalan tagjai a XIV. század közepéig. *Aetas*, 6 (1991) 3–4. sz. 40–58.; C. Tóth Norbert: A pozsegai káptalan archontológiája (1352–1526). (kéziratban, megjelenés előtt).

⁵ Köblös József: A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan archontológiája 1458–1526. Bp., 1987. (Forrástudományi segédletek 3.); *Uő*: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával.) Bp., 1994. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12.); Ribí András: A fehérvári káptalan archontológiája (1301–1457). *Turul*, 91 (2018) 4. sz. 132–154.

⁶ C. Tóth Norbert: A váci székeskáptalan archontológiája 1378–1526. *Studia Comitatus. A Ferenczy Múzeumi Centrum Évkönyve*, Új folyam 2 (2015) 7–33.

⁷ C. Tóth Norbert: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526. *Turul*, 88 (2015) 2. sz. 48–71.

⁸ Kristóf Ilona: A váradai káptalan méltóságviselői 1440–1526 között. *Turul*, 77 (2004) 1–2. sz. 10–19.; Kristóf Ilona: Egyházi középréteg a késő középkori Váradon (1440–1526). Pécs, 2014. (Thesaurus Historiae Ecclesiae in Universitate Quinqueecclesiensi 4.)

⁹ C. Tóth Norbert: Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. I. rész: A kanonoki testület és az egyetemjárás. Bp., 2015. (Subsidia ad historiam medii aevii Hungariae inquirendam 7.) 123–149.

¹⁰ Ld. Köblös Józsefnek az 5. jegyzetben idézett munkáit.

¹¹ Karlinszky Balázs: A veszprémi nagyprépostok archontológiája, 1079–1543. Három prépost portréjával. *Turul*, 87 (2014) 3. sz. 93–101.

¹² *Leges ecclesiae regni Hungariae et provinciarum adiacentium. I–III.* (Opera et studio Ignatii comitis de Batthyán episcopi Transilvaniae collectae et illustratae.) Albae Carolinae–Claudiopoli, 1785–1827.; *Antonius Szeredai: Series antiquorum et recentiorum episcoporum Transilvaniae. Albae Carolinae, 1790; Uő: Notitia veteris et novi capituli Albensis Transilvaniae. Albae Carolinae, 1791.*

¹³ SchemTrans1838. p. IX–LXXVII. — 1848-ig az – általában két évente megjelenő – újabb sematizmusok mindegyike változatlan formában újraközölte ezt a mellékletet.

Fancsali Dániel címzetes kanonok¹⁴ alapos kutatást végzett a káptalan levéltárában, így adatai is többnyire megbízhatóak, bár napi keltezéseket nem közölt, és nem is jegyzetelte a szöveget.¹⁵ 1887-ben a szász okmánytár előmunkálatai során kiterjedt levéltári kutatásokat folytató Franz Zimmermann tette közzé a káptalani oklevelek méltóságsorai alapján, éves bontásban és jegyzetekkel ellátva az oszlopos kanonokok 1213–1526 közötti névsorát,¹⁶ majd Békefi Remig maga is közölte az éneklőkanonokok jegyzetelt archontológiáját.¹⁷ Az 1913. évi sematizmusban már az erdélyi püspökök kritikai listája, majd egy évtized múlva az 1500 előtti püspökök életrajzai is napvilágot láttak.¹⁸ Ezeket azonban nem követte hasonló, pozitivistá szellemben készült feldolgozás a káptalan tagjairól,¹⁹ mivel a 20. század viharai derékba törtek minden ilyen irányú kezdeményezést. A püspöki székhely nem tudta felvállalni a tudományos központ szerepét, és a megfelelő intézmények hiánya az efféle alap kutatások személyi feltételeit is beszűkítették Erdélyben. Külső szakemberek érdeklődését pedig ritkán keltette fel a téma. Kivételt jelentett Entz Gézának a gyulafehérvári székesegyházról írt könyve, mely – alapos levéltári kutatás nyomán – tartalmazza a középkori oltárigazgatók említéseit is.²⁰

2003-ban jelent meg Vekov Károly román nyelvű könyve az erdélyi káptalan hiteleshelyi tevékenységéről,²¹ melynek függelékében található hetedik táblázat – talán a szerző eredeti szándékai ellenére – manapság a legidézettebb összeállítás az erdélyi káptalan archontológiája kapcsán. A kiterjedt levéltári gyűjtésből származó segédlet elsőként fordított figyelmet az egyszerű kanonokok és az alsópapság tagjainak összegyűjtésére, sajnos azonban a jegyzetek hiánya ezt a segédletet is megfosztja az ellenőrzés és így a tudományos felhasználás lehetőségétől.²² A gyulafehérvári főegyházmegye milleniuma alkalmából összeállított történeti papi névtár csak az addigi szakirodalom adatainak kritikátlan átvételére vállalkozott.²³ Gálfi Emőke viszont alapos levéltári kutatás nyomán írt tanulmányt a káptalan késő középkori hiteleshelyi működéséről, ahol a *digitariusok* 1500–1526 közötti kritikai archontológiája mellett az ekkor hiteleshelyi kiküldöttként

tevékenykedő oltárigazgatók és karpapok felsorolásának is teret szentelt.²⁴

Jómagam 2004 táján kezdtem foglalkozni az erdélyi káptalan személyzetével, mikor Jakó Zsigmond bevont az Erdélyi okmánytár²⁵ szerkesztésébe. A munkálatok során ugyanis gyakorta szembesültem azzal, hogy egy-egy okmány hamis voltának kimutatásához, továbbá a tévesen keltezett és keltezetlen iratok pontosabb datálásához, később pedig a mutató készítéséhez elengedhetetlen a kellőképpen részletes és megbízható archontológiák megléte.²⁶ Megkönnyítette a dolgomat, hogy az Erdélyi okmánytár addig megjelent két, illetve készülő harmadik kötete, továbbá a középkori román forráskorpusz erdélyi alsorozatának addig elkészült kötetei²⁷ és a Jakó professzor által nagylelkűen rendelkezésemre bocsátotta kéziratos regeszták segítségével a 14. század végéig viszonylag gyorsan módomban állt áttekinteni a vonatkozó forrásanyagot. 2009-re, pályázati elszámolásként, már elkészült az erdélyi püspökség és káptalan Árpád- és Anjou-kori archontológiájának egy – az itt közölttől csak kevéssel eltérő – kézirata, közzétételét azonban mindaddig nem terveztem, míg a két intézmény 1556. évi szekularizációjáig ki nem egészítem az adatsorokat.²⁸ Az erdélyi káptalan országos és magánlevéltárának, továbbá a káptalan, a püspökök és a vikáriusok saját kiadványainak áttekintését megkövetelő munka azonban, egyéb kötelezettségeim miatt csak lassan halad előre, és a tervezett kötet megjelenése még néhány évig biztosan várat magára. Ezért döntöttem végül amellet, hogy az 1387-ig terjedő, lezártnak tekinthető részt mégis a kutatás rendelkezésére bocsássam. A kézirat „pihentetésének” annyi előnye mindenképpen volt, hogy időközben három egymást követő évben (2017–2019) lehetőségem nyílt eljutni a Vatikáni Titkos Levéltárba, ahol – főként az avignoni pápaság időszakának anyagát közlétevé Franciaország kiadványok²⁹ segítségével – számos új adattal sikerült gazdagítani az 1360-as és 1370-es évek erdélyi klérusára vonatkozó ismereteimet.

¹⁴ Nevét a közlemény nem tünteti fel, azonosításához ld. *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I–XIII. Bp., 1890–1909. III. 116.*

¹⁵ Olyan tévedések is a számlájára írhatók, mint a székesegyházi és fehérvári főesperesek, ill. az általános és fehérvári helynökök megkülönböztetése.

¹⁶ *Zimmermann: Zeugenreihe.*

¹⁷ *Békefi: Káptalani iskolák 115–118.*

¹⁸ *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Transsylvaniensis. Gyulafehérvár, 1913. 12. 14.; Temesváry.*

¹⁹ Ebben nagy szerepet játszhatott – egyebek mellett – az is, hogy ugyancsak 1913-ban elhunyt a testület történetével régóta foglalkozó Beke Antal kanonok, és az erdélyi püspökség, ill. a gyulafehérvári székesegyház c. monografikus munkái kéziratban maradtak.

²⁰ *Entz: Székesegyház 200–205.*

²¹ *Vekov: Locul de adeverire (Anexa 7).*

²² Alaposabb vizsgálattal megállapítható, hogy a 13–14. századi hiteles adatok tömkelegébe néhány olyan is keveredett, melyek hibás közlésből vagy hamis oklevélből származnak, ez pedig a későbbi, eddig feltáratlan adatok értékesítését is akadályozza.

²³ *Ferenczi Sándor: A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára. Bp.–Kolozsvár, 2009.*

²⁴ *Gálfi Emőke: Az erdélyi káptalan és hiteleshelyének kapcsolata a XVI. század elején. Fons, 18 (2011) 3–24. Vö. még Uő: Az erdélyi káptalan oltároai és a hiteleshelyi munka a középkor végén. In: Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére. I–II. (Szerk. Bárány Attila–Dreska Gábor–Szovák Kornél.) Bp.–Debrecen, 2014. 211–222.*

²⁵ EO I–IV.

²⁶ Az ezirányú kutatást ösztönözte, hogy kolozsvári doktori tanulmányaim során egyik referátumomat a 13–14. századi erdélyi kanonokok mikrotársadalmának elemzéséből írtam.

²⁷ DRH C, X–XVI.

²⁸ E kutatás eredményeként megjelent egyetlen tanulmányom: *Hegy: Dékánkanonoki tisztség.*

²⁹ A legnagyobb hozzádoka a VI. Orbán és XI. Gergely bulláit tartalmazó regesztakiadványok átnézésnek volt: Urbain V. (1362–1370). *Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican. I–XII. (Par M.-H. Laurent-Michel et Anne-Marie Hayez et al. Avec la collaboration de Janine Mathieu et de Marie-France Yvan.) Paris, 1954–1989. (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome. 3e Serie V.bis: Lettres communes des papes du XIVe siècle.); Grégoire XI. (1370–1378). *Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican. I–III. (1371–1372) (Par Anne-Marie Hayez, avec la collaboration de Janine Mathieu et de Marie-France Yvan.) Paris 1992–1993. + Kéziratban a II-VIII. év (1373–1378) anyaga. (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome. 3e Serie VI.bis: Lettres communes**

2. Az erdélyi káptalan a 12–13. század fordulójától jelenik meg a ránk maradt írásos anyagban. A testületnek 1309-ben 20,³⁰ 1331-ben pedig 22–23 tagja volt.³¹ Közülük a méltóságviselők (*dignitarii*) avagy oszlopos kanonokok sorába tartozott a prépost (öt pályaképe és jövedelmei már inkább a főpapi rétegbe sorolják)³², továbbá az éneklő- (*cantor*) és az órkanonok (*custos*). Noha a szakirodalomban felmerült, hogy a székeskáptalan tagjai között egy helyi kispréposttal is számolni kell,³³ gyulafehérvári társaskáptalanról valójában egyetlen forrás sem tesz említést; az 1331. évi jövedelemjegyzékben [Szécsi] Domokos prépost mellett említett további prépostok mind egy-egy távoli káptalan előjárói voltak, akik a javadalomhalmozás jegyében szereztek itt is kanonoki stallumot.³⁴ Az olvasókanonoki tisztség sem létezett Erdélyben: az 1270-es és 1280-as években ugyan kísérlet történt a megszervezésére, 1287 körül azonban nyom nélkül eltűnt a forrásokból. Feltehetően megszüntették, feladatait pedig a káptalani iskolában a *scolasticus*, a hiteleshely vezetésében pedig a jegyző vette át.

Rangban a következő csoport a 13 erdélyi főesperesé volt. Ők a 12–13. század fordulójától „vonultak be” a káptalanba, vagyis szereztek kanonokságot vidéki előjáróságuk mellé. A *dignitariusoktól* eltérően tehát területi joghatósággal is rendelkeztek, ahonnan tizednegyedét és – a felügyeletük alá tartozó papoktól – *cathedraticumot* élveztek,³⁵ bár a közös

des papes du XIVe siècle.). – Itt kell megjegyezni, hogy a közhiedelem ellentétben a 14. századi vatikáni anyag vonatkozásai koránt sem tekinthetők teljesen feltártak. Hayezék kötetéből szűrőpróbaszerűen kigyűjtöttem az 1377. év hungarikáit, és ezek több mint negyede (40/148) nem szerepel a DF állományában.

³⁰ Az 1309. VII. 24-i püspökválasztáson 15-en vettek részt (EO II. 133. sz.), de – a későbbi vizsgálat szerint – öt fő távol maradt (EO II. 159. sz.). Viszont egyik névsorban sem azonosítható a fehérvári – és talán az ugoicsai – főesperes, ezek a javadalmak tehát feltehetően nem voltak betöltve.

³¹ Az 1331. évi osztókönyv-töredék szerint a rendre befolyó jövedelmeket – a préposti harmad- vagy ötöd rész eseténkénti levonása után – 1331. V. 1. táján 20, ill. 23, VI. 20-án ismét 20, X. 29-én és XI. 25-én pedig 24 részre osztották (TTár 1911. 406–413). Az eltérések részben abból adódnak, hogy némelyik bevételből az éneklő-, ór- és dékánkanonok (olykor a *scolasticus* is) dupla porcióban részesült (uo. 408–413), ti. egy részt kaptak *dignitasuk* és egy másikat a kanonokságuk címén (ez a jelenség tévesztette meg *Mályusz Elemért*, aki az erdélyi káptalan esetében erre az időszakra a fenti számok maximumával, 24 stallummal számot [Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp., 1971. 117.]). Ugyanakkor – különféle okokból (pl. távollét miatt) – nem is részesült minden tag minden bevételből. A forrásban összesen 22 kanonokot lehet azonosítani (személyi változásokról nincs tudomásunk ebből az évből!), de az okleveles forrásokból ismert kanonokok közül egyáltalán nem szerepel benne Óbudai Bulcsú szatmári főesperes (1320–1349) – hacsak nem azonosítjuk őt a névtelenségbe burkolózó iskolamesterrel.

³² A korszakunkból ismert 11 erdélyi prépost közül egyik sem előlépéssel szerezte a tisztségét (hanem jobbára királyi vagy püspöki adományként), négyen viszont (ti. a bárói ivadékok) püspöki székbe léptek elő. Vö. *Mályusz E.*: i. m. 171.; *Köblös J.*: Az egyházi középréteg i. m. 83–87.

³³ *Mályusz E.*: i. m. 117–118.

³⁴ Tamás kanonok egyben szebeni prépost volt (vö. EO II. 676–677, 993. sz.); Chama kükküllői főesperes előzőleg budai (1316–1324) és székesfehérvári (1323–1324/1325), utóbb bácsi (1336–1337) prépost volt (EO II. 414, 487. sz.; *Ribi A.*: A fehérvári káptalan i. m. 134–135.; *C. Tóth*: Bács-kalocsai archontológia 30.), közben feltehetően csak tiszteleti címként viselte a préposti rangot; László szolnoki főesperes prépostságát nem sikerült azonosítani.

³⁵ *Hegyi Géza*: A plébánia fogalma a 14. századi Erdélyben. *Erdélyi Múzeum*, 80 (2018) 15 (102. jegyz. is).

káptalani jövedelmekből csak akkora rész illette őket, mint az egyszerű kanonokokat. Pontos rangsorrendjük nem ismert, az előlépések alapján³⁶ azonban annyi jól érzékelhető, hogy a fehérvári, dobokai és kükküllői főesperesség számított a legtekintélyesebbnek, a kézdi, krasznai, ugoicsai és hunyadi pedig a legkisebb presztízűsűnek.³⁷

A dékánkanonokot a méltóságsorban való szereplése és a jövedelmekből húzott dupla porciója ugyan a *dignitariusokhoz* tette hasonlatossá, világi jellegű feladatköre (a káptalani birtokok igazgatása) és kötött, egy évre szóló megbízatása mégis jelzi, hogy tisztsége csak hivatal (*officium*) volt, akárcsak az iskolamesteré és a jegyzőé, akik alapján véve szintén egyszerű kanonoknak számítottak (bár speciális feladatuk végzéséért külön *sallarum* illette őket). Megállapítható, hogy a dékánok megválasztására 1308/1309 tájától kezdve Szent György vértanú ünnepét (április 24.) követő napokban került sor (korábban valószínűleg decemberben). Gyakori volt ugyanazon személyek újraválasztása (egymást követő években is), mivel minden nemzedékben csak néhány kanonok szakosodott e gyakorlatiasságot és rátermettséget igénylő feladatra. Feltűnő, hogy a 14. században a dékánok háromnegyede a főesperesek sorából került ki.³⁸

A 21–23 főnyi összeállításból levonva a három méltóságviselőt és a 13 főesperest, öt-hét főben állapíthatjuk meg az egyszerű kanonokok (vagy mesterkanonokok)³⁹ számát, akik a pusztá kanonokságon (és a hozzátartozó prebendán) kívül más javadalmat nem birtokoltak (legalábbis ebben a testületben).⁴⁰ A szakirodalom egy része csak őket nevezi kanonokoknak, ami azonban kétségtelenül hibás szemlélet, hiszen a források a többiek kapcsán is rendszeresen jelzik, hogy tisztségük mellett kanonoki javadalommal is rendelkeznek (*custos et concanonicus noster; archidiaconus de N. et canonicus ecclesie Transsilvane*, stb.). E szóhasználat mellett a *dignitariusok* dupla porciói, valamint a főesperesi jövedelmek kettőssége (a saját *archidiaconatusból* származó egyéni javadalom + a közös káptalani bevételek felosztásából származó kanonok rész) is jelzik, hogy az első esetben két külön típusú, a második esetben pedig egyenesen két különböző eredetű

³⁶ A korszakból ismert váltások: Torda > Kükküllő (Bertalan); Ózd > Telegd (Demjén nb. Benedek); Kolozs > Fehérvár („Nemes” János); Kézdi > Doboka (Adorján); Ugoicsa > Kraszna (Pál); Hunyad > Torda (Salamon, „Tót” Tamás és „Veres” Jakab); Kraszna > Ugoicsa > Doboka (Vince mg.); Telegd > Doboka (Borsa nb. László); Torda > Doboka („Veres” Jakab); Ugoicsa > Ózd (Ajakai „Veres” László); Kraszna > Doboka (István mg.) – ld. a főesperességeknél.

³⁷ Mindez nagyjából megfelel az alárendelt plébániák száma tekintetében (vö. EO II. térképmelléklet), továbbá a főesperesek által befizetett pápai tized (vö. MVH I/1. 105, 112–113, 118, 123–124, 135, 142) terén megmutatózó erőviszonyoknak is.

³⁸ Minderre ld. *Hegyi*: Dékánkanonoki tisztség.

³⁹ Az elnevezés arra utal, hogy őket a késő középkorban *magister* címmel jelölték, míg a méltóságviselőknél és a főespereseknek kijárt a *dominus* megszólítás (A veszprémi káptalan számadáskönyve 1495–1534. Krónika [1526–1558]. Javadalmak és javadalmak [1550, 1556]. [Közvetteszi Kredics László–Madarász Lajos–Solymosi László.] Veszprém, 1997. p. XIII.). Az 1331. évi erdélyi jövedelemjegyzékben ez a megkülönböztetés egyáltalán nem jelenik meg, a későbbiekben is csak a méltóságviselőket (és csakis *dignitariusi* részük kapcsán) titulálják *dominusnak* (TTár 1911. 420–440.).

⁴⁰ Ez, persze, nem zárta ki, hogy – amint láttuk – más típusú (dékáni, iskolamesteri, jegyzői, vagy éppenséggel aléneklő- és alórkanonoki) feladatok ne vállalhattak volna.

funkcióról van szó, amelyek azonban már régóta tartósan összekapcsolódtak. A pápai bullák is fogalmilag megkülönböztetve adományozzák vagy rezerválják ezeket;⁴¹ továbbá előfordul, hogy valaki a már meglévő tisztség és kanonokság mellé kap ugyanott egy második kanonokságot,⁴² vagy tisztségéről ugyan lemond (nyilván egy máshol elnyert zsirosabb *dignitas* kedvéért), de kanonokságát megtartja (amivel utódja dolgát nehezíti meg).⁴³ Emiatt pedig van olyan eset is, hogy a kanonokság és *prebenda* adományozása késve követi a méltóság vagy főesperesség elnyerését.⁴⁴

A fenti esetek nemcsak arra figyelmeztetnek, hogy ne tévesszük össze a tisztséget a kanonoksággal, hanem alkalmassá arra is, hogy ne tekintsük olyan magától értetődőnek, hogy előbbi feltétlenül együtt járt az utóbbival. Az erdélyi okleveles anyagban is van erre utaló jel, hiszen Benedek éneklőkanonok (1378–1379) a káptalani méltóságsorokban végig úgy jelenik meg, mint aki nem rendelkezik kanonoksággal (*cantore, canonico non existente*).⁴⁵ Noha épp ez a lelkiismeretesen kitett megjegyzés bizonyítja, hogy a jelenség ritka lehetett, vagyis az e vonatkozásban hallgatással kísért tisztségviselőknél joggal feltételezhetjük a kanonokság meglétét, módszertanilag mégis az tűnik helyesnek, ha a *dignitariusok* és főesperesek esetében is külön regisztráljuk a kanonokságukra vonatkozó adatokat.

Teljesen elkülönül az eddig tárgyalt kategóriáktól a székes-egyház alsópapsága, vagyis a kórus tagjai, az oltárigazgatók és a kanonokok káplánjai (a három csoport, a sok személyes átfedés miatt, nem is válik el élesen egymástól). A karbelieket, akik a kanonokok helyett a tényleges liturgiai szolgálatot végezték, a felvett egyházi rendek alapján osztályozhatjuk. Az alsóbb renden levőket (*ostiarius, lector, exorcista, acolytus*) az oklevelek általában nem különböztették meg, az ilyeneket egységesen a klerikusnak (*clericus*) mondták. Ide számíthatjuk a székes-egyházi iskolában tanuló, még fel nem szentelt írástudó deákokat (*litteratus*) is. A nagyobb rendek közé tartozó alszerpapság (*subdiaconus*) és szerpapság (*diaconus*) már önállóan fordul elő a címzésekben. A papi rendek közül a legmagasabbnak számító áldozópapi címet mindig jelezték: erre a mi esetünkben eleinte a *sacerdos* terminust használták, melyet 1370-től minden átmenet nélkül a szabályosabb – korábban csak hamis oklevelekben⁴⁶ előforduló – *presbiter* kifejezés váltott fel.

A püspöki káplánoktól eltérően (akik között nemegyszer kanonokokot, sőt főespereseket is találunk)⁴⁷ a káptalan tagjai – amennyire ez a források töredékessége mellett megállapítható – a falusi papok vagy a karpapok közül verbuválták káplánjaikat. Ugyanez elmondható az ismert oltárigazgatókról is, akiknek tehát társadalmi státusza ekkor még nem emelkedett a karbeliek fölé. Igaz, kanonokságba való emelkedésük már a 14. század utolsó harmadától megfigyelhető,⁴⁸ a Zsigmond-kor végén pedig – az oltárok javára tett kegyes adományok felhalmozódásával párhuzamosan – a kanonokok számára is egyre vonzóbb lett az oltárigazgatói feladatok egyidejű vállalása.⁴⁹

3. Az Árpád- és Anjou-kori erdélyi káptalan személyzetére vonatkozó adatokat a fent bemutatott strukturák szerinti csoportosításban közlöm, szem előtt tartva a legfrissebb archontológiák eljárás módját és formai megjelenítését is. A káptalani rangsornak megfelelően tehát a méltóságviselők nyitják meg a sort, majd a főesperesek és a hivatalviselők következnek, valamennyien az egyes tisztségek szerinti csoportosításban, azon belül pedig időrendben.⁵⁰ Ezután jön a kanonokok sorozata, de ez már – a másoknál bevált módszert követve – ábcérendben. A fenti szakaszban elmondottak értelmében soraik között helyet kaptak mindazok a méltóságviselők és főesperesek is, akiknek kanonoki javadalmát *expressis verbis* említik a források. Az alsópapság tagjai közül a karpapok és a káplánok felsorolása szintén alfabetikus rendet követ, az oltárigazgatókat viszont oltáronként, azon belül kronologikusan közlöm. Minden szakasz elején felsorolom az adott témában eddig született archontológiai irodalmat.

Az egyes személyek tisztségviselésére vonatkozó adatok mindig az illető keresztnévvel kezdődnek, hiszen ez minden esetben értelemszerűen ismert, míg a – zárójelben közölt – azonosítók (előnév, ragadványnév vagy apa neve) a kor névhasználati szokásai miatt sokszor nem állapíthatók meg. Mivel egyházi személyek kapcsán a módszeresen kutatható, egyházi provenienciájú források csak a 15. század közepétől kezdtek feltüntetni a „családnevet”, korszakunkban a sok Miklós és János, de – kisebb mértékben – még a Lászlók, Mihályok, Péterek és Tamások elkülönítése és azonosítása is csaknem megoldhatatlan feladvány elé állítja a kutatót. Sokszor csak bonyolult mátrixok felállításával, a pályatípusok figyelembevételével lehetett az egyes adatok összetartozása vagy szétválasztása felől dönteni. A családhoz kapcsolás műveletében a kedvezményezett előnévét és apja nevét rendszeresen (igaz, gyakran eltorzult formában) kiíró pápai oklevelek mellett azokra a véletlenszerűen fennmaradt forrásokra támaszkodhattam, amelyek egy-egy kanonokot családi ügyek

⁴¹ Theiner I. 714; DF 289571; Bossányi II. 83, 437, 440. sz.; EO IV. 977. sz.; ASV, RegVat, vol. 273, fol. 323v; MVH I/3. 247. — Ha azonban a kedvezményezett már rendelkezik itt kanonoki javadalommal, elég csak tisztséget adni (Bossányi II. 134. sz.; DRH XV. 276. stb.).

⁴² Theiner I. 531 = EO II. 693. sz. (Bulcsú főesperesnek már 1320-tól volt erdélyi kanonoksága!); DRH C, XIV. 352–353. sz. (vö. EO IV. 977. sz.).

⁴³ Ld. a kanonokok között: Regulus és Tövisi Tamás, esetleg Székesfehérvári „Veres” Jakab esetét.

⁴⁴ Theiner I. 751; DRH C, XV. 245–246.

⁴⁵ DRH C, XV. 514, 548, 636 (utóbbinál olvasati hiba folytán szerepel a *canonicus nostri existenti* szó szerkezet, amelynek ilyen formában nemcsak hogy nincs mit keresnie a méltóságsor közepén, de nyelvtanilag is helytelen). — A jelenség még előfordul néhány éneklőkanonok és egy örkanonok kapcsán a Zsigmond-kor elején: Ub III. 117, 150, 160, 163, 166, 173, 180, 213; DL 4913, 104798; CDH X/2. 522. stb. — A fentiek értelmében tehát a *lector, cantor, custos* és *decanus* bevett magyar megfelelői (’olvasókanonok’, ’éneklőkanonok’, ’örkanonok’ és ’dékánkanonok’) tulajdonképpen félrevezetőek.

⁴⁶ Ub II. 37, 335 (vö. EO III. 361. sz., IV. 791. sz.).

⁴⁷ EO III. 764. sz.; Bossányi I. 81, 87. sz.; DRH C, XV. 358, 372, XVI. 649–650.

⁴⁸ ASV, RegAven, vol. 186, fol. 363v; EO IV. 1014. sz.; MVH I/3. 265, I/4. 195, 331, 450, 488.

⁴⁹ Lukcsics Pál: XV. századi pápák oklevelei. I–II. Bp., 1931–1938. (Olaszországi Magyar Oklevéltár 1–2.) II. 629–630. sz.; Ub V. 313; DF 292764.

⁵⁰ A mintául használt munkáktól eltértem annyiban, hogy eltekintettem az erdélyi vikáriusok (általános helynökök és Meszesen-túli helynökök) listáinak közlésétől: bár e tisztségek betöltői rendszerint valóban a káptalan tagjai közül kerültek ki, funkciójuk mégis inkább a püspöki intézményhez kapcsolja őket (akárcsak a segédpüspököket).

intézése közben említenek.⁵¹ Az alsópapság esetében még kilátástalanabb a helyzet: amennyiben nem viseltek különlegesebb keresztnévet, sok esetben az egy név alá gyűjtött adatok együvé tartozása is megkérdőjelezhető.⁵² Azonosításaimat többnyire külön jegyzetben indokoltam (kivéve, ha a probléma már a név után felsorolt adatok alapján megoldható). A méltóságot vagy főesperességet is viselt kanonokok azonosítását megalapozó források vagy érvek ellenben az adott tisztségnél keresendők.

Minden név után igyekeztem rövidítve feltüntetni a *magister* címet (ha előfordult), illetve az esetleges tanulmányi fokozatokat (mg. art., dr. decr., stb.).

Az egyes személyek hivatalviselése kapcsán a reális időpontok közlésére törekedtem, ami azt jelenti, hogy a hiteleshelyi jelentések vagy bírói kiadványok esetén nem az oklevél keltezését adtam meg, hanem az eljárást lefolytatásának, illetve annak a perbeli mozzanatnak az időpontját, melyben a szóban forgó kanonok ténylegesen részt vett kiküldöttként vagy a káptalan képviselőként.⁵³ A nem realizálódott pápai adományok dátumait *dőlttel* szedtem. Méltóság- és hivatalviselőknél, illetve főespereseknél (tekintettel a viszonylagos adatgazdagságra) csak hivatali idejük legkorábbi és legkésőbbi ismert dátumát tüntettem fel (a dékánoknál a hivatalviselésük kikövetkeztetett időkeretét is), helyetteseik, az egyszerű kanonokok és az alsópapság esetében azonban minden rendelkezésre álló adatot felsoroltam (a korszak végén tevékenykedő személyek esetében természetesen az 1387 utániakat is). Az általános gyakorlattól eltérően, a tisztséget is viselő kanonokok kapcsán nem elégedtem meg azzal, hogy az évköröket megadva a megfelelő helyre irányítsam az olvasót, hanem – a fentiekben kifejtett észrevételek jegyében – itt is felsoroltam minden pozitív adatot, a méltóságsorokból származó említések⁵⁴ kivételével (amennyiben nem kezdő vagy záró időpontot jelöltek).⁵⁵ Ez az eljárás ugyanakkor feleslegessé tette, hogy az egyes *dignitarius*oknál és főespereseknél jegyzetben soroljak fel „közbenső adatokat”.

A dátumok után zárójelben azok forrása szerepel. Külön jeleztem, ha az adat méltóságsorból (S), *datum per manus* formulából (D) vagy az illető saját kiadványából (K) származik, hiszen ennek ismerete befolyásolhatja értelmezésüket is.⁵⁶ Elsősorban az említett átfogó kiadványokra (EO, DRH C)

⁵¹ Ezért is jelentett nagy előnyt, hogy a munka során az EO és a DRH C köteteknek köszönhetően a korszak teljes erdélyi anyagára rálátásom nyílt.

⁵² Az összevonas kritériuma itt az volt, hogy az azonos névhez azonos papi rendfokozat tartozzon, az adatok között pedig ne legyen 10 évnél nagyobb hézag. A bizonytalanul összekapcsolódó adatsorok közé =? jel került.

⁵³ E különbségtétel indoklásául elegendő itt Benedek kolozsvári plébános és erdélyi kanonok esetére hivatkoznom, aki 1326. VII. 8-án a káptalan kiküldöttjeként jelen volt Zsuk birtok körülhatárolásánál, de mire IX. 13-án az erről szóló jelentést kibocsátották, elhalálozott (EO II. 569. sz.).

⁵⁴ Az erdélyi káptalani méltóságsorokban 1349 óta említik (eleinte következetenül, 1373-tól rendszeresen), hogy a felsorolt *dignitarius*ok egyúttal kanonokok is voltak (*canonicis ecclesie nostre existentibus*). A formula bevezetése talán László káptalani jegyzőnek tulajdonítható, aki biztosan 1348/1349-ben került a kancellária élére (ld. ott).

⁵⁵ Ezek ugyanis az oszlopos kanonokok esetében indokolatlanul megnövelték volna a terjedelmet, anélkül, hogy valódi hasznot hoztak volna a kutatás számára.

⁵⁶ Pl. a méltóságsorok adatai a hivatalos álláspontot közvetítő egy tisztségek birtokosa kapcsán, de olykor csak késéssel reagálnak a változásokra.

hivatkoztam, kivéve, ha azokban a hivatkozott oklevél (tárgyánál vagy keltezésénél fogva, esetleg tévedésből) nem szerepelt, vagy a közlés a mi szempontjaink szerint nem kellőképpen pontos.⁵⁷ Ilyen esetekben más kiadványokra vagy közvetlenül az eredetire utaltam. A pápai okleveleknél eleve az látszott szerencsésebb megoldásnak, ha a teljes szövegű közléseket használok.

Az egyes személyek neve alatt, kisebb betűmérettel szedve, utaltam a párhuzamosan viselt javadalmakra és más funkciókra (az oszlopos kanonokoknál pedig helyetteseik nevére is). Nem elégedtem meg csupán a belső kereszthivatkozásokkal vagy a felhasznált oklevelekben előforduló egyéb tisztségek regisztrálásával, hanem külön kutatásokat folytattam az egyes karrierek feltárása céljából. Az évkörök megállapítása során is saját eredményeimre támaszkodtam, látatlanban csak az újabban megjelent archontológiáknak adtam hitelt.

Nem kétséges, hogy a teljességre való törekvés, a kiterjedt forrásfeltárás és a hosszas érlelődés ellenére is maradtak még tévedések vagy hiányosságok az alábbi adattárban. Mindezekkel együtt bízom abban, hogy kellőképpen szilárd alapot tud nyújtani az erdélyi káptalan 13–14. századi történetének további tanulmányozásához.

MÉLTÓSÁGVISELŐK

PRÉPOST

Vö. SchemTrans 1838. LVII–LVIII; *Zimmermann*: Zeugenreihe 139–142; MKatLex III. 205–206; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sălăgean*: Transilvania 400.

Sándor [1216. VII. 16. előtt] (Theiner I. 55)
1217. [V. 14. előtt] (ÁÚO VI. 380)⁵⁸

⁵⁹Miklós mg.

(Kán nb. id. László fia⁶⁰) 1265. s. d. (§: EO I. 257. sz.)
1273. II. 12. (D: RA II/2. 2350. sz.)⁶¹
Ifjabb királyi kancellár (1265), majd királynéi (1272) és királyi alkancellár (1272–1273).

⁵⁷ Az EO II–III. kötetekben gyakran előfordul, hogy a regesztából a tisztség mellől elmarad a kanonokság megemlítése; azonos értelemben jelennek meg a 'klerikus' és 'pap' terminusok; de a pápai bullák esetében is elmosódik a különbség a tényleges javadalomadomány és a váromány (*canonicatus sub expectatione prebende*) adományozása között. Az 1331. évi káptalani jövedelemjegyzéknél is a korábbi kiadást (TTár 1911. 406–413.) érdemes használni, mert az EO II. 708. sz. alatt közölt szövegből néhány sor kimaradt, egyes olvasatai és kiegészítései pontatlanabbak, ráadásul nehezebben is lehet áttekinteni.

⁵⁸ Meghalt 1225. V. 9. előtt (Theiner I. 55).

⁵⁹ Az 1235. XII. 18-án említett Péter egykori fehérvári (Albensem) prépost, noha erdélyi ügyben és az aradi és szebeni prépost társaságában szerepel (EO I. 181. sz.), Péter székesfehérvári préposttal (1230–1231) azonos.

⁶⁰ *Wertner Mór*: Újabb nemzeti kutatások. VIII. A Kán-nemzettség erdélyi vagy vajdai ága. *Turul*, 26 (1908) 125, 128.

⁶¹ Az esztergomi káptalan fenyegetés hatására érsekké választja (első említése: 1273. III. 1. – RA II/2. 2351. sz.), de a pápa nem ismeri el és továbbra is erdélyi prépostnak címezi (vö. EO I. 350, 355, 358. sz.), noha ott már utódját is megválasztották.

Kelemen	1276. [IX. 14. előtt] (EO I. 345. sz.) ⁶² 1286. [III. 19. körül] (§: EO I. 422. sz., l. 426. sz. is)	üresedés	1372. VI. 1. (§: EO IV. 1011. sz.) ⁷⁵ László dr. decr. (Kátai Miklós fia/ „Katho” ⁷⁶)
Mihály mg. (Bő nb. István co. fia ⁶³)	1287. s. d. (§: EO I. 432. sz.) 1296. IV. 17. (EO I. 546. sz., vö. 555. sz. is) ⁶⁴		1372. III. 29. (EO IV. 977. sz.) ⁷⁷ 1388. s. d. (<i>Entz: Székesegyház 170</i>) ⁷⁸
üresedés	1296. s. d. (§: EO I. 556–557. sz.)		
István mg.	1298. II. 23. (§: EO I. 433. sz.) ⁶⁵ 1306. XI. 18. (§: EO II. 52. sz.)		
Gergely mg.	1307. V. 19. (§: EO II. 63. sz.) 1313. V. 29. (§: EO II. 208. sz.)		
András (Balog nb. Szécsi Miklós fia ⁶⁶)	1317. VI. 29. (§: EO II. 276. sz.) 1320. III. 26. (§: EO II. 361. sz.) ⁶⁷		
Miklós mg.	1321. V. 1. (§: AOkl VI. 109. sz.) 1330. XI. [12]. (SRH I. 499) ⁶⁸		
Domokos (Balog nb. Szécsi Péter fia ⁶⁹)	1331. V. 17. (§: EO II. 704. sz.) ⁷⁰ ⁷¹ 1357. III. 3. (§: EO III. 892. sz.) ⁷² Egri vikárius és kanonok (1356–1357).		
János mg. (Esztergomi „Veres”)	1357. IV. 27. (DF 289571) ⁷³ 1371. X. 4. (§: EO IV. 946. sz.) ⁷⁴ Királyi káplán (1357–1364).		
			OLVASÓKANONOK
		János (?)	[1278]. s. d. (D: EO I. 272. sz.) ⁷⁹
		Tamás	1286. [III. 19. körül] (§: EO I. 422. sz.)
			ÉNEKLÓKANONOK
			Vö. SchemTrans 1838. LX; <i>Zimmermann: Zeugenreihe 139–143; Békefi: Káptalani iskolák 115–118; Vekov: Locul de adeverire (Anexa 7).</i>
		Róbert	1213. s. d. (EO I. 62. sz.)
		Albert	1265. s. d. (§: EO I. 257. sz.) 1269. s. d. (§: EO I. 279. sz.)
		Regulus mg.	[1278]. s. d. (§: EO I. 272. sz.) ⁸⁰ 1286. [III. 19. körül] (§: EO I. 422. sz.) ⁸¹
		Gergely	1287. s. d. (§: EO I. 432. sz.) 1301. X. 20. (§: EO II. 9. sz.)
		üresedés	1303. VI. 9. (§: EO II. 28. sz.)
		Tamás mg.	1303. X. 28. (§: EO II. 33. sz.) 1313. X. 22. (EO II. 214. sz.)
		San(c)tus mg.	1317. VI. 29. (§: EO II. 276. sz.) 1343. IV. 3. (§: EO III. 124. sz.) István mg. succentor: 1317. III. 20. (EO II. 269. sz.) Péter succentor: 1340. II. 8. (EO III. 6. sz.)
		üresedés	1344. III. 17. (§: EO III. 190. sz.) 1344. III. 18. (§: EO III. 192. sz.)

⁶² Az őt említő 1268. évi oklevél (EO I. 272. sz.) valószínűleg 1278-ra keltezendő.

⁶³ EO I. 530. sz.

⁶⁴ 1296-ban erdélyi prépostsága mellett már zágrábi választott püspök is (EO I. 555. sz.), előbbiről feltehetően csak a – még ebben az évben elnyert – pápai megerősítése után mondott le.

⁶⁵ Tévesen (bizonyára az írnok hibájából) 1288. II. 15-re keltezve. István prépost következő említése: 1298. V. 28. (EO I. 568. sz.).

⁶⁶ EO II. 352, 639. sz. Vö. Temesváry 141.

⁶⁷ 1320. III. 1-jén már erdélyi *postulatus* püspök (feltehetően e napon választották meg – EO II. 352. sz.). A prépostságról azonban mindaddig nem mondott le, míg a pápa VII. 1-jén meg nem erősítette (Theiner I. 465–467).

⁶⁸ Elesett a havasalföldi hadjáratban.

⁶⁹ Theiner I. 683; Cameralia II. 986, 1412. sz. Vö. Temesváry 150–151.

⁷⁰ A pápa csak 1345. VIII. 27-én ismeri el (Theiner I. 683–684, vö. még MVH I/1. 443–444).

⁷¹ Az 1352. I. 13-án szereplő Imre prépost bizonyára tollhiba (*Dominicus* helyett *Emericus* – EO III. 638. sz.).

⁷² 1356. VII. 15-én már választott erdélyi püspök (EO III. 842. sz.), de formai hibákkal történt megválasztása miatt a pápai jóváhagyást csak 1357. II. 27-én kapja meg (uo. 889. sz.). Prépostságáról ezután mondott le. — Domokos 1357. V. 8-i saját oklevele (Zichy III. 62–64) valójában alighanem 1356-ra keltezendő, mert a bródi leánynegyed ügye ez év első felében zajlott, és októberben a felek egyezségével ért véget (uo. 16–18, 30–34), továbbá maga Domokos 1357 tavaszán Avignonban, a pápai udvarban tartózkodott, ahol IV. 24. előtt felszentelték (EO III. 901–902, 914, 916, 921–924, 926–927. sz.).

⁷³ A pápa I. Lajos király kérésére erdélyi préposttá nevezi ki (vö. Bossányi II. 83. és 301. sz.).

⁷⁴ Meghalt 1372. III. 29. előtt (EO IV. 977. sz.).

⁷⁵ I. Lajos király 1372. IV. 26-án káplánja: Szebeni Márton nagycsüri plébános részére kérelmezi a pápától az erdélyi prépostságot, de az akkorra már eladományozta (ASV, RegVat, vol. 268, fol. 259v = EO IV. 999. sz. [a regesztá szövege pontatlan]).

⁷⁶ DL 41096, 41980, 42549, stb.

⁷⁷ Pápai kinevezés időpontja.

⁷⁸ Sírkövén jelzett elhalálzási dátuma. Végrendelete 1387. VI. 5-én kelt (CDH X/1. 376–377).

⁷⁹ Az 1268. évi dátumú oklevelet, mely kései átíratban, illetve másolatokban maradt fenn, Jakó Zsigmond gyanúsán minősítette, mivel méltóság-sora erre az időpontra kétségtelenül hibás. A problémák azonban eltűnnek, ha a kelteztést 1278-ra emendáljuk.

⁸⁰ Az oklevél kelteztésének javítását az olvasókanonokoknál (79. jegyz.) indokoltuk. Regulus első biztos említése éneklókanonokként: 1279. VII. 1. (DL 38478).

⁸¹ Még 1288-ban is él, de ekkor már nem ő a *cantor* (EO I. 440. sz.).

Mihály mg. (Csesztvei Péter fia ⁸²)	1344. VI. 3. (§: EO III. 204. sz.) 1352. I. 13. (§: EO III. 638. sz.)
Benedek	1352. XII. 30. (§: EO III. 680. sz.) 1354. VIII. 28. (§: EO III. 763. sz.)
Mihály („Olasz”)	1355. XI. 7. (§: EO III. 815. sz.) 1357. III. 3. (§: EO III. 892. sz.) ⁸³
Miklós (Székesfehérvári Simon/Salamon fia)	1358. III. 24. (Bossányi II. 323. sz.) 1359. VI. 8. (Cameralia I. 409. sz.) ⁸⁴
Együttal székesfehérvári kanonok (1344–1361), erdélyi püspöki titkár (1358).	
András	1360. XII. 30. (§: EO IV. 85. sz.) 1372. VI. 1. (§: EO IV. 1011. sz.)
Balázs mg. karpap, vicesucceator: 1363. XII. 16. (EO IV. 236, 238–239. sz.) László succesor: 1372. V. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.)	
Tamás (Máté fia)	1373. V. 1. (§: DRH C, XIV. 360) ⁸⁵
üresedés	1375. III. 14. (§: DRH C, XIV. 542)
János (<i>de Lusseneto</i>)	1374. IX. 18. (ASV, RegVat, vol. 273, fol. 320v) ⁸⁶ 1377. V. 3. (§: DRH C, XV. 173) ⁸⁷
János (<i>de la Grange</i>)	1378. II. 10. (ASV, RegAven, vol. 204, fol. 238r) ⁸⁸
Együttal a római Szt. Marcell-egyház bíboros papja (1375–1378/1394)	
Benedek	1378. XI. 22. (§: DRH C, XV. 514) 1379. IX. 24. (§: DRH C, XV. 636)
üresedés	1380. V. 16. (§: DRH C, XV. 753) 1380. X. 13. (§: DRH C, XV. 784)
László (Szentkirályi Lőrinc fia ⁸⁹)	1382. I. 16. (§: DRH C, XVI. 151) 1394. X. 11. (§: DF 254979) ⁹⁰

⁸² EO III. 586, 590, 969. sz.; Cameralia II. 998a. sz.

⁸³ A pápai udvarban hunyt el 1357. V. 18. előtt (Bossányi II. 88. sz.), de a káptalani méltóságsorokban 1358. III. 24-ig szerepel (EO III. 949, 999. sz.).

⁸⁴ 1360. XI. 14-én már ózdi főesperes, lásd ott.

⁸⁵ Meghalt 1374. IX. 19. előtt (MVH I/1. 519).

⁸⁶ Pápai kinevezés időpontja. Vö. még MVH I/1. 519.

⁸⁷ Meghalt 1378. II. 10. előtt (lásd alább).

⁸⁸ Pápai kinevezés időpontja. Javadalmát nem sikerült ténylegesen elfoglalnia, mivel az avignoni pápa (VII. Kelemen) táborához csatlakozott, míg a magyar királyság a római pápa (VI. Orbán) híve maradt.

⁸⁹ Származását lásd a küküllői főesperességnél. Apja nevére: MVH I/3. 247.

⁹⁰ A pápa már 1394. II. 14-én lemondásával számol, cserében a számára biztosított várományért és méltóságért (MVH I/3. 247). 1396. III. 10-én már szolnoki főesperes (DF 277432).

ÖRKANONOKOK

Vö. SchemTrans 1838. LXI; *Zimmermann*: Zeugenreihe 139–143; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7).

András 1265. s. d. (§: EO I. 257. sz.)
1286. [III. 19. körül] (§: EO I. 422. sz.)

Pál 1287. s. d. (§: EO I. 432. sz.)
1300. VII. 1. (§: EO I. 595–596. sz.)

Vince 1301. X. 20. (§: EO II. 9. sz.)⁹¹
1320. III. 26. (§: EO II. 361. sz.)

Tamás („Custos”) 1321. V. 1. (§: AOkl VI. 109. sz.)
1343. IV. 3. (§: EO III. 124. sz.)⁹²

Általános püspöki helynök (–1329, 1337–1347).
János subcustos: 1347. VII. 8 előtt (EO III. 411. sz.)

Loránd
(Ákos nb. Illyei András fia⁹³) 1344. III. 17. (§: EO III. 190. sz.)
1363. XII. 9. (§: EO IV. 232. sz.)

üresedés 1364. IV. 30. (§: EO IV. 273. sz.)

Péter (Lőrinc fia⁹⁴) [1365]. VIII. 1. (§: EO IV. 383. sz.)
1395. IV. 24. (§: DL 4913)⁹⁵

Péter krakkói plébános, subcustos: 1377. I. 28., I. 30., II. 6. (DRH C, XV. 358, 372).

FŐESPERESEK

DOBOKAI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXIII; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sälägean*: Transilvania 400.

János (?) 1213. s. d. (RV 6. sz.)

Domokos 1309. VII. 24. (EO II. 133. sz.)
1335. XI. 1. (MVH I/1. 135)

Péter („Frízöldi”) [1345 előtt]⁹⁶

Péter (György fia) 1346. V. 21. (AOkl XXX. 401. sz.)⁹⁷

⁹¹ Az átiratban fennmaradt 1299. IX. 21-i oklevél is örkanonoknak mondja (EO I. 584. sz.), de több más ekkori eredeti okmány szerint e tisztet Pál töltötte be (EO I. 576, 589/8, 595–596. sz.). Ezért a szóbanforgó oklevél – a tüzetesebb vizsgálatig – gyanúsnak minősítendő, annál is inkább, mert méltóságsora megegyezik az 1300. V. 3-ra keltezett hamisítványával (EO I. 594. sz.).

⁹² 1344. X. 20-án már fehérvári főesperes, lásd ott.

⁹³ EO III. 714. sz.

⁹⁴ MVH I/4. 331.

⁹⁵ Nem sokkal ezután meghal (vö. MVH I/4. 331, 366).

⁹⁶ Meghalt 1346. V. 21. előtt több mint egy évvel (ld. alább).

⁹⁷ A pápa jelöltje. Nem sikerült elfoglalnia a tisztséget.

Adorján („Kézdi”)	1346. V. 21. (AOkl XXX. 401. sz.) ⁹⁸	János mg. („Nemes”)	1315. VI. 5. (EO II. 232. sz.) 1340. III. 16. (EO III. 11. sz.) ¹⁰⁹
Mihály („Nyírott”)	1352. VIII. 13. (EO III. 664. sz.) 1354. V. 18. (EO III. 756. sz.) ⁹⁹	Általános püspöki helynök (1330–1333).	
Vince (Demeter fia)	1357. V. 18. (Bossányi II. 87. és 305. sz.) ¹⁰⁰	¹¹⁰ Vilmos (de la Jugie ¹¹¹) (1.)	1343. X. 21. (Bossányi I. 56. sz.) 1345. IX. 24. (Theiner I. 686) ¹¹²
Ugocsbai főesperes (1351 v. 1357–1358)		Bíboros, számtalan főesperesség és javadalom birtokosa (lásd alább).	
Benedek (Falkosi Illés fia ¹⁰¹)	[1357. IV. 30.] (ASV, RegAven, vol. 136, fol. 115r) ¹⁰² 1360. VII. 11. (EO IV. 51. sz.)	Tamás mg. („Custos”)	1344. X. 20. (EO III. 227. sz.) ¹¹³ 1353. X. 6. (Theiner II. 5) ¹¹⁴
László		Általános püspöki helynök (1337–1347).	
(Borsa nb. Loránd vajda fia ¹⁰³)	1364. XI. 5. (EO IV. 343. sz.) 1372. VI. 1. (§: EO IV. 1011. sz.)	István	
Váradai kanonok (1322–1367).		(Csornai/ Kanizsai Lőrinc fia)	1345. IX. 24. (Theiner I. 686) ¹¹⁵ 1345. IX. 30. (Bossányi I. 223. sz.) ¹¹⁶
Tamás mg. art. („Tót”)	1374. X. 18. (MVH I/1. 518) ¹⁰⁴	Vilmos (de la Jugie) (2.)	1345. X. 20. (Bossányi I. 259. sz.) ¹¹⁷ 1374. IV. 28. (HC I. 18) ¹¹⁸
üresedés	1378. XII. 6. (DRH C, XV. 515)	A római Cosmedin-i Szűz Mária-egyház bíboros diakónusa (1342–1368), majd a Szt. Kelemen-egyház bíboros papja (1368–1374), a pécsi (1344–1363), titeli (1344–1374) és esztergomi (1350/1352–1374) prépost.	
István (Cantor/ Miklós fia)	1378. XI. 22. (Bossányi II. 440. sz.) ¹⁰⁵	Péter (de Vergne)	1374. VII. 10. (DF 290984) ¹¹⁹ 1377. V. 5. (DRH C, XV. 183) ¹²⁰
János dr. decr. (Szepesi Jakab fia)	1378. IV. 22. (DRH C, XV. 395) ¹⁰⁶ 1391. IX. 16. (CDH X/1. 757) ¹⁰⁷	A római Via Lata-i Szűz Mária-egyház bíboros diakónusa (1371–1403), titeli prépost (1374–1378).	
Királyi kápolnaispán (1387–1392).		Leo, dr. decr. (Nagycsúri Adalbert fia, Goblin püspök testvére ¹²¹)	1383. IV. 17. (Ub II. 575, vö. uo. 577) 1399. VIII. 11. (MVH I/4. 148) ¹²²
FEHÉRVÁRI FŐESPERES			
Vö. SchemTrans 1838. LXII–LXIII; <i>Vekov</i> : Locul de adeverire (Anexa 7); <i>Sälägean</i> : Transilvania 400.			
Agapét	1277. II. 21. (EO I. 349. sz.) ¹⁰⁸		
István mg.	1297. I. 20. (EO I. 560. sz.) 1303. VI. 26. (AOkl I. 415. sz.)		
Királyi alkancellár (1300–1301).			

⁹⁸ A pápa eljárást indít ellene és Szécsi András püspök ellen, mivel nem ismerték el jelöltjét és több mint egy éve ellene szegülnek.

⁹⁹ Még András püspök halála (1356. IV) előtt lemondott, és beállt premontrai szerzetesnek a váradhegyfoki egyházban (ASV, RegAven, vol. 136, fol. 115r; Bossányi II. 87. sz.).

¹⁰⁰ A pápa ekkor nevezi ki Domokos püspök kérésére, de végül nem foglalja el a tisztséget, megmarad ugocsbai főesperesnek.

¹⁰¹ Származására lásd még Bossányi I. 75, 224, 232. sz.

¹⁰² A pápa megerősíti a Szécsi András erdélyi püspök által már neki adományozott főesperességben. A bulla keltezésére: Bossányi II. 302. sz.

¹⁰³ Származására lásd tegledi főesperességét.

¹⁰⁴ Pápai rezerválás időpontja. 1378. XI. 22. előtt leteszik, eretnokség vádjával (vö. Bossányi II. 440. sz.).

¹⁰⁵ Pápai kérelmezés időpontja. Nem sikerül elfoglalnia.

¹⁰⁶ Királyi parancs az erdélyi püspökhöz, hogy nevezze ki. 1378. XII. 6-án Kátai János udvari familiárist küldik a javadalom kormányzására, amíg az uralkodó jelöltje pápai megerősítést nem nyer (DRH C, XV. 515).

¹⁰⁷ 1395. I. 1-jén már választott zágrábi püspök (Cameralia I. 110. sz.).

¹⁰⁸ Meghal, amikor a szászok feldűlják a gyulafehérvári katedrális.

¹⁰⁹ Meghalt 1343. VII. 29. előtt (EO III. 158. sz.).

¹¹⁰ A pápai tizedjegyzékben (MVH I/1. 91) említett Péter fehérvári főesperes, enyedi plébános valójában csak (al)esperes volt.

¹¹¹ VI. Kelemen pápa unokaöccse.

¹¹² Pápai engedéllyel elcseréli a főesperességet a bácsi lectorságért Kánizsai Istvánnal.

¹¹³ András erdélyi püspök nevezi ki a főesperességbe, sokáig nem ismerve el a pápa jelöltjét.

¹¹⁴ 1355. V. 20-án már szolnoki főesperes, lásd ott.

¹¹⁵ A javadalmat cserével szerzi (a bácsi olvasókanonokságért).

¹¹⁶ Visszaadja a főesperességet de la Jugie Vilmosnak a budai prépostságért (1345–1356) és egy váradai javadalomért cserébe.

¹¹⁷ A IX. 24-i csere érvénytelenítését kéri és kapja meg. Ténylegesen csak 1353–1355 között kerül a javadalom birtokába.

¹¹⁸ Halálának napja. Arra, hogy a fehérvári főesperességet egészen eddig viselte: DF 290984.

¹¹⁹ Pápai kinevezés az elhunyt de la Jugie Vilmos javadalmaiba (vö. MVH I/1. 513).

¹²⁰ Mivel ekkor erdélyi kanonokságot kérelmez „Rétor” László részére, feltételezhető, hogy még birtokolta itteni főesperességét, melyet talán 1378-ban, a nagy egyházszakadás következtében veszített el, mivel az avignoni ellenpápa támogatta. Meghalt 1403. X. 6-án (HC I. 52).

¹²¹ Ub II. 481–482, 575, 577.

¹²² Meghalt 1402. XI. 5. előtt (Ub III. 284).

HUNYADI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXIV; MKatLex V. 107; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sălăgean*: Transilvania 400.

Ceba	1265. s. d. (§: EO I. 257. sz.)
Illés/Éliás mg.	1307. XI. 1. (EO II. 71. sz.) 1318. V. 10. (EO II. 293. sz.)
Salamon mg.	1327. V. 10. (§: EO II. 593. sz.) ¹²³
Miklós mg. (Gyalui? ¹²⁴)	1329. V. 13. (EO II. 646. sz.) 1336. IV. 8. (§: EO II. 891. sz.) ¹²⁵
László mg. ¹²⁶	1353. I. 20. (EO III. 701. sz.) 1360. X. 6. (EO IV. 57. sz.)
Tamás mg. art. („Tót”)	1363. XII. 9. (§: EO IV. 232. sz.) 1371. III. 20. (§: EO IV. 913. sz.) ¹²⁷
Jakab ([Székesfehérvári] „Veres”)	1371. X. 15 (MVH I/1. 518) ¹²⁸ 1372. V. 23 (EO IV. 1013. sz.) ¹²⁹

KÉZDI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXV; MKatLex VI. 735; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sălăgean*: Transilvania 400.

Hylarius	1199. XII. 15. (EO I. 27. sz.) ¹³⁰
Miklós mg.	1308. IV. 29. (EO II. 81. sz.) 1309. VII. 24. (EO II. 133. sz.)
Adorján mg.	1316. IV. 18. (EO II. 261–262. sz.) 1341. IX. 5. (EO III. 70. sz.) ¹³¹
¹³² Péter mg.	1349. IX. 14. (EO III. 527. sz.) 1362. V. 26. (§: EO IV. 157. sz.) ¹³³

¹²³ 1329. III. 21-én már tordai főesperes, lásd ott.

¹²⁴ Feltételezhető származására lásd TTár 1911. 406–413.

¹²⁵ Valószínűleg azonos az 1339. II. 24-től adatolható kolozsi főesperessel, lásd ott is.

¹²⁶ Az 1355. VI. 23-i oklevélben (EO III. 798. sz.), valószínűleg az írrok hibájából, Miklós szerepel hunyadi főesperesként.

¹²⁷ 1371. X. 15-től tordai főesperes, lásd ott. Valószínűleg ezen a napon mondott le hunyadi főesperességéről.

¹²⁸ Servitiumot fizet.

¹²⁹ 1377. I. 30-án már tordai főesperes, lásd ott.

¹³⁰ Pápai megerősítés időpontja.

¹³¹ Valószínűleg még 1346. V. 21-én is kézdi főesperes, amikor Kézdi Adorján néven a püspök jelöltje a dobokai főesperességre, de a pápa nem fogadja el (Theiner I. 714, vö. AOkl XXX. 401. sz.)

¹³² A pápai tizedjegyzékben (MVH I/1. 105) említett Dico kézdi főesperes, dálnoki pap valójában csak (al)esperes volt.

¹³³ Valószínűleg még az év végén elhalálozott, mert dékáni évét nem töltötte ki, lásd ott.

KOLOZSI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXV; MKatLex VII. 96–97; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sălăgean*: Transilvania 400.

Henrik mg.	1199. XII. 15. (EO I. 26. sz.) ¹³⁴
Péter mg.	1294. s. d. (§: EO I. 531–532. sz.)
János mg. („Nemes”)	1308. IV. 29. (EO II. 81. sz.) 1312. IV. 19. (EO II. 196. sz.) ¹³⁵ Püspöki protonotarius/kancellár (1312).
Mihály mg. (Ákos nb. Torockói Ehellős fia)	1321. V. 6. (EO II. 396. sz.) 1333. X. 31. (MVH I/1. 118)
Miklós mg. (Gyalui?)	1339. II. 24. (EO II. 1031. sz.) 1357. III. 3. (§: EO III. 892. sz.)
Péter mg. (Szepesti? ¹³⁶)	1363. s. d. (EO IV. 242. sz.) 1386. IX. 20. (§: Teleki I. 215) ¹³⁷

KRASZNAI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXVI; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sălăgean*: Transilvania 400.

Compoltus	1214. s. d. (RV 76. sz.)
János	1286. s. d. (EO I. 424. sz.)
San(c)tus	1309. IV. 9. (EO II. 104. sz.) 1309. VII. 24. (EO II. 133. sz.) ¹³⁸
Pál	1329. VII. 27. (§: EO II. 657. sz.) 1340. III. 3. (§: EO III. 9. sz.)
Vince mg. (Demeter fia)	1345. II. 20. (EO III. 244. sz.) 1347. VI. 21. (EO III. 1126. sz.) ¹³⁹
Tamás bacc. decr. (Tövisi Simon fia)	1354. XII. 24. (Theiner II. 17) 1357. V. 9. (Bossányi II. 81. sz.) ¹⁴⁰ Váradi kanonok (1354–1357), ózdi főesperes (1356–).

¹³⁴ Pápai megerősítés időpontja.

¹³⁵ 1315. VI. 5-én már fehérvári főesperes, lásd ott.

¹³⁶ Tekintetbe véve az időpontok egyezését és habitusuk hasonlóságát, nagy valószínűséggel azonosítható a későbbi tordai főesperessel (vö. MVH I/3. 323, I/4. 366).

¹³⁷ Ha fenti azonosításunk helytálló, 1387. VI. 27-től tordai főesperes (Bánffy I. 402).

¹³⁸ 1317. VI. 29-én már éneklőkanonok, lásd ott.

¹³⁹ 1351. V. 30. és 1352. IV. 24-i említések (EO III. 606, 648. sz.) is főesperes, de nem tudni, hogy még Krasznában vagy már Ugocsában. Legkésőbb 1357. V. 18-tól ugocsai főesperes, lásd ott.

¹⁴⁰ Pápai kinevezése az esztergomi Szt. Tamás-egyház prépostjává. Főesperességét testvére kapja (lásd alább).

Simon (Tövisi Simon fia) 1357. V. 9. (Bossányi II. 82, 303. sz.)¹⁴¹
1370. VI. 27. (EO IV. 864. sz.)
Váci kanonok (1353–1363).

Miklós (Pál fia) 1375. IV. 11. (DRH C, XIV. 543)¹⁴²

István bacc. art. (Miklós fia) 1377. VI. 22. (DRH C, XV. 262)¹⁴³
1390. IX. 22. (ZsO I. 1667. sz.)

KÜKÜLLŐI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXVII; MKatLex VII. 568; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sălăgean*: Transilvania 401.

Bertalan 1277. II. 21. (EO I. 349. sz.)¹⁴⁴

János mg. (Bogátradvány
nb. Berke fia¹⁴⁵) 1300. X. 13. (EO I. 599. sz.)
1322. IV. 7. (AOkl VI. 519. sz.)¹⁴⁶

Vajdai protonotárius (1303–1306), püspöki kancellár (1306–1307), királyi alkancellár és székesfehérvári prépost (1307–1322), esztergomi kanonok (1309–1317).

Chama mg.
(Blinjai¹⁴⁷ Tamás fia) 1324. VII. 7. (Theiner I. 496)
1335. XI. 1. (MVH I/1. 135)¹⁴⁸

N-i prépost (1327–1335) és kalocsai érseki helynök (1327).

István mg. (Simon fia) 1346. [V. 5. után] (EO III. 330. sz.)
1346. IX. 13. (EO III. 353. sz.)¹⁴⁹

János (Tótsolymosi
„Apród” Miklós fia¹⁵⁰) 1355. III. 15. (ASV, RegAven, vol. 131,
fol. 538r)¹⁵¹
1393. IX. 14. (DL 42549)¹⁵²

Királyi speciális káplán (1359–1379), esztergomi érseki helynök (1363–1366, 1378–1387), erdélyi általános püspöki helynök (1368–1376), esztergomi kanonok (1379–1383).

¹⁴¹ Pápai kinevezés időpontja.

¹⁴² Meghalt 1377. VI. 22. előtt (DRH C, XV. 262). Származására: uo.

¹⁴³ Pápai kinevezés időpontja. Közben a dobokai főesperességet is kérvényezi (1378. XI. 22. – Bossányi II. 440. sz.), de a jelek szerint nem nyeri el.

¹⁴⁴ Meghal, amikor a szászok feldőlják a gyulafehérvári katedrális.

¹⁴⁵ AOkl IV. 679, V. 343, 975, VI. 183, 194. sz.

¹⁴⁶ 1322. V. 28-án már nincs életben, mert már László titeli prépost tölti be az alkancellári tiszteletet, és egyúttal székesfehérvári választott prépostnak is mondják. (AOkl VI. 594. sz.)

¹⁴⁷ Vö. C. Tóth: Bács-kalocsai archontológia 30.

¹⁴⁸ 1336. VII. 25-én már bácsi prépost (C. Tóth: Bács-kalocsai archontológia 30).

¹⁴⁹ 1355. VI. 14. előtt hal meg, Tótsolymosi Apród János közvetlen elődje (Bossányi II. 57. sz.).

¹⁵⁰ Származására: EO IV. 25, 404, 667. sz., stb.

¹⁵¹ Az 1355. VI. 14-i pápai megerősítésből (EO III. 796. sz.) tudjuk, hogy Szécsi András erdélyi püspök nevezte ki küküllői főesperessé. Ez biztosan 1354-ben történt, mivel a bulla azt is említi, hogy ekkor lemondott korábbi javadalmáról, az egri olvasókanonokságról, ahol utoljára 1354. VI. 13-án adatható (DL 89317), XI. 11-én pedig már itteni utódját, Imrét említik (DL 2328).

¹⁵² 1394. XII. 10. előtt kevéssel halt meg (vö. ZsO I. 3969. sz.).

ÓZDI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXVII; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sălăgean*: Transilvania 400.

Mihály 1277. II. 21. (EO I. 349. sz.)¹⁵³

Tiba (?) [1278]. s. d. (§: EO I. 272. sz.)¹⁵⁴

András 1286. s. d. (EO I. 424. sz.)

Lőrinc mg. [1299. VII. 19. előtt] (EO I. 578. sz.)
1303. III. 7. (EO II. 22. sz.)

Benedek mg. (Demjén
nb. Bökény fia¹⁵⁵) 1308. XI. 14. (EO II. 86. sz.)
1317. VII. 8. (EO II. 278. sz.)¹⁵⁶

Általános püspöki helynök (1313–1322).

János mg.¹⁵⁷ („Szöke”¹⁵⁸) 1319. IX. 6. (EO II. 280. sz.)¹⁵⁹
1339. II. 19. (EO II. 1028/2. sz.)¹⁶⁰

Péter mg.
(Szécsi Dénes bán fia¹⁶¹) 1357. V. 18. (Bossányi II. 312. sz.)¹⁶²
1357. VIII. 27. (EO III. 949. sz.)¹⁶³

Miklós (Székesfehérvári
Simon/ Salamon fia) 1360. XI. 14. (Cameralia I. 416. sz.)¹⁶⁴
1372. IV. 4. (EO IV. 996. sz.)¹⁶⁵

Egyúttal székesfehérvári kanonok (1344–1361).

János (*de Lusseneto*) 1376. IV. 5. (DRH C, XV. 28)¹⁶⁶
Éneklőkanonok (1374–1377).

László (Ajakai „Veres”
Péter fia¹⁶⁷) 1377. VII. 1. (DRH C, XV. 276)¹⁶⁸
1390. XI. 12. (K: Wass 204. sz.)¹⁶⁹

Általános püspöki helynök (1377–1382, 1389–1390).

¹⁵³ Meghal, amikor a szászok a gyulafehérvári feldőlják katedrális.

¹⁵⁴ Az oklevél keltezésének javítását az olvasókanonoknál (79. jegyz.) indokoltuk.

¹⁵⁵ EO II. 275, 277–278. sz.

¹⁵⁶ 1318. V. 3-án már telegdi főesperes, lásd ott.

¹⁵⁷ Egy alkalommal tévesen Jakabnak mondják (MVH I/1. 118).

¹⁵⁸ Bossányi II. 86. sz.; TTár 1911. 407–410, 412–413.

¹⁵⁹ *Annatát* fizet.

¹⁶⁰ Meghalt 1357. V. 18. előtt jóval (Bossányi II. 86. sz.).

¹⁶¹ Származására az alábbiakon kívül lásd még Bossányi II. 107. sz.

¹⁶² Pápai kinevezés időpontja.

¹⁶³ Meghalt 1360. XI. 14. előtt (vö. Bossányi II. 287. sz.).

¹⁶⁴ Főesperessége közelebbi megnevezése nélkül említik. A pápa 1361. I. 30-án erősíti meg az ózdi főesperességben (Bossányi II. 287. és 357. sz.).

¹⁶⁵ Meghalt kevéssel 1376. IV. 5. előtt (ASV, RegVat, vol. 289, fol 159v). Vö. DRH C, XV. 276 is.

¹⁶⁶ Pápai kinevezés időpontja. Valószínűleg végül nem foglalja el.

¹⁶⁷ DRH C, XVI. 502, 527; MVH I/3. 224.

¹⁶⁸ Pápai kinevezés időpontja.

¹⁶⁹ Meghalt 1393. IX. 21. előtt (MVH I/3. 224).

János (Újvárosi Miklós fia¹⁷⁰) 1378. XI. 22. (Bossányi II. 439. sz.)¹⁷¹
Királynéi káplán, dévai plébános (1378–1391), telegdi főesperes (1378–).

SZATMÁRI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXXIV; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); MKatLex XII. 625.

Oltuman	1213. s. d. (RV 23. sz.)
¹⁷² Ábel erdődi főesperes	1215. s. d. (RV 124. sz.)
János (Kigyey ¹⁷³)	1262. s. d. (HO VI. 232) 1268. s. d. (CDH VII/1. 347)
Miklós (Káta nb. Lázári Gábor fia ¹⁷⁴)	[1281]. VII. 1. (Zichy I. 46 ¹⁷⁵) 1303. V. 20. (EO II. 27. sz.) ¹⁷⁶
Gáspár (<i>de Montefia</i>)	1309. VII. 4. (AOkl II. 689. sz.) 1309. VII. 24. (EO II. 159. sz. Lásd még 133. sz.)
Cumae-i kanonok (1308–1317), Gentilis bíboros káplánja (1309–1310).	
Bulcsú (Óbudai Péter fia)	[1320. IV. 13. körül] (EO II. 362. sz.) 1349. X. 25. (EO III. 536. sz.)
Káptalani iskolamester (?) (1331).	
Imre (Cudar Domokos fia)	1363. I. 2. (EO IV. 182. sz.) 1367. IX. 24. (MVH I/1. 511–512) ¹⁷⁷
István (Lippai János fia)	1368. VIII. 31. (MVH I/1. 517) ¹⁷⁸
Aradi örkanonok (1368–1369), csanádi kanonok (–1369).	
Bottonus ([Lengyelországi] „Szőke” Peregrinus fia ¹⁷⁹)	1373. V. 4. (MVH I/1. 519)
Bereck	1383. VIII. 23. (Ub II. 584) 1388. II. 7. (Ub II. 622)

¹⁷⁰ Származását lásd telegdi főesperességénél.

¹⁷¹ Veres László ellenében kérelmezik számára a főesperességet. Nem tudja elfoglalni, továbbra is csak dévai plébánosnak mondják: 1389. XI. 16. (MVH I/3. 33), 1391. VII. 15. (Ub III. 36).

¹⁷² A szintén 1215-ben említett Gábor főesperes (RV 145. sz.) valójában (al) esperes volt (uo. 126. sz.).

¹⁷³ Pál fiainak: Bertalannak és Gergelynek a nagybátyja (CDH VII/1. 347–348), akik Kigyén birtokoltak (I. *Németh Péter*: A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig. Așezările comitatului medieval Satu Mare până la începutul secolului al XV-lea. Nyíregyháza, 2008. 141, 307).

¹⁷⁴ Származására lásd *Engel*: Genealógia, Káta nem, 3. tábla (Csarnavodai /Surányi ág).

¹⁷⁵ A pontos évszám megállapítására: ÁMTF I. 548.

¹⁷⁶ 1309. VII. 24-én már ugocsai főesperes (?).

¹⁷⁷ A pápa kalocsai prépostnak nevezi, de szatmári főesperességét is megtarthatta.

¹⁷⁸ Pápai kinevezés időpontja.

¹⁷⁹ Származására: MVH I/3. 148 (vö. uo. I/1. 512). Apja nevét lásd kanonok-ságánál. Vö. még C. *Tóth*: Bács-kalocsai archontológia 83.

SZOLNOKI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXXIV–LXXV; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sălăgean*: Transilvania 400–401; MKatLex XIII. 397.

Farkas	1214. s. d. (RV 94. sz.)
Regulus	1265. s. d. (§: EO I. 257. sz.) ¹⁸⁰
Miklós Püspöki jegyző (1300).	1300. I. 6. (EO I. 592. sz.)
Gergely	1308. IV. 29. (EO II. 81. sz.) 1309. VII. 24 (EO II. 133. sz.)
Péter	1318. I. 8 (EO II. 283. sz.) 1320. VI. 2 (EO II. 370. sz.)
László N-i prépost (1331–1335), váradai kanonok (1332–1336).	1332. XI. 1 (MVH I/1. 112) 1341. X. 31 (EO III. 79. sz.)
Tamás („Custos”)	1355. V. 20 (EO III. 785. sz.) 1355. VI. 19 (EO III. 798. sz.) ¹⁸¹
Tamás (Tövösi Simon fia) Váradai kanonok (1354–1357), krasznai főesperes (1354–1357).	1356. XI. 30 (ASV, RegAven, vol. 132, fol. 287r) ¹⁸²
Miklós (György fia)	1356. XI. 8 (EO III. 870. sz.) ¹⁸³ 1385. V. 4 (DRH C, XVI. 607)

TELEGDI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXXI–LXXII; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7); *Sălăgean*: Transilvania 401; MKatLex XIII. 759.

J. (1235)	1235. XI. 8. (EO I. 179. sz.) 1235. XI. 13. (EO I. 180. sz.)
Kilián dr. decr.	1288. III. 24. (EO I. 439. sz.) 1301. X. 6. (K: EO II. 8. sz.) ¹⁸⁴
Miklós mg. (Szentpéteri Dénes fia)	1303. III. 7. (EO II. 22. sz.) 1309. IX. 19. (MVH I/2. 168)

¹⁸⁰ 1278-tól már éneklőkanonok, lásd ott.

¹⁸¹ Meghal 1356. XI. 30. előtt (Bossányi II. 135, 151, 324, 331. sz.).

¹⁸² A pápa megerősíti a Szécsi András erdélyi püspök által már neki adott főesperességben. Ténylegesen azonban nem foglalja el.

¹⁸³ A pápai megerősítést csak 1358. III. 24-én kapja meg (Bossányi II. 135, 151, 324, 331. sz.).

¹⁸⁴ Végrendelkezik. 1308. V. 1-jén néhaiként említik (EO II. 81. sz.).

Benedek mg.
(Demjén nb. Bökény fia¹⁸⁵) 1318. V. 3. (EO II. 293. sz.)¹⁸⁶
1333. VI. 24. (MVH I/1. 113. vö. uo.
90, 117)¹⁸⁷

Általános püspöki helynök (1313–1322).

¹⁸⁸István mg. (Szentgyörgyi
Lőrinc fia¹⁸⁹) 1342. IV. 29. (EO III. 85. sz.)
1347. IV. 23. (EO III. 384. sz.)

László (Borsa nb. Loránd
vajda fia¹⁹⁰) ¹⁹¹1353. I. 20. (EO III. 701. sz.)
1361. VII. 19. (§: EO IV. 122. sz.)¹⁹²

Várad kanonok (1322–1367).

János (Dályai¹⁹³) 1363. s. d. (EO IV. 242. sz. Vö. még
168. sz. is)
1372. V. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.)¹⁹⁴

János (Újvárosi Miklós fia¹⁹⁵) 1378. XI. 22. (Bossányi II. 437. sz.)¹⁹⁶
Királynéi káplán, dévai plébános (1378–1391), ózdi főesperes
(1378–).

TORDAI FŐESPERES

Vö. SchemTrans 1838. LXXIII; *Vekov*: Locul de adevirire (Anexa 7); *Sälägean*: Transilvania 401; MKatLex XIV. 166.

Bertalan [1274. VI. 25. előtt] (EO I. 328. sz.)¹⁹⁷

Saul mg. (Tyukod nb.
Gerendi Sámson fia¹⁹⁸) 1288. VI. 8. (DF 277193)
1309. VII. 24. (EO II. 133. sz.)

Általános püspöki helynök (1308–1309).

Miklós mg. 1318. V. 21. (§: EO II. 294. sz.)
1320. VIII. 6. (Cameralia II. 1410. sz.)

Salamon mg. 1329. III. 21. (§: EO II. 638. sz.)
1361. I. 10. (ASV, RegAven, vol. 145,
fol. 513r)¹⁹⁹

Általános püspöki helynök (1349–1360).

László mg.
(Cibak Miklós fia²⁰⁰) 1367. I. 8. (EO IV. 575. sz.)²⁰¹

Tamás mg. art. („Tót”²⁰²) 1371. X. 15. (MVH I/1. 518)²⁰³

Jakab (Székesfehérvári
András fia²⁰⁴) 1377. I. 30. (DRH C, XV. 116)

UGOCSAI (ELŐBB SÁSVÁRI) FŐESPERES²⁰⁵

Vö. SchemTrans 1838. LXXIII; *Vekov*: Locul de adevirire (Anexa 7);
MKatLex XIV. 446.

Ivánka sásvári főesperes 1264. III. 13. (EO I. 244. sz.)
Vinci plébános (1264–).

Jakab sásvári főesperes 1292. s. d. (DL 50546)

Miklós (Káta nb. Lázári
Gábor fia?) [1309. VII. 24.] (EO II. 159. sz. Vö.
uo. 133. sz.)²⁰⁶

Várad kanonok (1309).

Tamás mg. (1315–1321) 13[15?]. I. 13. (K: DL 97773)²⁰⁷
1321. I. 4. (EO II. 390. sz.)

Meszesen-túli vikárius (1320–1321).

Pál 1325. V. 30. (§: EO II. 520. sz.)
1327. VI. 16. (§: EO II. 600. sz.)²⁰⁸

Meszesen-túli vikárius (1327).

¹⁹⁹ Meghalt 1366. V. 11. előtt (EO IV. 449. sz.).

²⁰⁰ MVH I/1. 518.

²⁰¹ 1371. X. 15-ig tölti be a tisztséget, mivel a pápa e napon nevezi ki őt csanádi prépostnak (MVH I/1. 515), illetve utódját a tordai főesperességben, lásd alább.

²⁰² Egyetemi végzettségére lásd dobokai főesperességét.

²⁰³ Pápai adomány időpontja. 1374. X. 18-tól már a dobokai főesperességet rezerválják a számára, lásd ott.

²⁰⁴ Származására: 1359. V. 18. (Bossányi II. 210. sz.)

²⁰⁵ Az első sásvári főesperest 1230-ban említik (név nélkül) (CDH III/2. 212), az ugocsai főesperesség 1288-tól jelentkezik a forrásokban e néven (EO I. 440. sz.).

²⁰⁶ Ugocsai főesperessége feltételezés, amely azon alapszik, hogy 1309. VII. 24-i püspökválasztáskor is a káptalan tagja (bár távol van), de a szatmári főesperességet már Gáspár tölti be. Nem valószínű azonban, hogy főesperesi rangját feladta volna, ugyanakkor csak az ugocsai és fehérvári főesperesek nevét nem ismerjük a tisztviselők közül. Közülük – figyelembe véve származási helyét, ahol a választáskor is tartózkodott – Ugozca a legvalószínűbb.

²⁰⁷ Éves keltezése Péter szatmári plébános, Meszesen-túli vikárius *intitulatio*ja és az ügyben érintettek közös előfordulásai alapján történt (vö. EO II. 227. sz.; DL 96076; AOKl IV. 424, 495. sz.). Tamás első biztos említése ugocsai főesperesként: 1317. X. 31. (K: AOKl IV. 616. sz.).

²⁰⁸ 1329. VII. 27-től krasznai főesperes, lásd ott.

¹⁸⁵ Lásd ózdi főesperességénél.

¹⁸⁶ Neve itt kiegészítésként szerepel. Első biztos említése: 1318. IX. 18. (EO II. 305. sz.). Servitiumát 1319. IX. 6-án fizeti ki (MVH I/1. 31).

¹⁸⁷ Lásd még EO II. 770. sz.

¹⁸⁸ A pápai tizedjegyzékben (MVH I/1. 103) említett Romanus telegdi főesperes, székelyvásárhelyi plébános valójában csak esperes volt.

¹⁸⁹ Theiner I. 662; DL 30112 = EO III. 384. sz.

¹⁹⁰ EO III. 1036. sz., stb.

¹⁹¹ Talán vele azonos az 1352. IV. 24-én említett László erdélyi főesperes (EO III. 648. sz.).

¹⁹² Kiegészítés alapján. Utolsó biztos említése e tisztségben: 1360. X. 6. (EO IV. 57. sz.). 1364. XI. 5-én már dobokai főesperes, lásd ott.

¹⁹³ EO IV. 766. sz.; Bossányi II. 437. sz.

¹⁹⁴ Meghalt 1378. XI. 22. előtt (1 alább).

¹⁹⁵ MVH I/3. 175.

¹⁹⁶ János salerno püspök kérelmezi számára a főesperességet. Nem sikerült elfoglalnia.

¹⁹⁷ 1277. II. 1-jén már kükküllői főesperesként hal meg, lásd ott.

¹⁹⁸ Lásd még EO II. 23. sz.

László ([Gútkeled nb. Rozsályi?] Tiba fia)	1331. I. 4. (EO II. 689. sz.) ²⁰⁹ 1346. VIII. 28. (EO III. 342. sz.) ²¹⁰
Váradai olvasókanonok (1335–1349).	
Miklós (Bálint fia)	1347. V. 25. (Bossányi I. 353. sz.) ²¹¹ 1347. VI. 24. (Theiner I. 751)
Vince (Demeter fia)	²¹² 1357. V. 18. (Bossányi II. 87. sz.) 1358. II. 2. (EO III. 979. sz.)
Meszesen-túli vikárius (1358).	
László (Ajakai Péter fia, „Veres” ²¹³)	1365. IX. 15. (K: EO IV. 390. sz.) 1372. VIII. 30. (EO IV. 1030. sz.) ²¹⁴
Általános püspöki helynök (1365–1368), kalocsai kanonok (1372–).	

HELYHEZ NEM KÖTHETŐ FŐESPERESEK

Egyed, Roger mg. és Hugo	1213. s. d. (EO I. 62. sz.)
Ders ²¹⁵	1274. VIII. 22. (EO I. 329–330. sz.)
Arnold mg. és Vince mg. ²¹⁶	[1299. VII. 19. előtt] (EO I. 578. sz.)

HIVATALVISELŐK

DÉKÁN

Vö. <i>Zimmermann</i> : Zeugenreihe 139–142; <i>Vekov</i> : Locul de adevirire (Anexa 7); <i>Hegy</i> : Dékánkanonoki tisztség 70–73.	
Kázmér mg.	1268. s. d. (§: EO I. 270–271. sz.)
1269. s. d. (§: EO I. 279. sz.)	
Bertalan (1.)	[1274. VI. 25. előtt] (EO I. 328. sz.) ²¹⁷
Tordai főesperes.	
Bertalan (2.)	1276. [IX. 14. előtt] (EO I. 345. sz.)
Küküllői főesperes (–1277).	

²⁰⁹ 1326. XI. 23-án még csak kanonok, ekkor ígér nekik a legközelebb megüresedő erdélyi káptalani tisztséget (EO II. 577–578. sz.).

²¹⁰ Lemond 1347. V. 25. előtt (Bossányi I. 353. sz., MVH I/1. 443).

²¹¹ Ekkor csak kérelmezi a javadalmat, de minden jel szerint azonnal meg is kapja. 32 Ft servitiumot fizet (MVH I/1. 443).

²¹² 1351. V. 30-i és 1352. IV. 24-i említésekor (EO III. 606, 648. sz.) is főesperes, de nem tudni, hogy még Krasznában vagy már Ugocsában. 1357-ben dobokai főesperesnek is jelölik (Bossányi II. 87, 305. sz., lásd ott).

²¹³ Lásd ózdi főesperességénél.

²¹⁴ 1377. VII. 1-jén már ózdi főesperes, lásd ott.

²¹⁵ Biztosan nem tordai főesperes és valószínűleg ózdi vagy fehérvári sem.

²¹⁶ Biztosan nem szatmári, ózdi vagy telegdi főesperesek, valószínűleg szolnokiak, tordaiak vagy fehérváriak sem.

²¹⁷ A jelzett időpontban már csak volt dékán.

Miklós (?)	[1278]. s. d. (EO I. 272. sz.) ²¹⁸
Marcell (1285. XII.–1286. XII.)	1286. [III. 19. körül] (EO I. 422. sz.)
János (1286. XII.–1287. XII.)	1287. s. d. (§: EO I. 432. sz.)
Pál (1287. XII.–1288. XII.)	1288. X. 27. (EO I. 440. sz.)
Kanonok, apoldi plébános.	
András (1.)	(1288. XII.–1289. XII.?)
1289. s. d. (§: EO I. 456. sz.)	
Péter mg. (1.)	(1290. XII.–1291. XII.)
1291. VIII. 4. (EO I. 485. sz.)	
1291. s. d. (§: EO I. 488–489, 491. sz.)	
Saul mg. (Tyukod nb. Gerendi Sámson fia)	(1291. XII.–1292. XII.)
1291. s. d. (§: EO I. 495–496. sz.)	
1292. s. d. (§: EO I. 510–511. sz.)	
Kanonok (1287–1308).	
András (2.)	(1292. XII.–1293. XII.)
1292. s. d. (§: EO I. 512. sz.)	
Péter mg. (2.)	(1293. XII.–1294. XII.?)
1294. s. d. (§: EO I. 531–532. sz.)	
Kolozsi főesperes (1294).	
András (3.)	(1295. XII.–1296. XII.?)
1296. s. d. (§: EO I. 555–557. sz.)	
Miklós (1.)	(1297. XII.–1298. XII.)
1298. II. 23. (§: EO I. 433. sz.) ²¹⁹	
1298. X. 13. (§: EO I. 573. sz.)	
Kanonok (?) (1291/2–1309).	
János (1298. XII.–1299. XII.)	1299. III. 27. (§: EO I. 576. sz.) ²²⁰
Illés/Éliás mg. (1.)	(1299. XII.–1300. XII.)
1300. VII. 1. (§: EO I. 595–596. sz.)	
Kanonok (1296–1318).	
Benedek (Demján nb.?)	(1300. XII.–1301. XII.)
1301. X. 20. (§: EO II. 9. sz.)	
János („Székely”) (1.)	(1301. XII.–1302. XII.)
1302. IX. 4. (EO II. 18. sz.)	
Kanonok (1297–1312).	

²¹⁸ Az oklevél keltezésének javítását az olvasókanonokoknál (79. jegyz.) indokoltuk.

²¹⁹ Az oklevél dátuma – épp archontológiai megfontolásokból – 1298-ra helyesbítendő. Amennyiben mégis inkább hamisítványról volna szó, Miklós első említése dékánkanonokként: 1298. V. 28. (§: EO I. 568. sz.)

²²⁰ Az 1299. IX. 21-i oklevél méltóságsorát nem vettük figyelembe, mert hibásan nevezi meg az örkanonokot (EO I. 584. sz.), így gyanú alá esik.

Miklós (2–4.) (1302. XII.–1305. XII.)	1303. III. 7. (§: AOkI. 361. sz.) 1305. XI. 25. (§: EO II. 48. sz.)	Pál mg. (1.) (1325. V.–1326. V.) 1325. V. 30. (§: EO II. 520. sz.) 1325. XII. 6. (§: EO II. 546. sz.) Ugocsbai főesperes (1325–1327).
Kanonok, lásd fent.		
Gergely (1–2.) (1305. XII.–1307. XII.)	1306. XI. 18. (§: EO II. 52. sz.) 1307. XI. 1. (§: EO II. 71. sz.)	János mg. („Szőke”) (1326. V.–1327. V.) 1326. XII. 10. (§: EO II. 579. sz.) Ózdi főesperes (1319–1339).
Szolnoki főesperes (?) (1306–1312).		
Illés/Éliás mg. (2.) (1309. V.–1310. V.?)	1309. VII. 19. (MVH I/2. 170) 1309. VII. 24. (MVH I/2. 159)	Salamon mg. (1–2.) (1327. V.–1329. V.) 1327. V. 10. (§: EO II. 593. sz.) 1329. IV. 10. (§: EO II. 644. sz.) Hunyadi (1327), majd tordai főesperes (1329–1364).
Hunyadi főesperes (1307–1318).		
Gergely (3.) (1311. V.–1312. V.)	1311. V. 7. (§: EO II. 184. sz.) 1312. IV. 19. (§: EO II. 197. sz.)	Pál mg. (2.) (1329. V.–1330. V.) 1329. VII. 27. (§: EO II. 657. sz.) 1330. IV. 24. (§: EO II. 674. sz.) Krasznai főesperes (1329–1340).
Szolnoki főesperes (?), lásd fent.		
János („Székely”) (2.) (1312. V.–1313. V.)	1312. VIII. 28. (§: EO II. 201. sz.) 1312. XI. 11. (§: EO II. 202. sz.)	István mg. (Szengyörgyi Lőrinc fia ²²¹) (1330. V.–1331. V.) 1330. VI. 8. (§: EO II. 678. sz.) Piáni plébános (1327–1332), kanonok (1327–1347).
Kanonok, lásd fent.		
Benedek (1.) (1313. V.–1314. V.)	1313. IV. 27. (§: EO II. 207. sz.) 1313. V. 29. (§: EO II. 208. sz.)	Adorján mg. (3.) (1331. V.–1332. V.) 1331. V. 17. (§: EO II. 704–705. sz.) 1332. IV. 10. (§: EO II. 746. sz.) Kézdi főesperes, lásd fent.
Kolozsvári plébános (1313–1326), kanonok (1316–1326).		
Adorján mg. (1.) (1317. V.–1318. V.)	1317. VI. 29. (§: EO II. 276. sz.) 1317. VII. 8. (§: EO II. 278. sz.)	Salamon mg. (3.) (1333. V.–1334. V.) 1334. II. 17. (§: EO II. 796–797. sz.) Tordai főesperes, lásd fent.
Kézdi főesperes (1316–1346).		
Miklós mg. (1–2.) (1318. V.–1320. V.)	1318. V. 21. (§: EO II. 294. sz.) 1320. III. 26. (§: EO II. 361. sz.)	Miklós mg. (Gyalui?) (1–2.) (1334. V.–1336. V.) 1334. VII. 4. (§: EO II. 814. sz.) 1336. IV. 8. (§: EO II. 891. sz.) Hunyadi főesperes (1329–1336).
Tordai főesperes (1318–1320).		
Péter mg. (1320. V.–1321. V.)	1320. VI. 2. (EO II. 370. sz.)	Adorján mg. (4.) (1336. V.–1337. I.) 1336. IX. 23. (§: EO II. 907. sz.) 1336. X. 18. (§: EO II. 912. sz.) Kézdi főesperes, lásd fent.
Szolnoki főesperes (1318–1320).		
Domokos (1–2.) (1321. V.–1323. V.)	1321. V. 1. (§: AOkI. VI. 109. sz.) 1323. II. 1. (§: EO II. 448. sz.)	üresedés 1337. I. 13. (§: EO II. 921. sz.)
Dobokai főesperes (1309–1335).		
Adorján mg. (2.) (1323. V.–1324. V.)	1323. V. 5. (§: EO II. 452. sz.) 1324. III. 14. (§: EO II. 478. sz.)	Pál mg. (3–5.) (1337. V.–1340. V.) 1337. X. 10. (EO II. 956. sz.) 1340. III. 3. (§: EO III. 9. sz.) Krasznai főesperes, lásd fent.
Kézdi főesperes, lásd fent.		
Benedek (2.) (1324. V.–1325. V.)	1324. X. 9. (§: EO II. 506. sz.) 1325. IV. 20. (§: EO II. 516. sz.)	Adorján mg. (5–6.) (1340. V.–1342. V.) 1340. VII. 11. (§: EO III. 24. sz.) 1341. IX. 5. (EO III. 70. sz.) Kézdi főesperes, lásd fent.
Kolozsvári plébános, kanonok, lásd fent.		
		Salamon mg. (4.) (1342. V.–1343. V.) 1343. IV. 3. (§: EO III. 124. sz.) Tordai főesperes, lásd fent.

²²¹ Lásd kanonokságánál.

Bulcsú mg. (Óbudai Péter fia) (1343. V.–1344. V.)	1344. III. 17. (§: EO III. 190. sz.) 1344. III. 18. (§: EO III. 192. sz.)	Miklós mg. (György fia) (2.) (1360. V.–1361. V.)	1360. XII. 30. (§: EO IV. 85. sz.)
Szatmári főesperes (1320–1349).		Szolnoki főesperes, lásd fent.	
Miklós mg. (1–2.) (1344. V.–1346. V.)	1344. VI. 3. (§: EO III. 204. sz.) 1346. V. 5. (§: EO III. 329. sz.)	[László mg. (Borsa nb. Loránd fia)] (2.) (1361. V.–1362. V.)	1361. VII. 17. (§: EO IV. 122. sz.)
Kolozsi főesperes (1339–1357).		Telegdi főesperes, lásd fent.	
László mg. („Nagy”) (1346. V.–1347. V.)	1347. I. 13. (§: EO III. 367. sz.) 1347. III. 21. (§: EO III. 373. sz.)	Péter mg. (2.) (1362. V.–)	1362. V. 26. (§: EO IV. 157. sz.)
Kanonok (1330–1347).		Kézdi főesperes, lásd fent.	
Miklós mg. (3–5.) (1347. V.–1350. V.)	1347. VI. 20. (§: EO III. 398. sz.) 1349. XII. 15. (§: EO III. 550. sz.)	Miklós (Székesfehérvári Simon/Salamon fia) (1362. XI.–1363. V.)	1362. XI. 11. (§: EO IV. 178. sz.)
Kolozsi főesperes, lásd fent.		Ózdi főesperes (1361–1372).	
Péter mg. (1.) (1350. V.–1351. V.)	1351. I. 4. (§: EO III. 582. sz.) 1351. II. 7. (EO III. 590. sz.)	Tamás mg. („Tót”) (1.) (1363. V.–1364. IV.)	1363. XII. 9. (§: EO IV. 232. sz.)
Kézdi főesperes (1349–1362).		Hunyadi főesperes (1363–1371).	
Benedek (1–2.) (1351. V.–1353. V.)	1351. V. 8. (§: EO III. 604. sz.) 1353. IV. 7. (§: EO III. 710. sz.)	üresedés	1364. IV. 30. (§: EO IV. 273. sz.)
Éneklőkanonok (1352–1354).		Miklós mg. (György fia) (3–4.) (1365. V.–1367. V.)	[1365]. VIII. 1. (§: EO IV. 383. sz. ²²²) 1367. I. 13. (§: EO IV. 574. sz.)
Miklós mg. (6.) (1353. V.–1354. V.)	1353. V. 30. (§: EO III. 718. sz.) 1353. XII. 13. (§: EO III. 737. sz.)	Szolnoki főesperes, lásd fent.	
Kolozsi főesperes, lásd fent.		[Szepesi] Péter ²²³ (1.) (1367. V.–1368. V.)	1367. X. 12. (§: EO IV. 637. sz.)
Benedek (3.) (1354. V.–1355. V.)	1354. VIII. 28. (§: EO III. 763. sz.)	Kolozsi főesperes (1363–1386).	
Éneklőkanonok, lásd fent.		László mg. (Borsa nb. Loránd fia) (3.) (1368. V.–1369. V.)	1368. VIII. 25. (§: EO IV. 713. sz.)
Miklós mg. (7–8.) (1355. V.–1357. V.)	1355. XI. 7. (§: EO III. 815. sz.) 1357. III. 3. (§: EO III. 892. sz.)	Dobokai főesperes (1364–1372).	
Kolozsi főesperes, lásd fent.		Miklós mg. (György fia) (5.) (1369. V.–1370. V.)	1369. XI. 4. (EO IV. 775, 777, 782. sz.)
László mg. (1357. V.–1358. V.)	1357. VIII. 27. (§: EO III. 949. sz.) 1358. III. 24. (§: EO III. 999. sz.)	Szolnoki főesperes, lásd fent.	
Hunyadi főesperes (1353/ 1356–1360).		Tamás mg. („Tót”) (2.) (1370. V.–1371. V.)	1370. VI. 3. (§: EO IV. 851. sz.) 1371. III. 20. (§: EO IV. 913. sz.)
Miklós mg. (György fia) (1.) (1358. V.–1359. V.)	1358. VII. 7. (§: EO III. 1027. sz.)	Hunyadi főesperes, lásd fent.	
Szolnoki főesperes (1356–1385).		Péter (Szepesi) (2.) (1371. V.–1372. V.)	1371. X. 4. (§: EO IV. 946. sz.) 1372. V. 2. (§: EO IV. 1002. sz.)
László mg. ([Borsa nb.] Loránd fia) (1.) (1359. V.–1360. V.)	1359. V. 19. (§: EO III. 1073. sz.) 1359. IX. 17. (EO III. 1088. sz.)	Kolozsi főesperes, lásd fent.	
Telegdi főesperes (1353–1360/ 1361).			

²²² Az évszám kiszakadt, csak a méltóságsor és az íráskép segítségével lehet rekonstruálni. Miklós szolnoki főesperes dékáni tisztségviselésének első biztos említései: 1365. VIII. 5 (§: EO IV. 385–386. sz.).

²²³ Származását lásd tordai főesperességénél.

László mg. (Borsa nb. Loránd fia) (4.) (1372. V.–1373. V.)	1372. V. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.) 1372. VI. 1. (§: EO IV. 1011. sz.)
Dobokai főesperes, lásd fent.	
László mg. (András fia) (1–2.) (1373. V.–1375. V.)	1373. V. 1. (§: DRH C, XIV. 360) 1375. III. 14. (§: DRH C, XIV. 542)
Segesdi plébános (1365–1375), kanonok (1368–1375).	
Péter (Lőrinc fia) (1.) (1376. V.–1377. V.)	1377. I. 18. (§: DRH C, XV. 109)
Őrkanonok (1365–1395).	
üresedés	1377. V. 3. (§: DRH C, XV. 173)
László (1377. V.–1378. V.)	1377. VI. 16. (DRH C, XV. 254) 1377. VIII. 22. (§: DRH C, XV. 311)
Kanonok (1377–1386).	
László (1378. V.–1379. V.)	1378. XI. 22. (DRH C, XV. 514) 1379. IV. 17. (§: DRH C, XV. 548)
Igeni plébános (1353/1378–1379), kanonok (1378–1379).	
Péter (Szepesi) (3–5.) (1379. V.–1382. V.)	1379. IX. 24. (§: DRH C, XV. 636) 1382. I. 16. (§: DRH C, XVI. 151)
Kolozi főesperes, lásd fent.	
üresedés	1382. V. 4. (§: Teleki I. 203)
Péter (Szepesi) (6.) (1382. V.–1383. V.)	1382. VII. 9. (§: Ub II. 558, 559) 1382. XII. 5. (§: DRH C, XVI. 265)
Kolozi főesperes, lásd fent.	
Péter (Lőrinc fia) (2–4.) (1383. V.–1386. V.)	1384. I. 13. (§: Ub II. 586) 1386. V. 1. (§: SzNLT, Nemesi iratok nr. 2.)
Őrkanonok, lásd fent.	
Péter (Szepesi) (7.) (1386. V.–1387. V.)	1386. IX. 20. (§: Teleki I. 215)
Kolozi főesperes, lásd fent.	

ISKOLAMESTER

[Bulcsú (Óbudai Péter fia)??] ²²⁴	1331. [V. 1. körül] (TTár 1911. 407, 409) 1331. X. 29. (TTár 1911. 410)
Szatmári főesperes (?) (1320–1349).	

²²⁴ Azonításunk bizonytalan, csupán azon a kombináción alapszik, hogy a káptalan 1331. évi osztókönyvében (TTár 1911. 406–413) Bulcsú főesperes – a korszakból ismert kanonokok közül egyedülként – egyetlen bevételnél sem szerepel, ami nehezen magyarázható, hacsak nem ő a névtelenségbe burkolózó *scolasticus*.

KÁPTALANI JEGYZŐ

Vö. Vekov: Locul de adevire (Anexa 7).	
Miklós mg. („Fekete”, Orbán fia)	1325. XII. 6. (EO II. 546. sz.)
Kanonok (1325–1343).	
Tamás	[1339]. X. 6. (EO II. 1053. sz.)
Mihály mg. (Gergely fia? ²²⁵)	1344. III. 17. (EO III. 189. sz.) 1348. X. 2. (EO III. 482. sz.) ²²⁶
László mg.	1349. X. 29. (EO III. 541. sz.) 1356. VI. 5. (EO III. 837. sz.)
János aljegyző: 1358. II. [11–26.] (DRH C, XI. 241)	

KANONOKOK

Vö. Vekov: Locul de adevire (Anexa 7).
A, Á
A. [1200 körül] (EO I. 122. sz.) ²²⁷
A. [1226 előtt] (Sz 133/1999. 192)
Adorján mg., kezdi főesperes: 1316. IV. 18. (AOKl IV. 263. sz.), 1326. III. 13. (Ub I. 399), 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–412), 1338. V. 8. (EO II. 997. sz.), 1341. IX. 5. (EO III. 70. sz.)
Albert, éneklőkanonok: 1265. s. d. (HO VI. 135)
András, őrkanonok: 1265. s. d. (HO VI. 135)
András (Péter fia) 1357. V. 18. (Bossányi 93. és 304. sz.) ²²⁸ , 1358. VII. 28. (Cameralia I. 405. sz.)
András mg., éneklőkanonok: 1362. V. 26. (§: DRH C, XII. 78), 1363. VII. 15. (EO IV. 200. sz.), 1364. VIII. 29. (uo. 316. sz.), 1370. VIII. 1. (uo. 877. sz.), IX. 16. (DRH C, XIII. 833)
Arnold mg. 1291. V. 31. (EO I. 480. sz.), [1295]. IX. 24. (uo. 539. sz.), [1296]. IV. 3. (uo. 543. sz.), IV. 17. (uo. 546. sz.), főesperes is: [1299. VII. 19. előtt] (uo. 578. sz.) Krakkói plébános (1296).
B
Bálint (Kolozvári Jakab fia) 1371. VIII. 27. (MVH I/1. 518), 1372. IX. 19. (uo. 519; EO IV. 1036. sz.) ²²⁹ , 1381. I. 21. (<i>Tonk</i> : Egyetemjárás

²²⁵ Rokonságára: EO III. 295, 364, 403–404, 429. sz.

²²⁶ Valószínűleg azonos az 1352. VIII. 13-tól adatolható dobokai főesperessel, lásd ott.

²²⁷ Adorján püspökkel (1187–1201) együtt a kolozsmonostori konventben hatalmaskodik.

²²⁸ Kérésére a pápa erdélyi kanonokságot és prebendát adományoz neki.

²²⁹ Mindkét alkalommal pápai adományt kap várományra, de még 1375-ben sem került ténylegesen javadalomba (MVH I/1. 518, 519).

341 [2385. sz.]²³⁰, 1384. I. 25. (Ub II. 587, 588), 1385. VIII. 25. (DF 275199).

Kolozsvári plébános (1384–1385).

Bálint (Alsáni János bán fia) 1373. V. 10. (DF 290094)

Esztergomi olvasókanonok (1353–1373), veszprémi (1353–1373), esztergomi (1355–1374) és váradi (1373–1374) kanonok, királyi alkancellár (1373–1376).

Benedek (Demjén nb. Bökény fia), ózdi főesperes: 1309. VII. 24. (MVH I/2. 158), IX. 19. (uo. 168), X. 6. (uo. 172), X. 30. (uo. 171), XII. 16. (uo. 174), 1317. VI. 27. (EO II. 275. sz.); telegdi főesperes: 1330. V. 30. (EO II. 676. sz.), 1331. X. 29.–XI. 25. (TTár 1911. 410–413)

Benedek 1316. VIII. 19. (EO II. 263. sz.), 1320. II. 28. (uo. 353. sz.), 1326. VII. 8. (uo. 569. sz.)²³¹

Kolozsvári plébános (1313–1326).

Benedek mg. 1348. IV. 30. (EO III. 456. sz.); éneklőkanonok is: 1352. XII. 30. (§: DRH C, X. 174), 1353. I. 20. (DL 28069), 1354. VIII. 28. (§: DRH C, X. 274)

Benedek mg. (Túri) 1354. IX. 18. (EO III. 764. sz.)²³²

Bereck szatmári főesperes: 1388. I. 29. (DL 29441), II. 7. (Ub II. 622)

Bertalan, tordai főesperes: [1274 körül] (EO I. 548. sz., vö. uo. 327–328. sz.)

Bulcsú mg. (Óbudai Péter fia), szatmári főesperes: 1320. IV. 13. (AOkl V. 760. sz.), 1330. V. 8. (EO II. 676. sz.), 1331. I. 10. (Theiner I. 531)²³³, 1332. VIII. 5. (MVH I/1. 105), IX. 24. (EO II. 764. sz.), [XII. 21. előtt] (uo. 766. sz.), 1333. X. 31. (MVH I/1. 118), 1335. I. 1. (AOkl XIX. 2. sz.), 1342. XI. 18. (EO II. 116. sz.), 1344. X. 22. (uo. 227. sz.)

Bottonus ([Lengyelországi] Peregrinus fia, „Szöke”), szatmári főesperes: 1373. V. 4. (MVH I/1. 519)²³⁴

C

Ceba, hunyadi főesperes: 1265. s. d. (HO VI. 135)

Chama mg. (Blinjai Tamás fia)²³⁵ 1321. XII. 8. (Theiner I. 478)²³⁶, küüllői főesperes is: 1331. X. 29.–XI. 25. (TTár 1911. 410–413), 1335. XI. 1. (MVH I/1. 135)²³⁷
Budai prépost (1316–1324), székesfehérvári prépost (1323–1325).

D

Demeter (*Demeg?*) 1371. VIII. 27. (DF 289991)²³⁸, 1372. V. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.)

Aradi kanonok (1371).

²³⁰ Beíratkozik a bolognai egyetemre.

²³¹ 1326. IX. 13-én már néhai (uo.).

²³² Meghalt 1366. XII. 4. előtt (EO IV. 448. sz.).

²³³ A pápa [újabb?] kanonokságot adományoz neki.

²³⁴ Erdélyi várományt kap a pápától, de meghal, mielőtt elfoglalhatná.

²³⁵ Előnevét lásd küüllői főesperességénél.

²³⁶ A pápa kanonokságot adományoz neki.

²³⁷ 1339. X. 6. előtt halt meg (üresedésben a bácsi prépostság; AOkl XXIII. 608. sz.) a pápai udvarban (vö. Bossányi I. 1. 9, 18, 165. sz.), és haláláig megtartotta erdélyi kanonokságát és prebendáját (vö. Bossányi II. 93. sz.).

²³⁸ A pápa kanonokságot adományoz és prebendát rezervál számára.

Domokos mg., dobokai főesperes: 1309. VII. 24. (MVH I/2. 158), 1319. IV. 18. (EO II. 325. sz.), 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–410, 412–413)

Domokos (Balog nb. Szécsi Péter fia) prépost: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–408, 410, 412–413), 1353. I. 20. (DL 28069), 1354. VIII. 28. (§: DRH C, X. 274)²³⁹

E, É

E. [1200 körül] (EO I. 122. sz.)²⁴⁰

Egyed, főesperes: 1213. s. d. (EO I. 62. sz.)

Egyed mg. (Keresztúri Bálint fia²⁴¹) 1346. VI. 23. (Bossányi I. 293. sz.)²⁴²

Váradi kanonok (1332–1346).

Egyed mg. (Pacsai János fia) 1376. VIII. 28. (ASV, RegVat, vol. 290, fol. 319r),²⁴³ 1379. VIII. 23. (DRH C, XV. 666), 1380. IV. 23. (uo. 734)

Éliás *lásd* Illés

F

Fülöp mg. (Kistárkányi Boda fia²⁴⁴) 1366. XII. 1. előtt (MVH I/1. 516–517)²⁴⁵

Váradi prépost és kanonok (1337, 1345–1366, 1369–1374).

G

Gáspár (*de Montefia*) [1310]. IV. 6. (MPV III. 152), IV. 22. (uo. 179), VI. 12. (uo. 135), [1317]. VIII. 1. (Mollat I. 4776. sz.).

Cumaei kanonok (1308–1317), Gentilis bíboros ügyhallgatója és káplánja (1309–1310), királyi káplán (1317), kölni kanonok (1317–).

Gergely mg., szolnoki főesperes: 1308. IV. 29. (AOkl II. 354. sz.), 1309. VII. 24. (MVH I/2. 158)

Gergely (Miklós fia) 1374. V. 8, IX. [6–11.] (DRH C, XIV. 482)²⁴⁶

Gy

György mg. (Vinci) 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–413), 1332. VIII. 5. (MVH I/1. 105), 1334. V. 5. (uo. 124), 1337. VI. 10. (DF 277270), 1339. II. 4. (EO II. 1024. sz.)

György mg. 1356. XI. 8. (EO III. 870. sz.), 1364. XII. 16. (uo. IV. 357. sz.), 1366. V. 3. (uo. 440. sz.), 1370. VI. 19. (uo. 864. sz.)

Krakkói plébános (1356–1370).

²³⁹ Kanonokságáról püspökké való kinevezése (1357. II. 27.) után mond le (vö. Bossányi II. 83. sz.).

²⁴⁰ Adorján püspökkel (1187–1201) együtt a kolozsmonostori konventben hatalmaskodik.

²⁴¹ Bossányi I. 273, 294. sz.

²⁴² A pápa várományt adományoz neki, mert bár korábban (1345. XI. 10.) ugyanitt rezervált számára méltóságot (Bossányi I. 272. sz.), azok némelyike csak kanonoki javadalommal bírható. 1347. I. 17. előtt elhunyt (uo. 340. sz.).

²⁴³ A pápa az elhunyt de la Jugié Vilmos bíboros erdélyi kanonokságát adományozza neki.

²⁴⁴ AOkl VII. 656, XXVII. 230. sz.; MVH I/1. 41; AOkl V. 397–398, VII. 516, stb.

²⁴⁵ Kanonokságát, melyről lemondott, másnak adják.

²⁴⁶ A pápa javadalmat rezervál, majd a Lippai István halálával megürült kanonokságot és prebendát adományozza neki, de nem tudja elfoglalni, mert a káptalan tagjai szerint Lippai nem is volt kanonok (MVH I/1. 519).

H

Hench mg.(?) 1291. VIII. 4. (EO I. 485. sz.²⁴⁷)
Szászvárosi plébános (1291).

Henrik mg., kolozsi főesperes: 1199. XII. 15. (EO I. 28. sz.)

Hugo, főesperes: 1213. s. d. (EO I. 62. sz.)

I

Illés/Éliás mg. [1296]. IV. 3. (EO I. 543. sz.²⁴⁸), 1299. X. 19. (uo. 589/13. sz.), hunyadi főesperes is: 1307. XI. 1. (Ub I. 236), 1308. IV. 29. (AOKI II. 354. sz.)

Imre, mg. art. (Cudar Domokos fia) 1369. II. 22. (MVH I/1. 515)²⁴⁹
Csanádi prépost (1367–1371).

István mg. 1296. VI. 18. (EO I. 550. sz.)²⁵⁰

István mg. (Szentgyörgyi Lőrinc fia) 1327. IX. 13. (EO II. 609–610. sz.)²⁵¹, 1328. V. 4. (uo. 617. sz.), 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407, 409–411, 413), 1332. III. 9. (EO II. 736–737. sz.)²⁵², 1342. XI. 18. (uo. III. 116. sz.), 1346. V. 5. (DF 277306. p. 4, nr. 3.), 1347. IV. 23. (EO III. 384. sz.)
Piáni plébános (1327–1332).

István (Lippai János fia) 1369. II. 22. (MVH I/1. 515)²⁵³, 1374. V. 8. (DRH C, XIV. 482)²⁵⁴
Aradi őrkanonok (1368–1369).

István bacc. art. (Miklós fia), krasznai főesperes: 1377. VI. 5. (DRH C, XV. 245–246)²⁵⁵, [dobokai főesperes]: 1378. XI. 22. (Bossányi II. 440. sz.)²⁵⁶

J

J. [1200 körül] (EO I. 122. sz.)²⁵⁷

Jakab, sásvári főesperes: 1292. s. d. (DL 50546)

Jakab (Szentkirályi Lőrinc fia) 1332. II. 25. (Theiner I. 549)²⁵⁸

Jakab (Székesfehérvári András fia, „Veres”) 1359. V. 18. (Bossányi II. 210. sz.)²⁵⁹; hunyadi főesperes: 1372. V. 23. (EO IV.

1012–1013. sz.); tordai főesperes: 1377. I. 30. (DRH C, XV. 116); =? csak kanonok: [1393. V.] (MVH I/3. 234)²⁶⁰, 1395. III. 2. (uo. I/3. 289–291)

A székesfehérvári Szt. Miklós egyház prépostja (1384/1395–1401), székesfehérvári kanonok (1384/1396–1398), székesfehérvári Szt. Háromság-oltár igazgatója (1395–1396).

Jakab (János fia) 1366. XII. 1. (MVH I/1. 517)²⁶¹

Jakab 1374. X. 18. (MVH I/1. 520)²⁶²

János mg. („Nemes”), kolozsi főesperes: 1308. IV. 29. (AOKI II. 354. sz.), 1309. VII. 24. (MVH I/2. 158), IX. 19. (uo. 168), 1311. IX. 12. (uo. 449); fehérvári főesperes: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–413), 1333. X. 31. (MVH I/1. 118)

János (Alvinci) 1309. VI. 21. (MVH I/2. 223, 236), VII. 24. (uo. 158)
Alsóapoldi plébános.

János („Székely”) 1309. VII. 24. (MVH I/2. 157)

János mg. (Budavári György fia) 1309. VIII. 5. (EO II. 134–135. sz.)²⁶³, VIII. 27. (uo. 139. sz.)²⁶⁴
Budai éneklókanonok (1297–1309).

János mg. (Bogátradvány nb.), küüllői főesperes: 1309. VII. 24. (MVH I/2. 176, vö. uo. 157–159), VIII. 30., X. 30. (uo. 161, 171)

János (Móric fia) 1320. I. 13. (MVH I/1. 34)²⁶⁵

János (Friit) 1320. VII. 4. (AOKI V. 839–840. sz.)²⁶⁶

János mg. („Szóke”), ózdi főesperes: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–410, 412–413), 1332. XI. 1., 1333. X. 31., 1334. V. 5., 1335. XI. 1. (MVH I/1. 113, 118, 123, 135), 1338. VI. 3. (EO II. 1000. sz.)

János (Valkói Pál fia) 1343. XII. 5. (AOKI XXVII. 811. sz.)²⁶⁷, 1344. III. 7. (Bossányi I. 137. sz.)²⁶⁸, 1345. X. 9. (uo. I. 228. sz.)

Ostiai püspöki káplán (1342–1343), aszúági főesperes (1339–1346), pécsi (1342/1344–1345), majd esztergomi (1345–) kanonok.

János (Wilkau Bertold fia) 1345. IX. 11. (Bossányi I. 184. sz.)²⁶⁹

János (Esztergomi „Veres”), prépost: 1357. IV. 27. (Bossányi II. 83. és 301. sz.; DF 289571)²⁷⁰, 1360. X. 6. (EO IV. 57. sz.), 1361. XI. 16. (uo. 137. sz.), 1364. XII. 16. (uo. 357. sz.), 1370. VI. 27. (uo. 864. sz.)²⁷¹

János mg. (Tótsolymosi „Apród” Miklós fia), küüllői főesperes: 1360. X. 6. (EO IV. 57. sz.), 1361. XI. 16. (uo. 137. sz.), 1366. XI. 8. (DRH C, XIII. 361), 1367. III. 23. (uo. XIII. 335), 1368. VI. [4–10]. (EO IV. 690. sz.), 1370. VI. 27. (uo. 864. sz.), 1378. III. 16. (DRH C, XV. 378), 1385. V. 8. (uo. XVI. 617), 1392. I. 13. (DL 31060)

²⁶⁰ Felmerül a lemondása. Keltetését lásd MREV II. 292.

²⁶¹ A pápa Kistárkányi Fülöp erdélyi kanonokságát adja neki.

²⁶² A pápa megerősíti a püspök által neki adott kanonokság és prebenda birtokában.

²⁶³ Gentilis bíboros, pápai legátus tisztséget rezerváltat számára.

²⁶⁴ Gentilis bíboros általi beiktatása napja.

²⁶⁵ *Annatát* fizet a pápai subcollectornak, vagyis nemrég került javadalomba.

²⁶⁶ A pápa várományt adományoz számára. Valószínűleg nem realizálódott.

²⁶⁷ Jean de Cominges portói (ostiai) püspök kérésére a pápa neki rezerválja Szécsényi Mihály váci püspökké szentelésével megüresedett kanonokságot és prebendát.

²⁶⁸ Még mindig csak várományos.

²⁶⁹ Nagybátyja: Neszmélyi Miklós kápolnaispán kérésére a pápa várományt adományoz neki. Nem realizálódik.

²⁷⁰ A király kérésére a pápa erdélyi préposttá és kanonokká nevezi ki.

²⁷¹ Kanonokságát (is) 1371. X. 4. és 1372. III. 16. közt bekövetkezett haláláig bírta (vö. EO IV. 977. sz.).

²⁴⁷ Az oklevél nem nevezi kanonoknak, de mivel a káptalan nevében járt el, valószínűsíthető, hogy az volt.

²⁴⁸ Az oklevél nem nevezi kanonoknak, de mivel a káptalan nevében járt el és dékánkanonokként nem viselt más tisztséget (1300. VII. 1, EO I. 596. sz.), valószínűsíthető, hogy az volt.

²⁴⁹ Erdélyi kanonokságát elcseréli Lippai István csanádi kanonokságára.

²⁵⁰ Az oklevél nem nevezi kanonoknak, de mivel a káptalan ügyvédjeként járt el és társai is azonosíthatóan annak tagjai, valószínűsíthető, hogy az volt. Utóbb gyulafehérvári főesperes.

²⁵¹ A pápa erdélyi kanonoki javadalmat rezervál számára.

²⁵² A pápa újabb erdélyi javadalmat (méltóságot?) adományoz neki.

²⁵³ Csanádi kanonokságát elcseréli Cudar Imre erdélyi kanonokságára.

²⁵⁴ A pápa még életében rezerválja javadalmát, melyet Párizsban bekövetkezett halála után már 1374. IX. 6–11. között eladományoz (uo.).

²⁵⁵ A pápa kanonokságot adományoz neki.

²⁵⁶ A pápa a Tót Tamás leváltásával megüresedendő dobokai főesperességet, illetve kanonokságot és prebendát adja neki, de végül nem foglalja el.

²⁵⁷ Adorján püspökkel (1187–1201) együtt a kolozsmonostori konventben hatalmaskodik.

²⁵⁸ A pápa erdélyi kanonokságot adományoz neki, de aligha foglalja el.

²⁵⁹ Himfi Benedek pilisi ispán erdélyi kanonokságot kérelmez számára a pápától.

János mg. (Dályai), telegdi főesperes: 1363. s. d. (EO IV. 242. sz.), 1370. VI. 27. (uo. 864. sz.), 1372. V. 23. (uo. 1012–1013. sz.)²⁷²

János (Újvárosi [?] Miklós fia) 1373. VII. 10. (MVH I/1. 519)²⁷³, 1378. XI. 22. (Bossányi II. 437–438. sz.)²⁷⁴, 1389. XI. 16. (MVH I/3. 33), 1391. VII. 15. (§: Ub III. 36) =? XII. 1. (uo. I/3. 175)²⁷⁵

Királynéi káplán, dévai plébános (1378–1391), váradi kanonok (1389–).

János (*de Lusseneto*), éneklőkanonok: 1374. IX. 18. (ASV, RegVat, vol. 273, fol. 320v)²⁷⁶, 1375. IX. 2. (DF 291064), 1377. V. 3. (§: DRH C, XV. 173)²⁷⁷

János (István fia) 1378. XI. 22. (Bossányi II. 441. sz.)²⁷⁸

János dr. decr. (Szepesti [Stefkfalvi] Jakab fia), dobokai főesperes: 1390. VI. 8. (MVH I/3. 65–66)²⁷⁹

K

Kelemen mg. 1295. s. d. (EO I. 540. sz.), 1296. VI. 18. (uo. 550. sz.), 1299. X. 19. (uo. 589/8. sz.)

Kilián dr. decr., telegdi főesperes: 1301. X. 6. (EO II. 7. sz.)²⁸⁰

L

László (András fia) 1320. VII. 3. (Theiner I. 470)²⁸¹

László mg. (Tiba fia) 1326. II. 17. (Theiner I. 504)²⁸², XI. 23. (EO II. 577–578. sz.)²⁸³, ugcocsi főesperes is: 1331. I. 4. (EO II. 689–690. sz.), [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–410, 412–413), 1346. VIII. 28. (EO III. 342. sz.)

László mg. („Nagy”) 1330. IV. 11. (EO II. 672. sz.), 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407, 409–413), 1332. VIII. 5. (MVH I/1. 105), XI. 1. (uo. 113), 1333. X. 31. (uo. 118), 1334. V. 5. (uo. 124), 1335. XI. 1. (uo. 135), 1339. XI. 14. (EO III. 1. sz.), XII. 21. (uo. II. 1059. sz.), 1347. VI. 17. (uo. III. 398. sz.)

László mg., szolnoki főesperes: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–410, 412), 1333. X. 31. (MVH I/1. 118), 1334. V. 5. (uo. 124)

László (Olaszi „Cine” (?))²⁸⁴ Péter fia) 1343. V. 7. (Bossányi I. 41. sz.)²⁸⁵

Csanádi püspöki káplán, váradi kanonok (1332–1351) és békési főesperes (1340–1343).

²⁷² Halálával megüresedett kanonokságát és főesperesi javadalmát 1378. XI. 22-én kéri fel (Bossányi II. 437. sz.).

²⁷³ A pápa várományt adományoz számára, de az még 1375-ig sem realizálódik.

²⁷⁴ A pápa a Dályai János halálával megüresedett kanonokságot és prebendát, illetve telegdi főesperességet adományozza számára.

²⁷⁵ Paráznságért és vérontásért megfosztják erdélyi kanonokságától és prebendájától.

²⁷⁶ A pápa a Máté fia: Tamás halálával megüresedett éneklőkanonoki és kanonoki javadalmat (prebendával) adja neki, amit el is foglal (vö. MVH I/1. 519).

²⁷⁷ Halálával megüresedett kanonokságát a pápa 1378. II. 10-én adományozza el (ASV, RegAven, vol. 204, fol. 238r).

²⁷⁸ A pápa várományt adományoz neki.

²⁷⁹ Lemondását ígéri, ha sikerül megszereznie a szepesti, fehérvári vagy titeli prépostságot.

²⁸⁰ Végrendelkezik.

²⁸¹ A pápa várományt adományoz neki. Feltehetően nem realizálódott.

²⁸² A pápa várományt adományoz neki.

²⁸³ Királyi és királynéi kérésre a pápa erdélyi *dignitast* rezervál számára.

²⁸⁴ Kállay I. 1061. sz.

²⁸⁵ Harkácsi István csanádi püspök kérésére a pápa erdélyi kanonokságot ad, illetve prebendát és méltóságot rezervál számára. Valószínűleg nem foglalta el.

László (Németi Geburlin fia) 1344. II. 15. (Bossányi I. 114. sz.)²⁸⁶

László (Kaboli Bako fia) 1344. X. 9. (Bossányi I. 162. sz.)²⁸⁷

Zágrábi kanonok (1344), bácsi kanonok és éneklőkanonok (1344–1361).

László mg. (Vilémovi Ulrich fia) 1345. IX. 28. (Bossányi I. 216. sz.)²⁸⁸, 1347. I. 25. (uo. I. 351. sz.)²⁸⁹

István herceg nevelője, keresztényszigeti plébános (1343–1353), győri (1343–1352/1353), váradi (1343–1353), esztergomi (1345–1352/1353), bácsi (1347–) és pécsi (1347–) kanonok, zágrábi olvasókanonok (1347–), bácsi prépost (1347–).

László mg. (Borsa nb. Loránd vajda fia), telegdi főesperes: 1352. IV. 24. (EO III. 648. sz.)²⁹⁰, 1353. I. 20. (DL 28069), 1357. IV. [10–15]. (EO III. 897. sz.), VIII. 1. (uo. 941. sz.), VIII. 17. (uo. 946–947. sz.), 1358. VIII. 7. (uo. 1036. sz.), VIII. 8. (uo. 1037. sz.), 1359. IX. 17. (DRH C, XI. 413), 1360. X. 6. (EO IV. 57. sz.); dobokai főesperes: 1364. XI. 25. (uo. 349. sz.), XII. 6. (uo. 357. sz.), 1367. IX. 14. (DRH C, XIII. 426, 427), 1368. VI. [4–10]. (EO IV. 690. sz.), 1370. V. 10. (uo. 846. sz.), VI. 3. (uo. 851–852. sz.), VI. 27. (uo. 864. sz.), 1371. V. 27. (uo. 929. sz.), 1372. V. 23. (uo. 1012–1013. sz.)

László mg. hunyadi főesperes: 1353. I. 20. (DL 28069), 1355. VI. 19. (EO III. 798. sz.)²⁹¹, 1356. XI. 8. (DRH C, XI. 63), 1360. X. 6. (EO IV. 57. sz.)

László mg. 1366. V. 3. (EO IV. 440. sz.)

László mg. (András fia) 1368. II. 6/24. (MVH I/1. 517; Theiner II. 88)²⁹², 1372. V. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.), [1374]. XII. 7. (DRH C, XIV. 508²⁹³), 1375. III. 14. (§: uo. XIV. 542)

Segesdi plébános (1365–1375).

László dr. decr. (Kátai Miklós fia/ „Katho”), prépost: 1372. III. 29. (EO IV. 977. sz.)²⁹⁴, 1373. III. 26. (DRH C, XIV. 352–353)²⁹⁵, 1380. V. 16. (uo. XV. 752–753), 1385. V. 8. (uo. XVI. 617), 1386. IX. 20. (§: Teleki I. 214–215)

László succentor: 1372. VI. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.)

László mg. (Ajakai Péter fia, „Veres”), ugcocsi főesperes: 1372. V. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.), VIII. 30. (uo. 1030. sz.); ózdi főesperes: 1377. VII. 1. (DRH C, XV. 276), 1384. V. 22. (uo. XVI. 527), 1385. V. 8. (uo. XVI. 617)

László bacc. art. (Domokos fia, „Rétor”) 1377. V. 5. (DRH C, XV. 183)²⁹⁶

²⁸⁶ A pápa Gönyői Tamás lipthói ispán kérésére várományt adományoz neki – a későbbiekben aligha foglalja el.

²⁸⁷ Erdélyi várományos, mikor nagybátyja: Kaboli László kalocsai érsek kérésére a pápa erdélyi méltóságot rezervál számára – később egyiknek sem jut tényleges birtokába.

²⁸⁸ A királyné kérésére a pápa erdélyi várományt ad és méltóságot rezervál neki.

²⁸⁹ Még mindig csak várományos.

²⁹⁰ Bizonytalan, hogy az itt említett László főesperes vele azonos-e.

²⁹¹ Miklós néven, valószínűleg az írrok hibájából.

²⁹² A pápa Keresztényfalvi Miklós erdélyi kanonokságát adományozza neki.

²⁹³ Hibásan kiegészítve, hiszen ekkor Loránd vajda fia: László dobokai főesperes már nem élt, 1373 májusa és 1375 májusa között pedig a dékani tisztséget László segesdi plébános tölti be.

²⁹⁴ A pápa a prépostsággal együtt néhai Esztergomi „Veres” János kanonokságát és prebendáját is neki adja.

²⁹⁵ A pápa újabb kanonokságot és prebendát ad neki, melyek Tiszai Pál knini püspökké szentelésével üresedtek meg.

²⁹⁶ A pápa kanonokságot adományoz neki – nem valószínű, hogy ténylegesen el is foglalta.

- László mg. 1377. VI. 16. (DRH C, XV. 254), VIII. 22. (uo. 311), 1378. XI. 23. (uo. 664), 1379. XII. 7. (uo. 685), 1380. IV. 26. (uo. 747), 1386. IX. 20. (Teleki I. 214)
- László 1378. XI. 22. (§: DRH C, XV. 514), 1379. IV. 17. (§: uo. XV. 548) Igeni plébános (1353–1379).
- László mg. (Szentkirályi Lőrinc fia), éneklőkánonok: 1382. I. 16. (§: DRH C, XVI. 151), 1386. IX. 20. (Teleki I. 214), 1394. II. 14. (MVH I/3. 247)²⁹⁷, V. 1. (Ub III. 78), X. 11. (§: DF 254979); szolnoki főesperes: 1396. III. 10. (DF 277432), III. 14. (DF 277306, p. 4, nr. 1), 1400. II. 1. (MVH I/4. 165)²⁹⁸; küüllői főesperes: 1408. III. 1. (DL 9399; DF 277449; Teleki I. 335), 1416. IV. 4. (uo. I. 415)
- Leó dr. decr. (Nagycsúri Adalbert fia), fehérvári főesperes: 1383. V. 20. (Ub II. 577), 1398. VIII. 21. (MVH I/4. 80)²⁹⁹
- Loránd mg. (Ákos nb. Illyei András co. fia), őrkánonok: 1349. XII. 15. (§: DF 252690), 1356. XI. 8. (DRH C, XI. 63), 1357. III. 3. (uo. XI. 92), 1363. XII. 9. (§: uo. XII. 197)
- Lőrinc mg., ózdi főesperes: [1299. VII. 19. előtt] (EO I. 578. sz.), 1303. III. 7. (EO II. 22. sz.)
- Lukács (Szekeresi László fia) 1345. VIII. 28. (Bossányi I. 181. sz.)³⁰⁰, 1347. V. 25. (uo. I. 354. sz.)³⁰¹
- Lukács (Elek fia) 1348. VI. 19. (Bossányi I. 375. sz.)³⁰²
Zágrábi kánonok és olvasókánonok (1342–1348).
- M**
- Márton mg. 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–408, 411–413)
- Mátyás [1313]. VIII. 1. (Ub I. 302)³⁰³
Fenyőfalvi plébános és királyi káplán.
- Mihály mg. (Bó nb. István fia), prépost: 1296. IV. 17. (EO I. 546. sz.)
- Mihály mg. (Ákos nb. Torockói Ehellős fia), kolozsi főesperes: 1325. XII. 6. (EO II. 546. sz.), 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–413), 1333. X. 6. (MVH I/1. 118)
- Mihály mg. 1329. II. 2. (DL 32194)
- Mihály (Sagani János fia) 1346. XII. 2. (Bossányi I. 325. sz.)³⁰⁴
- Mihály mg. (Csesztvei), éneklőkánonok: 1349. XII. 15. (§: DF 252690), 1352. I. 13. (§: DRH C, X. 104)
- Mihály mg. („Nyírott”), dobokai főesperes: 1354. V. 18. (EO III. 756. sz.)
- Mihály mg. („Olasz”) éneklőkánonok: 1357. V. 18. előtt (Bossányi II. 88. és 306. sz.)³⁰⁵
- Mihály mg. (Csongvai András fia) 1359. V. 18. (Bossányi II. 190. és 212. sz.)
- Mihály mg. (Mindszenti Miklós fia) 1363. X. 6. (EO IV. 214. sz.), 1364. VI. 29. (uo. 300. sz.), 1367. IX. 15. (uo. 633. sz.), IX. 27. (uo. 639. sz.), 1368. X. 13. (uo. 721. sz.), 1370. I. 13. (uo. 801. sz.), VI. 27. (uo. 864. sz.), IX. 10. (uo. 889. sz.), IX. 16. (uo. 890. sz.), 1374. VI. 16. (DRH C, XIV. 467, 468), 1379. VIII. 22. (uo. XV. 666), 1380. IV. 26. (uo. XV. 747), 13[8]2. IV. 15. (uo. XVI. 179)
- Mihály mg. (Váradjai Péter alvajda fia) 1370. VI. 27. (EO IV. 864. sz.); hunyadi főesperes: 1390. X. 7. (DL 31111), 1396. III. 10. (DF 2777432), 1399. VI. 17. (DF 277440), 1401. X. 1. (MVH I/4. 377), X. 3. (uo. 378), XI. 11. (ZsO II/1. 1301. sz.), XII. 7. (uo. II/1. 1328. sz.), 1402. VIII. 22. (MVH I/4. 450)³⁰⁶, XI. 30. (ZsO II/1. 2084. sz.), 1404. VII. 4. (uo. II/1. 3293. sz.), VII. 22. (DF 277444), 1407. X. 17. (Ub III. 440), 1408. III. 22. (ZsO II/2. 6022. sz.), 1411. XI. 8. (DL 71920); éneklőkánonok: 1416. IV. 3. (§: DL 30385), 1417. II. 26. (Ub IV. 24), VII. 8. (ZsO VI. 654. sz.), 1418. III. 20. (Ub IV. 63), 1419. II. 12. (§: DL 37593)³⁰⁷
Besztercei plébános (1399/1400–1401).
- Mihály (Szentdemeteri Pál fia) 1374. I. 14. (DRH C, XIV. 440)³⁰⁸ =? 1394. VIII. 14. (MVH I/3. 265)³⁰⁹
Császári közjegyző (1394).
- Miklós mg. [1291–1292]. s. d. (EO I. 500. sz.), =? 1309. VII. 24. (MVH I/2. 158)
- Miklós mg., szolnoki főesperes: 1300. I. 6. (EO I. 592. sz.)
- Miklós mg. (Szentpéteri Péter fia), telegdi főesperes: 1303. III. 7. (EO II. 22. sz.), 1309. VII. 24. (MVH I/2. 158), VIII. 25–28. (uo. 156), VIII. 28. (uo. 160), VIII. 30. (uo. 160), IX. 2. (uo. 162), IX. 15. (uo. 165), IX. 16. (uo. 166), IX. 17. (uo. 166), IX. 19. (uo. 168)
- Miklós mg. (Káta nb. Lázári Gábor fia), szatmári főesperes: 1303. V. 20. (EO II. 27. sz.)
- Miklós mg., kézdi főesperes: 1308. IV. 29. (AOkl II. 354. sz.), 1309. VII. 24. (MVH I/2. 158)
- Miklós (Krakkói) 1309. VII. 24. (MVH I/2. 158)³¹⁰
Krakkói plébános (1309u–1320e).
- Miklós (Vásári)³¹¹ Miklós alvajda fia) 1320. VII. 2. (Theiner I. 469–470)³¹²
- Miklós mg. (Orbán fia, „Fekete”)³¹³ 1325. XII. 6. (EO II. 546. sz.), 1343. VII. 17. (Bossányi I. 47. sz.), XI. 13. (Theiner I. 662), XII. 26. (Bossányi I. 64. sz.)
- ²⁹⁷ A pápa méltóságáról, illetve kánonokról és prebendáról gondoskodik számára, de az éneklőkánonokról le kell mondania.
- ²⁹⁸ A pápa egri vagy váradi kánonoki javadalmat, illetve erdélyi méltóságot rezervál számára.
- ²⁹⁹ 1402. XI. 5-én már néhai (Ub III. 284).
- ³⁰⁰ Néhai Bátorai András váradi püspök kérésére a pápa várományt ad neki.
- ³⁰¹ Bertrand de Déaulx váradi prépost kérésére a pápa Tiba fia: László lemondásával megüresedett kánonokságot és prebendát adja neki.
- ³⁰² Harkácsi István kalocsai érsek kérésére a pápa erdélyi méltóságot rezervál számára.
- ³⁰³ I. Károly király kánonokságot és prebendát kérelmez számára Benedek erdélyi püspöktől és káptalantól. Az oklevél pontosabb keltezése a király és a püspök itineráriumán alapszik.
- ³⁰⁴ Nagybátyja: Neszmélyi Miklós pécsi püspök kérésére a pápa erdélyi kánonoki javadalmat ad neki.
- ³⁰⁵ Az Avignonban bekövetkezett halála folytán megüresedett kánonoki javadalmát kéri fel a pápától.
- ³⁰⁶ Lemond kánonokságáról és prebendájáról (mégis ekként szerepel továbbra is...).
- ³⁰⁷ Meghalt 1419. IV. 11. előtt (ZsO VII. 298. sz.).
- ³⁰⁸ A pápa kánonokságot adományoz neki, de 1375-ig még nem realizálódott.
- ³⁰⁹ Okmányhamisítással vádolják, a pápa kilátásba helyezi megfosztását kánonokságától és prebendájától.
- ³¹⁰ Meghalt 1320. VII. 2. előtt (Theiner I. 469).
- ³¹¹ Theiner I. 594–595, 630.
- ³¹² A pápa Krakkói Miklós kánonokságát és prebendáját adományozza neki.
- ³¹³ A két személy azonosítására: AOkl XVII. 61–62, 199. sz.; Bossányi I. 70. sz.

- Káptalani jegyző (1325), a székesfehérvári Szt. Miklós-egyház rectora (1333–1343), székesfehérvári kanonok (1343).
- Miklós mg. (Gyalui), hunyadi főesperes: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–413), 1332. XI. 1. (MVH I/1. 113), 1334. V. 5. (uo. 124) =? kolozsi főesperes: 1339. II. 24. (DL 30374), XI. 13. (EO II. 1056. sz.), 1344. X. 20. (uo. III. 227. sz.), 1348. VI. 20. (Ub II. 56), 1356. XI. 8. (DRH C, XI. 63)
- Miklós (Sagani/Neszmélyi Henrik fia) 1346. XII. 2. előtt (Bossányi I. 325. sz.)³¹⁴
Győri (1343–1346) és pécsi (1345–1346) kanonok, királyi kápolnaispán (1344–1345).
- Miklós (Bálint fia), ugcsoai főesperes: 1347. VI. 24. (Theiner I. 751)³¹⁵
- Miklós (Esztergomi Konrád fia) 1347. XI. 9. (Theiner I. 751)
- Miklós mg. (György fia), szolnoki főesperes: 1356. XI. 8. (DRH C, XI. 63), 1357. IV. [10–15]. (EO III. 897. sz.), 1358. III. 24. (Bossányi II. 135. és 324. sz.), 1359. V. 28. (EO III. 1074. sz.), 1360. X. 6. (uo. IV. 57. sz.), 1363. s. d. (uo. IV. 242. sz.), 1364. XI. 25. (uo. IV. 349. sz.), 1365. IV. 27. (uo. IV. 371. sz.), 1366. III. 18. (uo. IV. 416. sz.), XI. 8. (DRH C, XIII. 361), 1367. XI. 4. (EO IV. 643. sz.), 1368. VI. [4–13]. (uo. IV. 690. sz.), 1370. VI. 27. (uo. IV. 864. sz.), VIII. 8. (uo. IV. 877. sz.), 1372. V. 23. (uo. IV. 1012–1013. sz.), 1373. XII. 6. (DRH C, XIV. 434), 1375. III. 7. (uo. XIV. 534), IV. 11. (uo. XIV. 543), 1385. V. 4. (DL 29725)
- Miklós mg. (Székesfehérvári Simon/Salamon fia) 1357. V. 18. (Bossányi II. 88. és 306. sz.)³¹⁶; éneklőkanonok: 1358. III. 24. (Bossányi II. 134. és 323. sz.),³¹⁷ VII. 28. (Cameralia I. 405. sz.), 1359. VI. 8. (uo. I. 409. sz.); ózdi főesperes: [1360. XI. 14.] (uo. I. 416. sz.), 1361. I. 30. (Bossányi II. 287. sz.), 1364. XI. 25. (EO IV. 349. sz.), 1366. III. 18. (uo. 416. sz.), XI. 8. (DRH C, XIII. 361), 1367. III. 23. (uo. XIII. 335), VII. 4. (uo. XIII. 407), 1370. VI. 27. (EO IV. 864. sz.), XI. 30. (uo. 896. sz.)
Székesfehérvári kanonok (1344–1361).
- Miklós (Keresztényfalvi Rudolf fia) 1357. XII. 19. (EO III. 968. sz.)³¹⁸
1362. V. 22. (uo. IV. 156. sz.)³¹⁹
Brassói plébános és barcasági dékán (1351–1366), királyi káplán (1361–1362).
- Miklós mg. (Mindszenti Miklós fia) 1359. V. 19. (EO III. 1073. sz.), 1370. VI. 27. (uo. IV. 864. sz.)
- Miklós mg. (Pál fia) 1370. XII. 29. (EO IV. 904. sz.); =? krasznai főesperes: 1375. IV. 11. (DRH C, XIV. 543)
- Miklós (Búzai Péter fia) 1372. V. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.), 1373. V. 17. (DF 290139)

P

- Pál 1288. X. 27. (Ub I. 159)
Apoldi plébános.

³¹⁴ Pécsi püspökké szentelésével megüresedett kanonokságát és prebendáját unokaöccsének, Mihálynak kérelmezi.

³¹⁵ A pápa kanonokságot és prebendát ad neki a V. 25-én elnyert főesperesség mellé (lásd ott is).

³¹⁶ Szécsi Domokos püspök kérésére a pápa néhai „Olasz” Mihály kanonokságát adományozza neki, de csak később foglalja el ténylegesen.

³¹⁷ Ugyancsak a püspök kérésére ekkor kapja meg a pápától az erdélyi éneklőkanonokságot – a bulla szerint még nem foglalta el kanonoki javadalmát.

³¹⁸ A pápa a veszprémi püspököt bizza meg, hogy gondoskodjon számára erdélyi kanonokságról.

³¹⁹ Knini püspökké szentelésével megüresedett kanonokságát 1368. II. 6-án vagy 24-én adományozzák el (MVH I/1. 517; Theiner II. 88).

- Pál mg. 1324. I. 26. (EO II. 476. sz.), krasznai főesperes is: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–413), 1332. XI. 1. (MVH I/1. 113), 1335. XI. 1. (uo. 135), 1337. X. 10. (Ub III. 584)

- Pál mg. 1355. VI. 17. (EO III. 802. sz.), VI. 19. (uo. 798. sz.), XII. 21. (uo. 826. sz.), 1357. II. 9. (uo. 888. sz.)

Kolozsvári plébános (1355–1357).

- Pál mg. (Tiszai Pál fia³²⁰) [1356. IV. 6.–1359. X. 10.] (EO III. 831. sz.), 1358. III. 24. (uo. 1000. sz.), 1373. III. 26. (DRH C, XIV. 352)³²¹

Szebeni prépost (1350e–1373), királyi és pápai káplán, egri kanonok (1374e).

- Pál (Lackfi Miklós fia) 1359. V. 18. (Bossányi II. 226. sz.)³²²

- Pál mg.³²³ 1362. XII. 30. (EO IV. 183. sz.), 1363. XII. 15. (uo. 235. sz.)

- Péter mg. (Loránd fia³²⁴, „Párizsi”) 1308. XII. 20. (MVH I/2. 155), 1309. VIII. 25–28. (uo. 156), VIII. 28. (uo. 160), VIII. 30. (uo. 160), IX. 2. (uo. 162)

Egri prépost (1304–1314).

- Péter („Veres”) 1319. IX. 6. (MVH I/1. 34)³²⁵

- Péter mg., szolnoki főesperes: [1320. I. 13. előtt] (MVH I/2. 467)

- Péter mg. („Tatár”) 1320. I. 13. (MVH I/1. 34)³²⁶, 1329. III. 19–26. (EO II. 644. sz.)

- Péter (Széki [?] János fia) 1332. III. 9. (EO II. 738. sz.), V. 5. (Theiner I. 548)³²⁷

- Péter (György fia) 1343. V. 7. (Bossányi I. 16. sz.)³²⁸, [dobokai főesperes]: 1346. VI. 20. (Theiner I. 714)³²⁹

Királyi káplán, zágrábi és székesfehérvári kanonok (1332–1343).

- Péter (Szatmári János fia) 1343. VI. 4. (Bossányi I. 42. sz.)³³⁰, XII. 26. (uo. I. 70. sz.)³³¹

Székesfehérvári kanonok (1343/1344–1360).

- Péter (Frízöldi), dobokai főesperes: 1345. VI. 20. előtt (Theiner I. 714)³³²

- Péter mg. kezdi főesperes: 1349. IX. 14. (EO III. 527. sz.), 1353. I. 20. (DL 28069), 1362. V. 26. (S: DRH C, XII. 78)

- Péter (Brünni Bertold fia) 1352. VII. 2. (Bossányi I. 513. sz.)³³³

Királyi káplán, szenci plébános, esztergomi (1352) és zágrábi (1352–1355) kanonok.

³²⁰ EO IV. 11, 120, 602, 1038. sz.; DL 91704, 93921, 95916.

³²¹ Másnak rezerválják kanonokságát, mely knini püspöki kinevezésekor fog megürülni (vö. 1373. V. 16 – DRH C, XIV. 369).

³²² Nagybátyja: Lackfi András erdélyi vajda erdélyi kanonokságot kérelmez részére a pápától. Nem realizálódott.

³²³ Esetleg azonos lehet Pál szebeni préposttal.

³²⁴ MVH I/2. 176.

³²⁵ *Annatát* fizet a pápai subcollectornak, tehát nemrég került javadalomba.

³²⁶ *Annatát* fizet a pápai subcollectornak, tehát nemrég került javadalomba.

³²⁷ A pápa ismételt erdélyi kanonokságot adományoz neki, de kétséges, hogy elfoglalta-e.

³²⁸ I. Lajos király kérésére a pápa erdélyi várományt és méltóságot biztosít neki.

³²⁹ Pápai utasítás arra vonatkozik, hogy néhai Frízöldi Péter prebendáját és dobokai főesperességét adják át neki Szécsi András püspök jelöltje: Adorján kézdi főesperes ellenében.

³³⁰ A bolognai egyetem, ahol egyházzogot tanul, erdélyi kanonokságot és prebendát kérelmez számára a pápától. Valószínűleg nem realizálódik.

³³¹ Még mindig csak várományos.

³³² Halálával megüresedett főesperességéért, illetve kanonoki javadalmáért Adorján kézdi főesperes és György fia: Péter pereskedik.

³³³ I. Lajos király erdélyi kanonokságot kér számára a pápától, de aligha foglalja el, hiszen nemsokára vasvári préposttá nevezik ki (1352–1357).

- Péter mg. (Szécsi Dénes bán fia) 1357. V. 18. (Bossányi 86. és 312. sz.); [ózdai főesperes:] VIII. 27. (DRH C, XI. 171)
- Péter mg. (Szepesi?), kolozsi főesperes: 1363. s. d. (EO IV. 242. sz.), 1370. VI. 27. (uo. 864. sz.), 1371. V. 27. (uo. 929. sz.), 1372. V. 23. (uo. 1012–1013. sz.), 1380. V. 16. (DRH C, XV. 753), 1386. VII. 10/17. (DL 30714), IX. 20. (§: Teleki I. 215); =? tordai főesperes: 1387. VI. 27. (Bánffy I. 402), 1395. IV. 18. (§: Teleki I. 253).
- Péter (Lőrinc fia), örkanonok: [1365]. VIII. 1. (§: DL 30665), 1372. V. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.), 1380. V. 16. (DRH C, XV. 753), 1385. V. 8. (uo. XVI. 617), 1395. IV. 24. (§: DL 4913)³³⁴
- Péter 1368. V. 30. előtt (MVH I/1. 517)³³⁵
Sebesi plébános (1368e).
- Péter (Surányi Pál fia) 1375. XII. 4. (DRH C, XIV. 598)
Pápai káplán (1375–).
- Péter (Vilmos fia) 1376. V. 7. előtt (DRH C, XV. 33)³³⁶
Besztercei plébános (1358–1376).
- R**
- R. [1200 körül] (EO I. 122. sz.)³³⁷
- Racha 1277. II. 21. (EO I. 349. sz.)³³⁸
Gyulafehérvári plébános.
- Regulus mg., szolnoki főesperes is: 1265. s. d. (HO VI. 135), csak kanonok: 1288. X. 27. (Ub I. 159)
- Róbert, éneklőkanonok: 1213. s. d. (EO I. 62. sz.)
- Roger, főesperes: 1213. s. d. (EO I. 62. sz.)
- S**
- Salamon mg., tordai főesperes: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–413), 1342. XI. 18. (EO III. 116. sz.), 1344. X. 20. (uo. 227. sz.), 1350. XI. 9. (EO III. 578. sz.)
- San(c)tus mg., krasznai főesperes: 1309. IV. 9. (MVH I/2. 192), VII. 24. (uo. 158); éneklőkanonok: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–410, 412), 1334. V. 5. (MVH I/1. 124)
- Saul mg. (Tyukod nb. Gerendi Sámson fia) 1287. III. 16. (EO I. 428. sz.), tordai főesperes is: 1303. V. 11. (EO II. 23. sz.), 1308. IV. 29. (AOkl II. 354. sz.)
- Simon mg. (Tövisi Simon fia), krasznai főesperes: 1363. VIII. 31./IX. 6. (Bossányi II. 380. sz.; MVH I/1. 484)³³⁹, 1366. III. 18. (EO IV. 416. sz.), 1370. VI. 27. (uo. 864. sz.)
- Simon mg. 1381. X. 2. (K: DF 254270), 1383. X. 12. (K: Wesselényi cs zsbói lt, V/17), 1390. VI. 2. (K: DL 96636)
Meszesen-túli vikárius (1381–1390).

³³⁴ Meghalt 1401.V.15 előtt (MVH I/4. 331).

³³⁵ Halálával megüresedett erdélyi kanonokságot adományoznak el.

³³⁶ Váci püspökké való kinevezésével megürült kanonokságát és prebendáját a pápa másnak adja.

³³⁷ Adorján püspökkel (1187–1201) együtt a kolozsmonostori konventben hatalmaskodik.

³³⁸ Meghal, amikor a szászok feldőlnek a gyulafehérvári katedrális.

³³⁹ Váci kanonokságát testvére: Tamás erdélyi javadalmára cseréli.

T

- Tamás mg. 1330. V. 30. (EO II. 676–677. sz.), 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–413), 1338. IV. 16. (EO II. 993. sz.)
Szebeni prépost (1324–1338).
- Tamás mg. („Custos”), örkanonok: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–411); fehérvári főesperes: 1344. X. 22. (EO III. 227. sz.), 1347. VIII. 4. (uo. 415. sz.); szolnoki főesperes: 1355. VI. 19. (uo. 798. sz.)
- Tamás (Péter fia) 1346. IX. 10. (Bossányi I. 308. sz.)³⁴⁰
Bácsi kanonok, hájszentlőrinci prépost és bodrogi főesperes (1345–1346), váradi kanonok (1346–).
- Tamás mg., bacc. decr. (Tövisi Simon fia), *szolnoki főesperes*: 1356. XI. 30. (ASV, RegAven, vol. 132, fol. 287v); krasznai főesperes: 1357. V. 9. (Bossányi II. 81. sz.); csak kanonok: 1363. VIII. 31./IX. 6-ig (Bossányi II. 380. sz.; MVH I/1. 484)³⁴¹
Váradi kanonok (1354–1357), esztergom-szenttamási prépost (1357–1365), egri püspöki helynök (1361–1362).
- Tamás mg. art. („Tót”), hunyadi főesperes: 1363. XII. 9. (§: DRH C, XII. 197), 1370. VIII. 8. (EO IV. 877. sz.); dobokai főesperes: 1378. XI. 22. (Bossányi II. 440. sz.)³⁴²
- Tamás bacc. art. (Magyarországi Pál fia) 1365. VI. 20. (MVB III. 354)³⁴³
- Tamás (Mindszenti Mihály fia) 1368. V. 30. (MVH I/1. 517)³⁴⁴, 1372. V. 23. (EO IV. 1012–1013. sz.)
- Tamás (Máté fia) 1371. III. 20. (EO IV. 914. sz.)³⁴⁵; éneklőkanonok: 1373. V. 1. (DRH C, XIV. 360)³⁴⁶
- Tamás bacc. decr. (Kakasfalvi Tamás fia) 1372. IX. 19. (MVH I/1. 519)³⁴⁷, 1376. V. 1/7. (DRH C, XV. 33)³⁴⁸, V. 19. (uo. XV. 44)
Kakasfalvi (1372–1376), majd keresztényszigeti (1376–) plébános.
- Tiba, ózdi főesperes: [1278]. s. d. (EO I. 272. sz.)³⁴⁹
- V, W**
- Vince mg. 1296. VI. 18. (EO I. 550. sz.)³⁵⁰, főesperes is: [1299. VII. 19. előtt] (uo. 578. sz.)
- Vince mg. (Demeter fia), krasznai főesperes: 1346. IX. 13. (Bossányi I. 316. sz.), 1352. IV. 24. (EO III. 648. sz.); ugocsai főesperes: 1357. V. 18. (Bossányi II. 87. sz.), 1357. VI. 10. (EO III. 933. sz.)
- Woliric* (de Cividale, Boian f Pál fia) 1325. X. 14. (Theiner I. 504)³⁵¹

³⁴⁰ De la Jugié Vilmos bíboros kérésére a pápa már 1345. I. 10-én erdélyi méltóságot rezervált számára (Bossányi I. 169. sz.), melyet még ekkor és 1346. IX. 12-én (uo. I. 313. sz.) sem nyert még el ténylegesen.

³⁴¹ Erdélyi kanonokságát testvére: Simon váci javadalmára cseréli.

³⁴² Állítólagos eretneksége miatt elveszíti kanonokságát és főesperességét.

³⁴³ Kanonok, de prebendája nincsen.

³⁴⁴ A pápa Péter néhai sebesi plébános kanonoki javadalmát adományozza neki.

³⁴⁵ A pápa várományt adományoz neki (vö. MVH I/1. 518 is).

³⁴⁶ Halálával megüresedett kanonokságát, prebendáját és éneklőkanonoki javadalmát a pápa 1374. IX. 18-án adományozza el (MVH I/1. 519).

³⁴⁷ A pápa várományt adományoz neki, de még sokáig nem tudja érvényesíteni.

³⁴⁸ A pápa Péter besztercei plébános váci püspökké választásával megüresedett kanonoki helyet és prebendát adományozza neki.

³⁴⁹ Az oklevél keltezésének javítását az olvasókanonokoknál (79. jegyz.) indokoltuk.

³⁵⁰ Az oklevél nem nevezi kanonoknak, de mivel a káptalan ügyvédjeként járt el és társai is azonosíthatóan annak tagjai, valószínűsíthető, hogy az volt.

³⁵¹ A pápa megüresedő méltóságot, kanonokságot és prebendát adományoz neki, de aligha foglalta el.

ALSÓPAPSÁG

OLTÁRIGAZGATÓK

Vö. *Entz*: Székesegyház 200–205; MKatLex IV. 419; *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7).

Szt. András-oltár igazgatói

Turul mg. (Széplaki Gergely fia³⁵²) 1366. XII. 6. (EO IV. 560. sz.)
Karbelyi [pap?] (1366).
József (Péter fia) 1372. III. 6. (DF 290066)³⁵³
1372. VI. 16. (EO IV. 1014. sz.)³⁵⁴

András pap 1386. VII. 21. (DL 28101)

*Keresztelő Szt. János-oltár³⁵⁵**Szt. Kereszt-oltár igazgatói*

Antal pap 1377. V. 7. (DRH C, XV. 234)

Szt. Kozma és Damján-oltár igazgatói

András pap 1381. V. 9. (DRH C, XVI. 68)

Krisztus Teste-oltár igazgatói

Miklós 1374. V. 9. (DRH C, XIV. 461)

Szt. Lőrinc-oltár igazgatói

Miklós pap 1370. V. 12. (EO IV. 848. sz.)
Karbelyi pap.

*Szűz Mária-oltár³⁵⁶**Szt. Máté-oltár igazgatói*

András 1377. VI. 5. (DRH C, XV. 248)

Szt. Mihály-oltár igazgatói³⁵⁷

Miklós mg. 1363. XII. 5. (EO IV. 230. sz.)
[1363. XII. 26.–1364. I. 3.] (EO IV. 243. sz.)

Szt. Péter-oltár³⁵⁸

KARBELIEK

Vö. *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7).

Albert klerikus 1334. IX. 6. (DL 30369)
1335. VIII. 23. (DL 105382)

³⁵² Lásd a karpapságnál.

³⁵³ Lemondását ígéri, mivel a pápa a váradi káptalanban várományt adományozott neki.

³⁵⁴ Lemondását ígéri, mivel a pápa neki adományozza a dömösi prépostságot.

³⁵⁵ 1291-ben említik (EO I. 480. sz.).

³⁵⁶ 1291-ben említik (EO I. 480. sz.).

³⁵⁷ Már 1291-ben említik (EO I. 480. sz.).

³⁵⁸ 1291-ben említik (EO I. 480. sz.).

András klerikus 1335. IV. 5. (DL 31076)

Antal pap 1360. VI. 28. (EO IV. 48. sz.)
1364. [VIII. 28. előtt] (uo. IV. 315. sz.), XI. 25–29. (uo. IV. 351. sz.)

Balázs klerikus, diakónus 1320. II. 25. (EO II. 351. sz.)
Balázs mg. 1363. XII. 16. (EO IV. 236, 239. sz. Vö. 238. sz. is)

Aléneklő (succentor).

Bálint pap 1375. I. 26. (DRH C, XIV. 529)

Benedek pap 1326. IV. 20. (EO II. 556. sz.)

Demeter pap 1372. IV. 25. (EO IV. 1002. sz.)

Domokos pap 1370. VIII. 31. (EO IV. 883. sz.)

Fülöp pap (Egri) 1357. X. 30. (§: EO III. 959. sz.)
Tótsolymosi Apród János kükküllői főesperes káplánja.

Gergely pap 1375. VII. 13. (DRH C, XIV. 569)

Illés klerikus, subdiaconus 1370. IV. 21. (EO IV. 827. sz.)

Imre pap 1370. VII. 5. (EO IV. 867. sz.)

István pap 1334. IV. 20. (EO II. 806. sz.)
István pap (Fehérvári) 1357. X. 30. (§: EO III. 959. sz.)
Tótsolymosi Apród János kükküllői főesperes káplánja.
István pap 1366. VIII. 24. (EO IV. 525. sz.), XI. 20. (uo. IV. 551. sz.)

János pap 1359. XII. 20. (EO III. 1111. sz.)
János klerikus 1360. XII. 23. (EO IV. 84. sz.)
János pap 1376. VIII. 30. (DRH C, XV. 316), X. 27. (uo. XV. 84)

László klerikus 1360. XI. 6. (EO IV. 77. sz.)
László diakónus 1383. X. 29. (DRH C, XVI. 432)
László klerikus³⁵⁹ 1385. VII. 1. (DRH C, XVI. 636),
1391. III. 31. (Ub III. 98)

Lőrinc pap 1352. XII. 19. (EO III. 678. sz.)

Lukács pap 1355. IV. 24. (EO III. 780. sz.)

Márton pap 1367. VII. 26. (EO IV. 622. sz.)

Mihály pap 1336. IX. 18. (EO II. 908/1. sz.)
Mihály pap 1345. IV. 7. (uo. III. 251. sz.)
1347. IV. 16. (DF 252895)

Mihály klerikus 1360. XII. 8. (EO IV. 83. sz.)
Mihály deák 1366. VI. 22. (EO IV. 491. sz.)

³⁵⁹ Lehetséges, hogy azonos László diakónussal.

Miklós pap 1348. VI. 2. (EO III. 470. sz.)
 Miklós pap [1353. IX. 1.–1357. V. 17.] (DF 277330v – vö. EO III. 728. sz.) Mihály dobokai főesperes káplánja.
 Miklós pap 1359. XII. 16. (EO III. 1110. sz.)
 1364. IV. 5. (uo. IV. 270. sz.)
 1366. V. 17. (uo. IV. 470–471. sz.), V. 19. (uo. IV. 469. sz.),
 1367. III. 3. (uo. IV. 591. sz.)
 Miklós pap 1370. V. 12. (EO IV. 848. sz.)
 A Szt. Lőrinc-oltár igazgatója.

Péter pap 1353. II. 23. (EO III. 698. sz.)³⁶⁰
 Péter pap 1366. XI. 25. (EO IV. 559. sz.)³⁶¹
 Péter klerikus 1379. I. 17. (DRH C, XV. 525)
 Péter pap 1380. VIII. 20. (DRH C, XV. 772)

Turul mg. (Széplaki Gergely fia³⁶²) 1366. XII. 6. (EO IV. 560. sz.)
 A Szt. András-oltár igazgatója.

KÁPLÁNOK

Vö. *Vekov*: Locul de adeverire (Anexa 7).

Fülöp (Egri) – Tót[solymosi Apród] János [küküllői főesperes] káplánja: 1357. X. 30. (EO III. 959. sz.)
 Karbeli pap.

György – Nemes János fehérvári főesperes káplánja: 1343. VII. 29. (EO III. 158. sz.)

Imre – Domokos [dobokai főesperes] klerikus: 1331. [V. 1. körül]–X. 29. (TTár 1911. 407, 408, 410)

Imre – Domokos prépost káplánja: 1331. s. d. (TTár 1911. 413)
 Nagyekemezői pap (?).

István – Gyalui Miklós hunyadi főesperes klerikus: 1331. X. 29.–XI. 25. (TTár 1911. 410, 411)

István (Fehérvári) – Tót[solymosi Apród] János [küküllői főesperes] káplánja: 1357. X. 30. (EO III. 959. sz.)
 Karbeli pap.

István – [Miklós szolnoki főesperes] káplánja: 1377. VII. 8. (DL 31107+32234)
 Balázstelki pap.

Jakab pap – Salamon tordai főesperes káplánja: 1345. VIII. 26. (EO III. 300. sz.)

János – Márton [kanonok] klerikus/scolasticus: 1331. [V. 1. körül]–XI. 25. (TTár 1911. 407–408, 411–413)

János – László „prépost” [szolnoki főesperes] apródja (parvulus): 1331. [V. 1. körül] (TTár 1911. 407)

János – Ellős fia László [kolozsi főesperes] klerikus: 1331. [V. 1. körül]–VI. 20. (TTár 1911. 408–409)

Juerkus (Györkös?) – Nagy László kanonok klerikus: 1331. s. d. (TTár 1911. 413)

Kelemen – Miklós [kanonok] klerikus: 1331. VI. 20. (TTár 1911. 409)

Lőrinc – János prépost káplánja: 1364. I. 3. (EO IV. 244. sz.)
 Sárosi pap.

Mihály – Tamás [szebeni] prépost klerikus: 1331. VI. 20.–[XI. 25. után] (TTár 1911. 409, 412)

Mihály – [Tamás] örkanonok klerikus: 1331. VI. 20.–[XI. 25. után] (TTár 1911. 410–411)

Miklós pap – Mihály dobokai főesperes káplánja: [1353. IX. 1.–1357. V. 17.] (DF 277330v – vö. EO III. 728. sz.)

Karbeli pap.

Miklós pap – László telegdi főesperes káplánja: 1359. IX. 17. (EO III. 1088. sz.)

Miklós pap – Bálint kanonok, kolozsvári plébános káplánja: 1385. VIII. 25. (DF 275199)

Péter – Nemes János [fehérvári főesperes klerikus?]: 1331. X. 29.–XI. 25. (TTár 1911. 410–411)

Tamás pap – Pál kanonok, kolozsvári plébános káplánja: 1355. VI. 17. (EO III. 802. sz.), XII. 21. (uo. 826. sz.)

N. – Csoma mg. [küküllői főesperes] scolaris: 1331. VI. 20. (TTár 1911. 410)

RÖVIDÍTÉSEK

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

ASV = Archivum Secretum Vaticanum, Roma/Vatican.
 DF = Diplomataikai Fényképgyűjtemény (MNL OL)
 DL = Diplomataikai Levéltár (MNL OL)
 MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.
 RegAven = Registra Avinionensia (ASV)
 RegVat = Registra Vaticana (ASV)
 SJAN-CJ = Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Județul Cluj, Cluj-Napoca.
 SJAN-SB = Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Județul Sibiu, Sibiu.
 SzNLt = Szász Nemzeti Levéltár (SJAN-SB) Wesselényi cs zsidói lt (SJAN-CJ)

³⁶⁰ 1346. XI. 13-re keltezett hamisítvány is említi (EO III. 361. sz.).

³⁶¹ 1369. XI. 28-re keltezett XV. század végi hamisítvány is említi (EO IV. 791. sz.).

³⁶² Azonosítása ritka keresztnévén alapul (vö. EO III. 750, 792, 1043, IV. 118, 865, 928, 966. sz.), amit megerősít az a tény is, hogy Turul nb. Széplaki Turul valóban egyházi férfiú volt, akit 1357–1358-ban váradi oltárigazgatóként említenek (uo. III. 933–934, 967, 988. sz. vö. 792. és 1043. sz. is).

KÖNYVÉSZET

- ÁMTF = *Győrffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Bp., 1963–1998.
- AOKI = Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XV. (1301–1331), XVII–XXXV. (1333–1351), XXXVII–XXXVIII. (1353–1354), XL. (1356), XLVI–XLVIII. (1362–1364) (Szerk. Almási Tibor–Blazovich László–Géczi Lajos–B. Halász Éva–Kőfalvi Tamás–Kristó Gyula–Makk Ferenc–Papp Róbert–Piti Ferenc–Rábai Krisztina–Sebők Ferenc–Teiszler Éva–Tóth Ildikó.) Bp.–Szeged, 1990–2018.
- ÁÚO = Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Árpádkori új okmánytár. I–XII. (Közzé teszi Wenzel Gusztáv.) Pest–Bp. 1860–1874. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria. VI–XIII, XVII–XVIII, XX, XXII.)
- Bánffy = Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez. I–II. (1214–1526) (Szerk. Varjú Elemér–Iványi Béla.) Bp. 1908–1928.
- Békefi*: Káptalani iskolák = *Békefi Remig*: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Bp., 1910.
- Bossányi = *Bossányi Árpád*: Regesta Supplicationum 1342–1394. I–II. Bp., 1916–1918.
- Cameralia = Cameralia documenta pontificia de regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536). I–II. (Feltárta, szerk. és közreadja Lukács József–Tusor Péter–Fedeles Tamás. Szerkesztőtárs: Nemes Gábor.) Bp.–Róma, 2014. (Collectanea Vaticana Hungariae. Classis I., vol. 9–10.)
- CDH = Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. (Studio et opera Georgii Fejér.) Budae, 1829–1844.
- C. *Tóth*: Bács-kalocsai archontológia = *C. Tóth Norbert*: A kalocsabácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája. Kalocsa, 2019. (Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 15. – Subsidia ad historiam medii aevii Hungariae inquirendam 11.)
- DRH C = Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania. X–XVI. (1351–1385) (Sub red. Ștefan Pascu. Întocmit de Sabin Belu–Ioan Dani–Aurel Răduțiu–Viorica Pervain–Konrad G. Gündisch–Marionela Wolf–Adrian Rusu–Susana Andea–Lidia Gross–Adinel Dincă.) București, 1977–2014.
- Engel*: Genealógia = *Engel Pál*: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. – Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001.
- Entz*: Székesegyház = *Entz Géza*: A gyulafehérvári székesegyház. Bp., 1958.
- EO = Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. I–IV. (1023–1372) (Szerk. Jakó Zsigmond–W. Kovács András–Hegyi Géza.) Bp. 1997–2014. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. II: Forráskiadványok 26, 40, 47, 53.)
- HC = Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, s. R. e. cardinalium, ecclesiarum antistitum series. I–II. (1198–1503) (Edita per Conradum Eubel.) Monasterii, 1913–1914.
- Hegyi*: Dékánkanonoki tisztség = *Hegyi Géza*: Az erdélyi dékánkanonoki tisztség betöltése az Árpád- és az Anjou-korban. In: Középkortörténeti tanulmányok 6. A VI. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4–5.) előadásai. (Szerk. G. Tóth Péter–Szabó Pál.) Szeged 2010. 63–73.
- HO = Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius Hungaricus. I–VIII. (Kiad. Nagy Imre–Paur Iván–Ráth Károly–Véghely Dezső–Ipolyi Arnold.) Győr–Bp., 1865–1891.
- Kállay = A nagykállói Kállay család levéltára. (Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai.) I–II. (1224–1386) (Szerk. Szentpétery Imre.) Bp., 1943. (A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság kiadványai 1–2.)
- MKatLex = Magyar Katolikus Lexikon. I–XVII. (Főszerk. Diós István. Szerk. Viczián János.) Bp., 1993–2014.
- Mollat = Jean XXII (1316–1334). Lettres communes analysées d’après les registres dits d’Avignon et du Vatican. I–XVI. (Par G. Mollat.) Paris, 1904–1947. (Bibliothèque des Écoles Françaises d’Athènes et de Rome. 3e Serie 1. bis: Lettres communes des papes d’Avignon.)
- MPV = Monumenta Poloniae Vaticana. III. Analecta Vaticana 1202–1366. (Ed. Joannes Ptaśnik.) Cracoviae, 1914. (Editionum Collegii Historici Academiae Litterarum Cracoviensis N. 73.)
- MREV = Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára. I–IV. (1103–1526) (Szerk. Fraknoi Vilmos–Lukács József.) Bp. 1896–1907.
- MVB = Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. I–VII. (1305–1431) (Opera Ladislai Klicman, Joannis Friderici Novák, Frederici Jenšovský, Caroli Stloukal, Camilli Krofta, Jaroslav Eršil.) Praegae, 1903–2001.
- MVH = Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. I/1. Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai 1281–1375. Bp. 1887. I/2. Acta legationis cardinalis Gentilis. Gentilis bíbornok magyarországi követségének okiratai 1307–1311. I/3–4. Bullae Bonifacii IX. p. m. IX. Bonifác pápa bullái 1389–1404. Bp., 1888–1889.
- RA = Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II. (1001–1301) (Ed. Emericus Szentpétery–Iván Borsa.) Bp., 1923–1987. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. II: Forráskiadványok 9, 13.)
- RV = Regestrum Varadiense examinum ferri cadentis ordine chronologico digestum, descripta effigie editionis a. 1550 illustratum. (Ed. Joannes Karácsonyi–Samuel Borovszky.) Bp., 1903.
- Sălăgean*: Transilvania = *Tudor Sălăgean*: Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional. Cluj-Napoca, 2003. (Bibliotheca Rerum Transsilvaniae XXXI.)
- SchemTrans 1838. = Schematismus venerabilis cleri dioecesis Transsilvanensis ad annum pro bissexto alterum ad annum a Christo nato MDCCCXXXVIII. Claudiopoli, [1838].
- SRH = Scriptorum rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II. (Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery.) Bp., 1937–1938.
- Sz = *Századok*. A Magyar Történelmi Társulat közlönye. Bp. 1 (1867)–.
- Teleki = Codex diplomaticus sacri Romani imperii comitum familiae Teleki de Szék. A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I–II. (1206–1526) (Szerk. Barabás Samu.) Bp., 1895.
- Temesváry = *Temesváry János*: Erdély középkori püspökei. Cluj-Kolozsvár, 1922.
- Theiner = Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia. I–II. (1216–1526) (Ed. ab Augustino Theiner.) Romae, 1859–1860.
- Tonk*: Egyetemjárás = *Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Bukarest, 1979.

TTár = *Történelmi Tár. Évnegyedes folyóirat.* Bp., 1878–1911.

Ub = *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen.* I–VII. (1191–1486) (Hrsg. von Franz Zimmermann–Carl Werner–Georg Müller–Gustav Gündisch–Herta Gündisch–Konrad Gündisch –Gernot Nussbächer.) Hermannstadt–Bukarest, 1892–1991.

Vekov: *Locul de adeverire = Károly Vekov: Locul de adeverire din Alba-Iulia. Secolele XIII–XVI.* Cluj-Napoca, 2003. (Bibliotheca Rerum Transsilvaniae XXIX.)

Wass = *A Wass család cegei levéltára.* (Valentiny Antal oklevélki-vonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közlésezi W. Kovács András.) Kolozsvár, 2006. (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3.)

Zichy = *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeö.* A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. I–XII. (Szerk. Nagy Imre–Nagy Iván–Véghely Dezső–Kammerer Ernő–Döry Ferenc–Lukcsics Pál–Áldásy Antal–Barabás Samu.) Pest–Bp., 1871–1931.

Zimmermann: Zeugenreihe = Franz Zimmermann: Die Zeugenreihe in den mittelalterlichen Urkunden des Weissenburger Kapitels. *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, 21 (1887). 121–160.

ZsO = *Zsigmondkori oklevéltár.* I–XIII. (1387–1426) (Szerk. Mályusz Elemér–Borsa Iván–C. Tóth Norbert–Neumann Tibor–Lakatos Bálint–Mikó Gábor.) Bp., 1951–2017. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II: Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52, 55.)

NEKROLÓG

Evva Margit

1934. április 8. – 2018. október 5.

Evva Margit anyai és apai ágon is régi nemesi családból származott. Anyai dédapja ragyolczi Csoma József (1848–1917) archeológus, heraldikus, genealógus, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság választmányi tagja, majd alelnöke volt.¹ Apai dédapja apagyti Evva András (1805–1888) Zemplén vármegye többszörösen megválasztott főjegyzője, a Kazinczy család ügyésze, majd Sátoraljaújhely első törvényszéki elnöke volt. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából több mint 12 évig az ő irányításával készült el Széchalmon a Kazinczy Mauzóleum. Utóbbi munkát minden díjazás nélkül, önkéntes alapon végezte.² Ilyen, a tudomány, a kutatás, a magyar történelem iránt érdeklődő és elkötelezett családtagok nyomdokain haladt a nemrég elhunyt Evva Margit pályája. A történelem azonban öt kisebb-nagyobb kitérőkre kényszerítette.

Margit a dédapja, Csoma József által Abaújdevecserben 1876-ban építtetett 12 szobás kastélyban született és élete első tíz évét nyugodt körülmények között élte. Ezt követően azonban minden megváltozott. Születés után édesapja, Evva Ernő 1943-ban mint híradós őrnagy az orosz frontra ment, ahonnan nem tért vissza. A Honvédelmi Minisztérium 1944. március 29-én eltűntnek nyilvánította. Ugyancsak nagy vesztesége volt a családnak az 1945 utáni rendszerváltás, amelynek következtében szinte mindenüket elvették és a család munkalehetőséget is alig kapott. Evva Margit egyik abaújdevecseri nagybátyja, Fáy György például utcaseprőként dolgozhatott Miskolcon; édesanyja, szentkatolnai Elekes Rózsa pedig, ha valahol állást is kapott, mihelyt megtudták származását, elbocsátották. Evva Margit csak később, magántanulónként tudta tanulmányait elvégezni. 1952-ben a Kavicsipari

Trösztnél kapott állást, ám az encsi telepvezető ott járva véletlenül meglátta, s másnap elbocsátották.³ Végül az 1950-es évek közepén Budapestre ment albérletbe édesanyjával együtt, aki a „Mézes Mackó” Vendéglátóipari Vállalatnál kapott mosogatói állást. Örültek ennek a lehetőségnek is, mivel ebből a munkakörből már nem bocsátották el, s innen ment nyugdíjba. Evva Margit is Budapesten dolgozott és tehetségének, szorgalmának köszönhetően már adminisztrátori munkakört is elláthattott. Ekkor kezdte az eszperantó nyelv tanulását, majd e szervezet nemzetközi mozgalmába bekapcsolódva már több országba is eljutott. Később az országos vezetőségnek is tagja lett. Szép elismerés ezért a több évtizedes tevékenységéért a Nemzetközi Eszperantó Turisztikai Szövetségtől 2011. április 16-án kapott diplomája, amellyel a szervezet örökös tiszteletbeli tagja lett.⁴

Evva Margit családkutatással, heraldikával a rendszerváltásig nem foglalkozott, mert attól tartott, ha ez kitudódna, ismét elveszítené állását. E téren nagy változást hozott számára egy váratlan esemény: szülőhelyén Abaújdevecserben 1992. június 27-én dédapja, Csoma József tiszteletére az Abaúji Szövetség és az Abaúji Múzeum Baráti Köre emlékülést tartott. A felkért előadó dr. Kubinyi András, az ELTE egyetemi tanára volt. Emlékbeszédet Gulyás János helytörténész mondott, Csoma József egyházi munkásságát pedig Baksy Mária református lelkész méltatta. Ekkor avatták fel Csoma emléktábláját is, halála 75. évfordulóján. Evva Margit a Csoma család nevében mondott köszönetet.

Ezt követően kezdett genealógiával és heraldikával foglalkozni. Mint a Kazinczy Ferenc Társaság tagja, több évtizeden

¹ Evva Margit: Csoma József az ember és tudós. *Széphalom*, 10 (1999) 679–690.

² Somogyi Gábor: Evva András és Széphalom. Adalékok a széphalmi Kazinczy emlékcarnok építéséhez. *Széphalom*, 15 (2005) 79–94.

³ Somogyi Gábor, A Somogyi család története. 2008. 181.

⁴ A diploma és a Nemzetközi Eszperantó Turisztikai Szövetségtől kapott örökös tiszteletbeli tagság oklevele az Encsi Hírek 2011. július–augusztusi számában található a 7. oldalon.

át publikálta az ilyen vonatkozású írásait a társaság Széphalom című évkönyvében. Dédapjáról 1999-ben jelent meg írása *Csoma József az ember és tudós* címmel, az évkönyv tizedik számában, kibővítve egy nagyon érdekes leírással az abaújdevecseri kastélyról, annak berendezéséről és életükről.

Nyugdíjazása után néhány évvel úgy határozott, hogy otthagyja Budapestet és visszaköltözik szülővárosába, Encsre.⁵ Az önkormányzat ehhez lakást biztosított számára, amit ő lelkes helytörténeti kutatással, publikálással, konferenciák szervezésével hálált meg. Emellett az Abaújdevecseri Református Egyházközség tiszteletbeli főgondnokává is megválasztották. 2007. január 24-én az ő elnökletével alakult meg Encsen az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület.⁶ Ennek kapcsán az „Encsért-2007” önkormányzati kitüntetésben részesült.⁷

Evva Margit 2008-ban egyik fő kezdeményezője és szervezője volt a május 17-18-án Encsen a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság (MHGT) által tartott nemzetközi konferenciának. Ennek eredményeként jelent meg 2009-ben az Evva Margit – Kóczy T. László – Pandula Attila által szerkesztett *A történelem segédtudományai az Európai Unióban „határok nélkül”* című kiadvány.⁸

Az MHGT 2009. szeptemberi tisztújító közgyűlésén választmányi taggá választották. A Rákóczi szövetség

Abaúj–Encsi szervezetének is tagja volt és 2013-ban emlékkonferenciát szervezett Encsre.

A Magyar Honismereti Szövetség Evva Margitot lelkes és eredményes tevékenységéért 2011-ben jubileumi emléklappal jutalmazta,⁹ majd 2014-ben „Honismereti Munkáért Emlékérem”-mel tüntette ki.

Időközben újabb konferenciákat is szervezett Encsen (MHGT, Kazinczy Ferenc Társaság ülései, könyvbemutatói, stb.). Az egyik itt tartott Honismereti Konferencián 2011. szeptember 3-án Bojtor István köszöntőjében így jellemezte Evva Margitot: „kutat, szervez, kér és adni is tud”.¹⁰ Felelős kiadója volt az Abaúji Hírharangnak és rendszeresen publikált az Encsi Hírekben is.

Az idő vasfoga azonban Evva Margit egészségét is kikezdte, ezért az önkormányzat támogatásával az ottani idősek otthonába költöztették át, ahol külön szobát kapott.

Utolsó emlékbeszédét a Csoma József halálának századik évfordulója alkalmából 2017. március 3-4-én tartott emlékkonferencián mondta el a dédapa síremlékének koszorúzásán.

Evva Margit eltávozása az élők sorából a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságnak is nagy vesztesége. Emlékét őrizzük kegyelettel. Búcsúzzunk tőle fiatalabb kori képével.

Somogyi Gábor

⁵ Abaújdevecser Encs városához tartozó részönkormányzat

⁶ *Encsi Hírek*, 2007 jan.–febr. 11.

⁷ *Encsi Hírek*, 2007 márc.–ápr. 3.

⁸ Részletesebb könyvismertetést ld.: Kovács Eleonóra: A történelem segédtudományai az Európai Unióban „határok nélkül”. *Turul*, 83 (2010) 94–95.

⁹ *Encsi Hírek*, 2011 júl.–aug. 7.

¹⁰ *Abaúji Hírharang*, 2011 dec., II. évf. 2. szám, 2.

E számunk szerzői

HEGYI GÉZA tudományos munkatárs (Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár)

KÁDÁR TAMÁS (Bp.)

KÖRMENDI TAMÁS habil. egyetemi docens (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp.)

SOMOGYI GÁBOR ny. minisztériumi főtanácsos (Bp.)

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2019. II. félévi programjai

2019. szeptember 26. 17. óra

Királyok, főpapok, örökös ispánok – vörös viaszú pecsétek 1439 és 1457 között

Előadó: Novák Ádám (történész-muzeológus, Déri Múzeum – Debrecen)

Az ülést vezeti: Pandula Attila elnök

2019. október 31. 17. óra

Rendjelek és kitüntetések a miniatűrök világában

Előadó: Marosi Eszter (művészettörténész-muzeológus, Iparművészeti Múzeum)

Az ülést vezeti: Ogoľjuk-Berzsenyi Anett titkár

2019. november 28. 17. óra

A gróf Forgách-család somogyi ágának története és mai emlékezete

Előadó: Huszár Mihály (történész-muzeológus, Marcali Múzeum – Marcali)

Az ülést vezeti: Szirmay Gábor alelnök

2019. december 19. 17. óra

A Magyar Nemzeti Levéltár címereslevél adatbázisának bővítése: eredmények és tapasztalatok

Előadó: Laczlavik György (főosztályvezető, MNL Országos Levéltár)

Az ülést vezeti: Kovács Eleonóra alelnök

Az előadások helyszíne:

Magyar Nemzeti Múzeum, Pollack Terem (Budapest, VIII. kerület, Múzeum krt. 14-16., fsz.)

TÁJÉKOZTATÓ

2019-ben az eddigi füzetenkénti 40 oldal terjedelmet 48 oldalra bővítettük, az utolsó füzet esetenként lehet ennél is hosszabb. 2019-ben változatlan áron (4 × 750, összesen 3000 Ft) juthat hozzá a Turul évi négy számához. A részletekről honlapunkon (<http://turulfolyoirat.hu/>) a *Terjesztés* fülre kattintva olvashat.

Honlapunkon megtalálhatóak a 2010 utáni füzetek letölthető pdf formátumban. A Turul teljes archívumát az Arcanum Digitális Tudománytár (ADTPLUS) -hoz hozzáféréssel rendelkező intézmények (könyvtárak, kutatóintézetek) hálózatán keresztül tudja használni, vagy egyéni előfizetéssel.

TISZTELT SZERZŐINK, LEENDŐ SZERZŐINK!

A Turul 2020-tól megváltoztatja közlési szabályzatát. A Magyar Történelmi Társulat által fönntartott másik folyóirat, a Századok közlési szabályzatát fogjuk alkalmazni. Kérjük, tanulmánya benyújtása előtt feltétlenül tájékozódjon a lap közléssel kapcsolatos elvárásairól, és a szabályzatban foglaltakat követve készítse el munkáját.
A részletekről *Szerzőinknek* fülre kattintva olvashat.